

XVI

36

DRUŽIN
SKI LIST

M LAD IKA

ŠT

8

VSEBINA AVGUSTOVSKE STEVILKE

LEPA POLJANA Dobravski bogovi (Venceslav Winkler) // Zvonar Januš (Marko Dolinec) // Obisk (Ivan Albreht) // Cvet in njegova velika skrivnost (dr. Angela Piskernik) // Škof Tomažič šestdesetletnik (a.) // Iz nižav in težav (Ivan Zorec) // Narodne pravljice (Vinko Möderndorfer) // Izpoved mladega zločinca (Vojko Jagodič) ★ PESMI Poletje (Draga Krajnc) // Bleda noč (Matej Vrzdenc) // Čudeži se rodé tu doli (Avgust Pavel) // Ptička (Janko Samec) // Mati zemlja (Ada Negri - Joža Lovrenčič) ★ PISANA TRATA Sinjska alka (Zdravko Novak) // Avgust Pavel (V.N.) // Človek v gorah (Ivan Bučer) // O instrumentih (Ludovik Puš) // Muzej spominov narodnega osvobojenja v Pragi // Naše slike (K. Dobida) Nove knjige ★ DOM IN DRUŽINA Šmarni romarji (Joža Likovič) // Beg z dežele (Krista Hafner) // Kuharica (M.R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Čarodejeva delavnica // Anekdote // Uganke in mreže ★ SLIKE Božidar Jakac: Razvaline turškega gradu v vrliški okolici; Stara záhorska pastirica; Záhorski stavec od bosenske meje; Reka Jadro pri Solinu; Iz splitskega predmestja; Záhorska predica; Záгорец; Cerkvica sv. Nikole na Marjanu nad Splitom; Pred Splitom // Fotografije: Po vodo (Fr. Krašovec); Škof dr. Tomažič; Avgust Pavel; Narodni spomenik osvobojenja v Pragi; Jugoslovanski oddelek v Muzeju narodnega osvobojenja v Pragi // F.S. Stiplovškova risba k narodni pravljici Zdano mesto // Dvoje sklepnih vinjet

KROJNA POLA Naša obleka; Zdravljenje s sadjem; O telesnem razvoju otroka; Zdravstvena vrednost večernega sprehoda; Prehlad v poletju; Krpanje; Tudi stare stvari so uporabne

---

DOBILISMOVOCENO

Knjige Mladinske Matice: Kresnice, letnik IX., uredila Josip Ribičič in Albert Širok; Barake, spisal Adam Milkovič, ilustriral Maksim Gaspari; Čurimurčki, spisal Josip Ribičič, ilustriral Viktor Cotič; Postelja gospoda Fibriha, spisal Oskar Hudales, ilustriral Slavko Pengov. Izdala in založila Mladinska Matica v Ljubljani 1936. Natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani ★ Bratovščina sinjega galeba, spisal Tone Seliskar, ilustriral Albert Sirk. Izdala in založila Mladinska Matica, odsek JUU-sekcije za dravsko banovino. Tiskala Učiteljska tiskarna v Ljubljani. ★ Slovenija. Geografski opis. I. Splošni del. Spisal Anton Melik. Izredna publikacija Slovenske Matice v Ljubljani 1936. Tiskali J. Blasnika nasl., univerzitetna tiskarna in litografija v Ljubljani ★ David Copperfield. Spisal Charles Dickens, iz angleščine prevedel Oton Župančič. Prvi del. Lepslovna knjižnica 23. Izdala Jugoslovanska knjigarna 1936

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150.

NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Kolezijska 1, telefon 31-91 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

Venceslav Winkler

DOBRAVSKI BOGOVI

16.

Še tega je bilo treba!« je godrnjal Kerin. Uro za uro je hodil gledat na prag proti Potokarju. Pred belo hišo je bilo vse mirno, kakor bi se včeraj ne bilo nič zgodilo, le burja je žvižgala okrog oglov. Sneg je pritisnil z vso močjo. V ponedeljek zjutraj ga je bilo pol pedi, do večera je zrasel, da ga je bilo treba gaziti. Od hribov se je trgala ostra burja, dvigala pršič in kolobarila z njim po širokem prostoru pred Kerinovo krčmo. Malokdo je stopil iz hiše.

»Propadli smo, to je res,« je premišljeval župan. »A kdo je tega kriv? Hrastar! Bom jaz, pravi, a se zmeraj vse podere, kar začne. Da, da, jaz bi moral, jaz, ki sem župan.«

Bolj ko je premišljeval, bolj se mu je zdelo, da je res tako. Našel je opravičilo, kako se bo zagovarjal. Zazdelo se mu je, da mu je skoraj všeč, da so izgubili igro, ki jo je Hrastar vodil.

Proti poldnevu je videl, da sta šla Potokar in žena skozi vas.

»Gospodarski pomenki,« je zamrmral zasmehljivo, ko je videl, da sta zavila k Hrastarju. Skušal se je prepričati, da to prav nič ne pomeni, stopil je v pivsko sobo, prehodil jo nekajkrat in

se zmeraj ustavil pri oknu. Gledal je, kakor bi štel snežinke, in mrmral sam zase. Potem se je zasukal, češ kaj ga vse skupaj briga.

»Ne potrebujem prav nič. Kar mi manjka, si bom že sam poiskal, ni mi treba ne Hrastarja ne Potokarja. Poleti bom prebelil hišo, siva je že in umazana, ljudje jo gledajo s strahom, češ župan pa tako hišo. Moj Bog, pa je res težko, taka stara hiša, ki je ni mogoče popravljati. Če bi bilo kako drugače... Da, če bi bilo... Na primer, ah, to je neumnost!«

Misel na Potokarjevo hišo pa ga le ni hotela zapustiti. Spomnil se je na Hrastarja. Kaj ne gleda s pisanimi očmi po Potokarjevem gruntu? Niti besedice ne zine, toda v tistih zvitih očeh je vse preračunano. Hrastar večno računa. Morda je preračunal tudi že za Kerina? Vse je mogoče.

Nenadoma se je zdrznil in stopil v vežo. Po vasi so prišli Potokar, Milena in Hrastar. Živo so se pomenkovali vsi trije, ni jih motil sneg. Potokar se je smehljaj, nič ni bil videti bolan. Prikimaval je in pritrjeval z rokami.

»Dober dan!« je pozdravil Kerin na pragu in hotel nekaj vprašati.

»Bog daj, gospod župan!« so kratko odzdravili, a se niso nič ustavili.

»Preklicano so visoki!« ga je spreletelo. »Mar so kaj več kot jaz?«

Skrivoma je pogledal za njimi.

»Ne bo kar tako,« je preudaril odločno. »Prav vsi trije so se zbrali. Mene ne marajo, ne zaupajo mi. Da, saj sem bil tudi včeraj za peto kolo. Čakajte!«

Obšla ga je spet skrb, kam bi se naslonil.

»Komaj sem se nekoliko pretolkel v prvo vrsto. In zdaj — mar naj se vrnem med čisto navadne ljudi?«

V krčmo se je utrgala pijana pesem Naceta Frnatka. Kakor bi bučalo, so odmevali glasovi:

»Ena ura bo prišla,
morebiti prav nocoj.«

Bebec je na pragu zavriskal. Krčmar se je zganil.

»Vina gor!« je začel tolči Nace s palico po mizi. »Zdaj bomo pili.«

»Kdo bo pa plačal?« se je dvignil župan. »Če misliš razgrajati, vidiš, tamle so vrata!«

Bebec je umolknil in se strahoma umikal, kakor bi šele zdaj opazil Kerina. Spustil je palico na tla, oddrsal mrmraje v kot k mizi in sedel na klop. Župan ga je gledal, nato se je nasmehnil in vprašal: »Boš pil?«

Bebec je veselo prikimal.

Kerin mu je molče prinesel četrtinko belega in porinil predenj še košarico s kruhom.

»Na, jej!«

»Bom!« je mirno obljubil Frnatek.

Kerin pa je stopil na prag in zazdelo se mu je, da pritiskajo zimski oblaki z vso silo v dolino. Od Potokarja se je vračal Hrastar. Stisnil je ustnice in se mu ognil v vežo. Nato se je obrnil v kuhinjo. Otroka sta se igrala pri mizi, žena je kuhala. Ko je vstopil, se ni zganila. Kerin je razumel molk, suho je zakašljajal in sedel v kot.

»Veliko ga bo padlo,« je rekel polglasno.

»Saj je čas,« je mislila žena.

»Tisti voz sena bi še lahko kam spravil, nà, pa me je prehitelo. Ne vem, da človek nima oči.«

»Saj jih večkrat nimaš,« mu je oponesla gospodinja.

Kerin je za trenutek pomolčal, nato je priznal:

»Kakopa! Marsikdo me je že speljal. Misliš, da ne vem, kako kuhajo nekaj proti meni? Že takrat, ko sem vzel Podkrajška v hišo, je bilo joj. E, pa se bodo opekli!«

»Kaj pa je spet narobe?« je vzdihnila Amalija pri delu.

»Včeraj ni bilo vse prav. Mar naj se zaradi Hrastarja in Potokarja zamerim vsem ljudem? Če jih ljudje ne marajo, Bog z njimi, naj gresta v kot. Jaz jih vendar ne bom branil. Norec bi bil, ko bi izganjal ljudi iz gostilne! In jaz, ki sem župan!«

Razgrel se je in plosknil po kolenih.

»Saj sem ti zmeraj pravila!« je vzkliknila žena. »Kaj te je vendar motilo, da si jima vse verjel? Mi moramo biti z ljudmi.«

Otroka sta medtem pustila igrače in se zazrla skozi okno.

»Ata, meni smučiči!« se je privlekel fantek očetu v naročje.

»Smučiči in obleko dobiš,« je potrdil Kerin. »Take smučiči, kakor jih nima nikdo drugi. Potem pojdemo na hrib, to se bomo drsali!«

Fantek je zavriskal in planil k oknu. Šipe so žvenketale, kadar je burja močnejše butnila vanje. Na dvorišču je bil ponekod zbris, jasno se je razločil pesek, pri ograji in ob drvarnici je rasel zamet.

»Ko bi bila ograja višja, bi ne bilo tega zameta,« je godrnjal Kerin. »Spomladi bom moral nekatere stvari popraviti, predolgo že odlašam. Človek se za vse drugo briga, doma mu gre pa narobe. Kegljische bom moral napraviti, mi je že Podkrajšek rekel. Tamle ob ograji je prav pripraven prostor.«

»Naredi, naredi, saj je že čas.«

Kerin je pa rasel še v druge misli.

»Hišo bomo prebelili in očistili, dolgo se že pripravljam. Še danes bom preračunal, koliko bo zneslo. Saj veš, poleti le pride kdaj kaka gospoda mimo, slaba obleka pa ni dobro priporočilo.«

V veži se je čulo topotanje. Nekdo je otresal sneg z nog.

»Koga nosi v takem okrog?« je vzdihnil župan.

Potem je čul govorjenje, nato ga je prišla klicat dekla, da ga nekdo čaka v veži.

»Človek nima nikoli miru,« se je ujezil in šel.

Star kmet Jernej Mulec je stal pred njim v veži in otresal sneg s klobuka.

»Kaj bi radi?« je mrmral Kerin.

»Ali bo kaj?« je plašno dejal starec. »Saj ste rekli, naj danes pridem.«

»Zakaj?« se je delal župan nevednega.

»No, davkov ne morem plačati in jesti tudi nimamo kaj, denarja mi pa ne odrinete. Saj imam pet jurjev pri vas.«

»Pri meni?«

»No, v hranilnici. Ko bi vsaj toliko dobil, da bi nekaj koruze kupil. Davki naj le počakajo.«

»Vraga, kje pa naj vzamem!« je zarohnel Kerin. »Ni in ni. Ni mogoče.«

»Pa saj je moj denar!« je obupno vzdihnil kmet.

»Da, da, pa tega vi ne razumete. Narodno gospodarstvo, hude skrbi, sploh, kaj bi vam razkladal, denarja ni! Pridite v nedeljo, mogoče se bo do takrat že kaj nabralo.«

Čudno ravnodušno je gledal moža pred seboj in ugibal, kje je bil včeraj. Seveda, kadar jih je več skupaj, imajo že korajžo, ko so pa sami, prosjačijo in tožijo. Naj zdaj pomaga Tonejc! Mož pred njim pa je stiskal ustnice in trepetal: »Pa eksekutor?«

»Vrag vedi!« mu je obrnil Kerin hrbet.

Jernej Mulec iz hribov je pa stopil star in truden na cesto in zdelo se mu je čudno, da je še zmeraj taka kot včasih. Tih in upognjen je ril skozi zamete. Oblaki pršiča so plesali okoli njega, a ga ni mrazilo. Nekaj ga je stiskalo za srce. Prišel je do križa na klancu, nerodno se je pokrižal in vzdihnil. Kdo je vsega tega kriv? Zemlja okrog njega je šumela v burji, tonila v snegu. Nekje pod hribom so se vzdignile vrane in poletele proti vasi, zdaj pa zdaj so omahnile v zraku, kakor bi se hotele spustiti kot kamen na tla, burja jih je zanašala in ves čas so med potjo kričale: »Mraz, mraz, mraz!«

Kerin je stopil v gostilno. Skušal se je pogovarjati z ljudmi, a kdor je prišel v hišo, je bil

molčec, tožil je o vremenu in ni hotel poslušati, kako je bilo z zborovanjem. Župan je pa tudi spoznal, da se ni še prav odločil. Postajal je ob oknih, kakor bi koga pričakoval. Burja je zgradila zamete ob cesti, zdaj pa zdaj se je prerinil skozi vas samotni človek in se ves upehan ustavil pred županovo gostilno.

»Da te vendar! Huda je!« je vzdihoval.

Kerin je kimal in mislil svoje.

Proti desetim se je pripehal po gazi voznik Matevž. Z vso vneto je kobacal čez zamet na križpotju.

»Kam pa?« je zakričal nadenj Kerin.

»K Potokarju!« je sopihal voznik.

»Pa v takem! Norec!«

»Klical me je.«

»Kaj hoče sneg odmetavati?«

Voznik se je otresel snega in stopil k hiši; globoko je zasopel in si popravljal kučmo.

»Pravijo, da bomo spet vozili. Menda sta se s Hrastarjem pobotala. In lesa bo polne kupe. Živino hodijo kar ponujati. Denar, denar, ta vse naredi.«

»Beži, beži!« se je začudil župan.

»No, tako sem slišal. Vsaj nekaj zaslužka bo.«

Zadovoljno je pokimal županu in se napotil proti Potokarju. Kerin je gledal za njim, kako se je mučil po snegu, da bi dosegel hišo onstran ceste, ki je bila vsa v zametih.

»Le kje je dobil denar?« je skrbelo župana vse dopoldne in še popoldne se ni mogel otresti tihe skrbi.

Ni se zmenil za pivce. Pospravljaj je nekaj v omari med steklenicami in ugibal, kdo je pomagal sosedu. Pretehtal je vse možnosti, nevoljno odkimaval in mrmral sam zase. Posluhnil je, kaj govore; hotel je že prisesti k najbližji mizi, ko je zunaj zamukala živina in so se začuli jezni vzkliki.

»Sejmarji,« je rekel nekdo in stopil od mize k oknu. Gruča krav in volov je zakrila prostor pred krčmo. Trudni možje, ki so se komaj pripehali po sneženi poti, so popustili živino in stopili v krčmo. Brez besed so se ustavili pri peči, strmeli daleč skozi okna; blede obrazi so jim trepetali.

»Vražji svet!« je rekel Kerin. »Slabo, kaj?«

»Slabo,« so tiho odgovorili.

»Ti, župan,« se je zbudil eden, »obresti bi moral plačati v posojilnici, a jih ne bom, da veš. Kravo ti priženem, če hočeš.«

Kerin ni slišal. Hodil je od okna do okna in poslušal mukajočo živino. Tri ure na semenj in tri ure nazaj v tem snegu in vse zastonj! Pač, jutri bo prišel eksekutor in s tihim obrazom hodil od vrat

do vrat. Pa kdo je kriv? Župan se je stresel in se obrnil k sejmarjem: »Boste pili?«

»Pili?« so osupnili. »Ne, pili ne bomo. Moj Bog, težka je pot in smo se ustavili. Kar iz navade. Zdaj pa moramo naprej, mogoče bo še bolj zamelo.«

Tesno so si zapeli suknjiče, pokimali pivcem za mizo in odšli. Kerin jih je molče pospremil in ni vedel besedice, čeprav si je ves čas zagotavljal, da jih mora potolažiti. S hripavim glasom so gnali živino skozi vas, gazili po snegu in kleli in zraven ves čas mislili, kako bi prodali, če bi nenadoma srečali mesarja. Župan je gledal za njimi, sam ni vedel, odkod se je oglasila v njem lepa misel, da bi moral ljudem pomagati.

Zmotil ga je Podkrajšek, ki mu je prišel pravit, kaj se pogovarjajo ljudje. Hrastar je dobil nekje posojilo, nihče ne ve, koliko, več tisočev mora neki biti. Pa na visoke obresti, zakaj hudo je nezadovoljen in rad bi čimprej kaj zaslužil. Zato se bosta vrgla s Potokarjem z vso silo na delo. Vse bosta podrla, kar jima bo v napotje. In o županu sta rekla, da je mevža, ki ga bo treba čimprej spraviti s poti.

Božidar Jakac: Razvalina turškega gradu v vrliški okolici.

Božidar Jakac: Stara záhorska pastirica.

»Kdo je to rekel?« je zaškrtal župan z zobmi in izpreminjal barvo.

»Ne vem,« je skomizgnil trgovec. »Menda neki Bertoncelj prenaša besede.«

»Čakajte!« je dahnil Kerin.

V trenutku je bil na dvorišču.

»Sani!« je zakričal hlapcu.

Hlapec je obstal, pogledal po vremenu in hotel nekaj reči.

»Kaj čakaš?« je zakričal gospodar. »Brž!«

Hlapec je izginil, župan se je vrnil v sobo, oblekel površnik, vzel nekaj papirjev in odhitel spet na dvorišče.

»Beži!« je odrinil hlapca. »Sam pojdem!«

»Vražja burja!« je zagodrnjal fant.

Od hribov je butalo v polje, kakor bi hotelo vse pomesti. Beli oblaki so zagrinjali griče, zasipavali pota. Iz vasi sta hitela konjiča, se pogrezala v zamete, prhala pa spet drvela, kolikor sta mogla. Voznik je pokal z bičem in priganjal, kar se je dalo. Ni ga zeblo, vzravnal je sedel na saneh in škripal z zobmi.

Župan Kerin se je peljal na Vrh.

Med hišami na Vrhju je držala izhojena gaz, a ponekod je bila pot zakrita na debelo s snegom, zdaj zamet, zdaj čistina, da se je človek pehal po poti kot za pokoro. Naravnost skozi vas je burja zanašala sneg, ga odlagala ob hišah in vrtovih, ga sipala v okna, da so bila vsa v megli. Ljudje so postajali ob oknih, zdaj pa zdaj je kdo odprl vrata, sunil s praga prhki sneg in pogledal po vasi. Daleč ni razložil, povsod je silila v oči belina plešočih snežink. Zagazil je v celo in stopil do hleva, pobrskal malo z metlo pred vrati, a ko se je vračal, se ni nikjer več poznalo, da bi kdo hodil.

V takem je prihitel Kerin s sanmi na Vrh. Konji so se v bregu umirili in so stopali počasneje.

»Kaj pa ta tukaj?« so se začudili ljudje. Prežali so skozi okna, kje se bo ustavil, nekateri so stopili še na prag.

»Seveda, pri Žagarju,« so pokimali zadovoljno. »Grize jih, naša zadruga jih grize,« so si pomeli roke.

»Počasi gre z vso stvarjo,« so mrmrali. »Ko bi ne bilo toliko nergačev. Povsod so za zavoro.«

Kerin se je mudil pri Žagarju.

»Kaj bo spet?« je premišljeval kmet, ko ga je vodil v hišo.

»Pa bi postavil konje v hlev, ne?« je dejal skrbno.

»Čemu, saj pojdem naprej...« se je branil Kerin.

»Mudi se ti,« je napeljeval Žagar.

»Seveda,« je umolknil župan in iskal besed. Kaj naj bi rekel? Za trenutek se mu je zazdelo, da ne ve, čemu je prav za prav prišel. Kaj briga Žagarja dobavrska zadrega, naj se izmotajo iz nje, kakor se znajo! Ozrl se je v kmeta pred seboj. Smehljaje je čakal. Mladi Štefan je prišel od nekod, radovedno pozdravil in sedel k peči.

»Čudni časi,« je nerodno omenil župan.

»Čudni,« je potrdil kratko Tomaž.

»Pa ti si še nekaj trden, ko si zgrabil pri zadrugi.«

»Aha,« se je zasvetilo kmetu. »No, no,« je razkladal, »a ne gre, kot bi kdo mislil. Vsakdo rije v svojo stran, treba je besed za vsako malenkost, da je joj!«

»Pa bo vendar šlo, ne?« je prežal župan.

»Šlo bo. Mora iti,« je potrdil Žagar. »Blizu sto nas je že. Skrbi nas edino skladišče, če bo pri Tonejcu premajhno. Denarja bo seveda od začetka manjkalo.«

»Gadje ste, človeku je kar žal, da ni z vami!«

»Kakor kdo hoče,« je previdno razložil Žagar. »Saj si ti tudi član. Nekateri so izstopili precej v nedeljo. Govorijo pač vanje toliko časa, da jih pretentajo.«

»To je vse samo hujskanje,« je prikimal župan. »In meni se zdi, da je središče vsega na Dobravi.«

»Misliš?« se je ustavil Žagar. »Mogoče,« je premislil čez trenutek. »A to nas ne zanima. Ni-mamo časa, da bi se brigali za take stvari.«

»Gotovo, gotovo,« je prisiljeno hitel župan.

Potem sta sedela nekaj časa molče. Žagar je zrl skozi okno, župan se je zagledal v starinsko uro. Bilo mu je nerodno. Kaj ga je le prijelo, da se je v tem dnevu privlekel na Vrh? Potem se je odločil.

»Vidiš, Potokar in Hrastar bosta spet začela kupčevati. To vam bo škodilo. Jaz že vem, kdo je vaš nasprotnik. Župan sem in moram biti z ljudmi. Zato se me nič ne bojte. Pomagal vam bom, kjer se bo dalo. Vem dobro, kje kmeta čevelj žuli. Se-veda, kar čez noč se ne dá vse prenarediti. Takole po pameti je treba napredovati, sčasoma se bo že tako uredilo, da bodo ljudje na vsako stvar bolj pripravljeni.«

Žagar je gledal. Od začetka ni razumel, potem se je nasmehnil. Zadovoljno je prikimal in mi-slil svoje.

»Nikogar se ne branimo, saj si vendar član. Pa kakor boš pač videl. Mogoče se bo dalo kako napraviti. Že zaradi ugleda. Nekaj že zaleže žu-panova beseda. In kar tako tudi nisi.«

Kerin se je razgrel in razkladal, kako je bil zmeraj za ljudi. Pa na Dobravi je zdaj nerodno. Kar mimogrede sta vzela vse v zakup Hrastar in Potokar. No, kakor bi drugih ljudi ne bilo na svetu. Saj sam se ne sili v ospredje, take stvari prinesejo več škode kot koristi. Naj pridejo zdaj drugi, mlajši.«

»Eh,« je zamahnil Žagar. »Saj gremo lahko kar po svoje. Če ne danes, bomo pa jutri prišli do besede.«

Oba sta bila previdna. Nobeden ni omenil nič pravega, po ovinkih sta se izpraševala, igrala se z besedami in si vse pritrdila.

Ko sta se vzdignila, je bil Kerin trdno pre-pričan, da je vse dosegel. Zdaj bodo držali z njim proti Hrastarju in Potokarju. Ne bo več tako sam sredi Dobrave kakor doslej. Prijateljsko sta si segla v roke in se pozdravila. Žagar ga je še po-spremil na cesto.

Burja je zavila sani v meglo, župan je po-kimal in pomahal v slovo.

Božidar Jakac: Žagorski stavec od bosenske meje.

Nekateri sosedje so se približali. Vprašujoče so se zbrali okoli Žagarja.

»Nič,« je rekel kmet mirno. »Menda jim gre nekaj narobe. Iščejo nas. Mislim, da smo na pravem potu.«

»Kakopa!« so potrdili.

»Brije, brije, pojdemo v hišo!« je rekel Žagar. Stopili so za njim...

*

Nekako pozno se je razvedelo na Dobravi, da je bil Kerin na Vrh pri Žagarju.

»Zdaj se bo nekaj zgodilo, župan ve, kaj na-pravi,« so tehtali dogodek ljudje, kadar so se srečali.

»Kakopa, zaradi vasi bi moral gledati,« je rekel eden. »Čemu mu je bilo prav Vrhovcev treba?«

»To nas nič ne briga,« so se odločili drugi. »Potokar pa on in Hrastar imajo svoje račune. Čemu bi s svojimi rokami drugim gade lovili?«

»Župan je baba!« so se jezili mladi. »Doslej je bil zmeraj s Hrastarjem, zdaj pa čez noč proti

njemu. Zdaj ga imate, tisti, ki ste se pri volitvah poganjali zanj. Le glejte ga! Kar pod nosom se obrišite, posebno ti, Bertoncelj, ki si vlačil ljudi v občinsko pisarno.«

Nekateri so nato kakor mimogrede stopili v gostilno h Kerinu.

»Boste pol litrčka?« je vprašal župan.

Spogledali so se in prikimali. Sedli so in čakali. No, župan ni nič omenil. Govorili so o vremenu, o letini, o novih zakonih, ki jih oblast pripravlja. Kerin se je pa ves čas zadovoljno smehljaj, češ kaj meni to!

Preden so odšli, se je eden ohrabil in porogljivo vprašal:

»No, zdaj se bo vendar kaj izpremenilo, ko boš tudi ti delal z zadrugo in pustil Hrastarja?«

»Izpremenilo? Kaj naj bi se izpremenilo?«

»He, Potokar bo to najbolje vedel.«

»Potokar, Potokar! Briga me vse skupaj!«

»Vsega tega ne razumemo,« so dejali.

»Kaj boste,« je dejal Andrejec ostro, »Potokar bi bil rad dobravski bog, Hrastar tudi, Kerin tudi. Trije bogovi — to je pa narobe vera, ko povsod učijo, da je en sam...«

»Nazadnje bo pa vse tri vrag vzal,« je nekdo zamomljal.

Nekateri so se pritajeno zasmeljali, a so takoj umolkni, zakaj županov obraz je bil blede in oči so mu gorele kakor še nikoli. Hotel je nekaj reči, ustnice so se mu stresle, potem se je sunkovito obrnil in odšel v drugo sobo.

»Težka stvar!« so vzdihnilo ljudje.

Ko so odšli proti domu, so bili kar zadovoljni, da je Kerinu najbrž izpodletelo in da bo ostalo vse tako, kakor je bilo doslej...

18.

Hrastarjev France je skušal pozabiti, da sta z očetom pogorela pri zadrugi. Nekaj dni je hodil potr, jezilo ga je, da so se mu smejali, potem se je potolažil.

»Saj tako ne bo šlo. Ne znajo. Kdo jih bo pa naučil?«

Bolj resno kot doslej se je pobrigal za trgovino. Stal je za mizo, a ni imel kaj dela. Nekaj ženic je prišlo po sol, vse drugo je pobral Podkrajšek.

»Prekleti hujskači!« je kričal stari Hrastar. »Saj vem, da sem jim v napotje. Kupujejo drugod, če jim je pa denarja treba, pa pridejo: Daj, daj, daj!«

France je molčal. V nekaj dneh je spoznal, da tako ne more iti več naprej.

»Če bi se spet lotili kupčije,« je prigovarjal očetu, »to bi bilo najbolje. Tudi ne smemo pozabiti na zadrugo. K Potokarju stopite in se domenita.«

»Nak, k Potokarju pa ne!« je kratko odbil Miha.

Ko pa je vse natančneje premislil, je vendarle stopil k Andreju. Obema je bilo nerodno, a sta se le pogodila. Le denarja ni bilo. Hrastar se je napotil v mesto in obhodil vse prijatelje. Nekje je našel tudi tistega gospoda Gorjanca, ki je pomagal ustanavljati zadrugo. Z njegovo pomočjo je dobil majhno posojilo, dovolj veliko za začetek. Posojilo so vknjižili. Miha je godrnjal, a ni nič pomagalo. Vrnil se je z denarjem, pobrala sta z Andrejem po vseh predalih, kar sta imela, in začela delati. Denarja je manjkalo, ljudje so dajali pod ceno. Kmalu sta nabrala dva velika voza prašičev in jih privlekla na Dobravo. V zgodnjem jutru, ko so bila še pota zamrzla, sta jih privlekla do Potokarja. Zaznamovala sta jih in zapodila v hlev.

France se je smehljaj, ko je videl, da sta dobro začela. Zvečer je šel gledat živali in ko se je vračal, je podražil Kerina:

»Kaj pa kaj zadruga dela, oče župan?«

»Kaj me briga vse skupaj!« se je ujezil krčmar, ki je stal na pragu, in odšel v hišo.

France je hotel postati močan kot oče. Nič več ni postajal na vasi, zresnil se je in se poprijel dela doma. Kar ga ni poprej nič brigalo, ga je zdaj hudo skrbelo. Če je prišlo kako pismo, je toliko časa oprezoval okoli očeta, da mu je Miha vse razložil.

»Ta preklicani Podkrajšek!« sta se jezila.

Podkrajšek ni miroval in Kerin ga je natihoma hujskal. Znižal je cene za pol dinarja, za cel dinar in vsi so se obrnili k njemu. Dobil je tudi pravico za prodajanje tobaka in ob nedeljah so se ustavljali pri njem možje in fantje, a tudi med tednom je prišel marsikdo, rekel kako besedo in kupil cigarete.

»Kar bolj domače je tukaj,« so pravili ljudje, »človek lahko katero reče, ne pa kot doli pri Hrastarju. Prideš v trgovino pa te gledajo izpod čela, kakor bi jim ne bilo prav, da si jim prinesel denar.«

Tudi France je slišal o tem, zato je skušal biti prijazen in vesel. Zmeraj se mu ni posrečilo, premalo ljudi se je oglašalo.

»Če bi jih samo pol vzela Podkrajšek, bi se poznalo, pa jih je več,« je računal.

Zato je bil zadovoljen, da je oče začel s kupčijo. Ta vsaj nekaj prinese. Ko so odšle prve sani

proti Razboru, je dolgo gledal za njimi. Tudi oče se je odpeljal.

»Še Potokarja bi bilo treba odriniti,« si je mislil, »kaj bi si človek delil dobiček.«

Tudi Hrastar na saneh je bil istih misli.

*

Pri Tonejcu so zgodaj prižgali luč in zasenčili svetilko, da je padala svetloba samo na mizo, za katero sta sedela gospod župnik Andrej in gospodar Blaž. Pri peči je dremaje poslušal Jože.

»Vse sem preračunal,« je dejal gospod župnik. »Bolj nerodno bo od začetka. Vidiš, dvanajst jih je. Vsi skupaj ga dadó ravno za vagon. Poskusili bomo. Hrastar je plačeval doslej po šestdeset par. Mi ga plačujemo po sedemdeset. Krompir je pa lep, saj sem ga šel gledat h Gorniku.«

»Gornik devet sto, Andrejec sedem sto, to je tisoč šest sto...« je ponavljal Blaž. »Sto kilogramov bo še treba dodati. Bom pa kar jaz priložil.«

»Vozniki, vozniki!« se je zbudil Jože pri peči. Začudeno sta se ozrla vanj, fant je spet povesil glavo.

»Za voznike nič strahu. Nemara bo najbolje, če bi ga vsakdo kar sam spravil v Razbor. Za začetek namreč.«

»Premisliti bo treba. Zvečer na seji se razgovorimo.«

Moža sta računala, koliko bi naj zaslužila za druga, Jože ju pa ni poslušal. Ždel je pri topli peči in sanjal. Tisto zaradi voznikov bi bilo hudo dobro, če bi oče kupil konje. Vendar jih gotovo ne bo. Pa nič. Treba se bo vdati in začeti drugače. Z volmi pa ne bo šel v Razbor.

Potem se je spomnil, da bi šel rajši kam drugam, na primer v Podgoro.

»Pravijo, da je tja skoraj uro daleč, a ne more biti res. Človek stopi in je že tam. Bog ve, kdo si je izmislil take mere. Seveda, mogoče ne računajo bližnjic. To že zneso nekaj manj.« Namehnil se je in računal, kdaj bo šel spet tja.

Prvič je šel z očetom. Menda zaradi zadruga. Ni več dosti vedel, kaj sta govorila, že od prve hiše naprej ne. Pozdravil se je s fanti, potem pa še z dekletom.

»Joj, kako si zrasla!« ji je rekel.

Zardela je, da najbrž ni tako hudo, in zbežala. Dolgo je čakal, da bi se vrnila, pustil, da je oče odšel naprej po vasi, a dekleta le ni bilo. Ko je odhajal, je pogledal v kuhinjo in zaklical:

»Lenka, Lenka!«

Pomahala mu je v pozdrav in izginila.

»Saj sva hodila skupaj v šolo,« je premišljeval ves čas in še zdaj, ko je sedel pri peči.

»Štiri sto do pet sto dinarjev!« je pravil gospod župnik za mizo. »Lej, Blaž, to bo kar dobro. Ljudje pa dobé najmanj sedem tisočakov. To se bo poznalo, ali ne?«

Blaž je kimal, obračal papirje in obraz se mu je svetil.

Marička je že nekajkrat prišla v sobo, da bi videla, če bodo gospod kmalu odšli. Večerja je čakala.

»Najprej ukažejo, naj zgodaj napravim, potem pa stoji...« se je jezila.

Gospod Andrej so se vendarle poslovili. Blaž je vzel luč in posvetil na cesto. Po vasi so prav takrat privriskali vozniki in zacingljali kraguljčki.

»Kaj pa to?« je rekel gospod župnik.

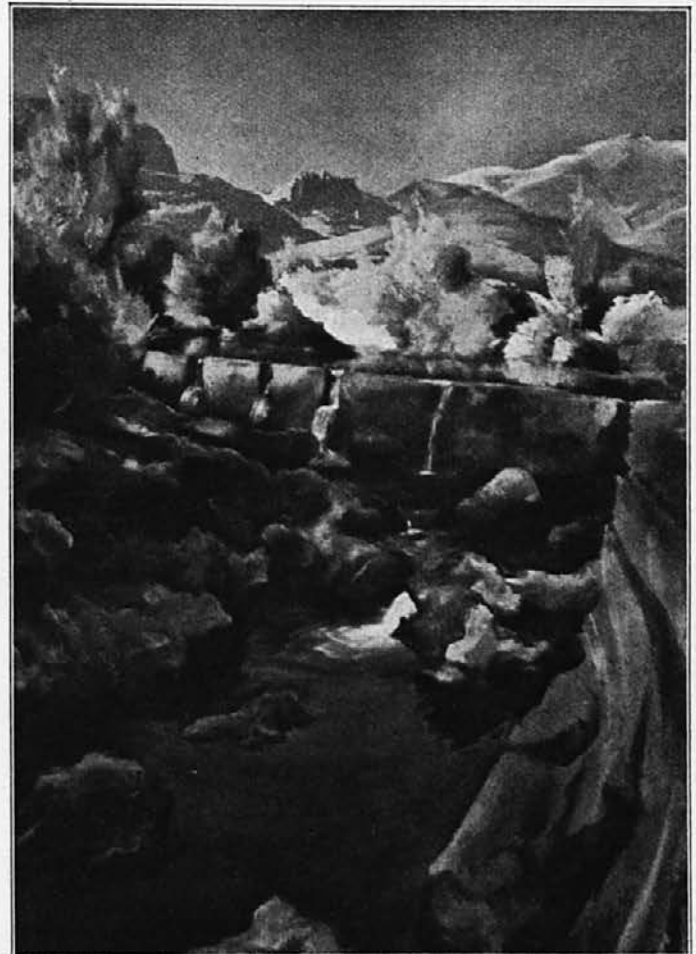
»Hrastar je prodajal,« je povedal Blaž. »Menda misli, da ne bo za nas nič ostalo.«

»Tako, tako,« je ponavljal župnik in hitel proti domu. Molče se je umikal voznikom v sneg.

»Čakajte, saj bodo tudi naši še takole vozili,« se je smehljal. »Čakajte!«

Potem se je spomnil, da bo zvečer še seja, in je pospešil korak.

(V drugo naprej.)

Božidar Jakac: Reka Jadro pri Solinu (zadaj Klis).

ZVONAR JANUŠ

Jasna, zvezdnata noč je jela bledeti. Prva medla svetloba je dahnila od vzhoda.

Na vasi pod hribom, obdanim okrog in okrog z goricami, so se poredko oglašali zgodnji petelini. Le na temenu Vršiča je bil še popoln mir.

V koči, ki je stala čisto na vrhu, tik ob kapelici svetega Urbana, varuha gorice, je zdajci nekaj zaškripalo. Stara stenska ura se je počasi sprožila: tin, tin, tin!

Januš se je dvignil z ležišča in stopil k oknu.

»Treba bo iti,« je zamrmral in pogledal proti Gaju, izza katerega se je vedno bolj svetilo jutro.

»Spet smo dan bliže smrti! Mladim smo v napoto. Samo za zvonarja sem še dober in svetemu Urbanu za tovariša!«

Med tem momljanjem je pogladil predečega mačka, ki se je brusil okrog njega, kakor da ga razume; oblekel je hlače in suknjič, stopil v cokle in se pokrnil s staro, oguljeno kapo. Stopil je v priklet in odtod na podstenje.

»Lep dan bo; megla se kadi iz Žabnjeka, da le grmelo ne bi danes iz nje!«

Ozrl se je za svetim Urbanom, se odkril, kakor da ga pozdravlja, nato pa krenil počasi po hribu. Prej jasen obraz se mu je zresnil. Januš je začel mrmrati jutranjo molitev.

Bleda svetloba mu je zalila suhi, od žil nabrekli obraz. Kratki, ščetinasti brki so mu štrleli narazen in sivi, redki lasje so mu pokrivali le še rob glave. Saj jih je imel Januš že čez sedemdeset in z rožicami mu tudi ni bilo nikoli postlano. Slab je naglo in razen svoje zvonarske službe se ni lotil nobenega dela več. Že to mu je bilo pretežko; ampak da bi pustil svoje zvonove, o tem ni maral nič slišati.

Ravno je odmolil, ko je bil pri cerkvi ob vznožju hriba. Mrko ga je gledalo mogočno belo zidovje in še mogočnejši novi stolp, ki njemu ni bil nikdar všeč.

Potegnil je ključ iz žepa, odklenil težka hrastova vrata pod starim zvonikom in vstopil. Pobožno se je pokropil, zavil na levo pod novi stolp, kjer so visele tri vrvi njegovih ljubljencev zvonov. Prijel je slovesno za najdebelejšo in počasi potegnil. Jeknilo je mogočno in se glušeče odbijalo po okroglem zidovju od vrha do tal in grmelo na Januševa ušesa. Zvonil je dolgo, enakomerno; globoko se je pripogibal ob vrvi in s težkim dihanjem si je dajal takt. Naj bi se godilo okrog njega karkoli, on bi ne videl in ne slišal. Duša mu

je splavala ob vrvi navzgor do vélikega in pela sta skupaj, da se je razlivalo čez spečo vas preko polj; čez vso široko ravnino, daleč tja do štajerskih hribov.

Odzvonil je. Globoko si je oddahnil in se ozrl navzgor: »Težek, vedno težji mi postajaš! Treba te bo spet namazati.« Obrnil se je in odšel po stopnicah s počasnimi koraki v stolp. Stopnice so bile zložne, pa vendar se jih ni mogel privaditi. Polomljena lestev v starem zvoniku mu je bila ljubša, pa tudi pot je bila tam krajša. Tu pa hodiš vedno okrog, vedno više, pa komaj učkaš konca; to ni za stare kosti.

Dospel je med line. Prav za prav to niso bile line. Zid je prehajal v stebrovje z dvanajstimi stebri in to stebrovje zopet v zid tik pod vrhom, ki pa je bil kakor odrezan, le na enem robu se je nadaljeval v majhnem stolpiču. Teh dvanajst mogočnih stebrov je bilo kot dvanajst apostolov, ves stolp z majhnim stolpičem na vrhu pa kakor dvignjena desnica cerkve, kažoče s kazalcem v nebo — tako se dejali rajni gospod in Januš je s svetim strahom hodil po tej »desnici« in med »apostoli«.

Tu je bil najprej prostor za največji zvon, ki naj bi nekoč tu visel. Januš ga najbrž ne bo doživel. Saj niti treba ni. Potem bi moral njegov véliki na drugo mesto in novi bi bil véliki. Dva mala sta visela nad tem prostorom, pa Januš ju danes ni niti pogledal. Stopil je zdaj po strmi lestvi še više. Tu je visel njegov véliki! Janušu se je zjasnil obraz. Objel je zvon z radostnim pogledom. Vedno ga je z veseljem gledal, kako tudi ne, saj mu je zbujal toliko prijetnih spominov! Dolgih petdeset let sta bila že skupaj. Petdeset let! To je bilo takrat, ko je Januš začel hoditi zvonit, ker je bil oče že star. Takrat je bil véliki še svetel in nov. Tudi Januš je bil mlad. Zdaj pa sta oba stara, zvon je počrnel, Januš pa se ukrivil.

V starem zvoniku je imel véliki nekdanj tovariša. Pa je prišla vojska in ga pobrala. Tudi Januš je moral na vojsko in nečak Jožek ga je nadomestoval. Skrbno mu je zabičeval, kako naj zvoni in otrok naj nikar ne pušča zraven, da ga ne poškodujejo. Januš se je vrnil in zdelo se mu je, da véliki poje lepše, odkar ga poganja zopet on. Kmalu nato je véliki dobil tovariša, novega, manjšega; čez nekaj let pa so oba potegnili v novi višji stolp in še tretji, srednji, se jima je pridružil. Sedaj so peli, da jih je bilo veselje poslušati. Spet so tekla leta in Januš se je postaral. Čutil je to in vedel, da ne bo več dolgo, ko bodo zapeli tudi njemu.

Skoraj nevede, kot je bil že vaje, je med tem razmišljanjem poiskal zaprašeno steklenico

z oljem in počasi, skrbno, da se ni razlila niti kaplja, vlival pod trizobo os zvonovega jarma.

Močno se je stegnil, da postavi steklenico nazaj. »Spet boš laž...« Zdajci se mu je stemnilo pred očmi, silna slabost ga je obšla. Lovil se je z rokami in se zvrnil vznak s tramovja na trda cementna tla.

Obležal je negibno, hropel mukoma, kri je začela močiti tlak.

Dobro četrť ure je ležal, toda v sveži jutranji sapi se je kmalu zavedel. Odprl je oči in pogledal okrog sebe. V glavi mu je silno šumelo, misli so se mu blodno mešale, da ni vedel, kaj se godi z njim. Poskusil je vstati. Desnice ni mogel dvigniti. Uprl se je z levico in se trudoma postavil pokoncu.

»Pa saj ni treščilo v stolp? Veter šumi, drevesa pa so mirna!« Tedaj je začutil nekaj toplega za vratom. Segel je z roko tja. Kri se je cedila iz rane na glavi.

Kapa je ležala na tleh. S težavo jo je pobral in si z njo obrisal kri s tilnika. Silno težko je stopal po strmi lestvi do spodnjih zvonov. Nekajkrat je omahnil, skoraj bi se bil zvrnil z glavo naprej. Po stopnicah je šlo laže; oprijemal se je zidu, toda večnost je minila, preden je prišel na tla.

Postal je nekoliko, nekajkrat sunkovito zajel zraka in stopil v cerkev. Bilo je še temno. Večna luč je ugašala; zdaj zdaj bo otrpnila. Hotel je stopiti naprej, toda čutil je, da je ne bo mogel sneti. »Hani moram naročiti, potem pa grem domov.«

Kuharica je vprav odpirala, ko je prišel Januš pred župnišče. Ni pozdravil kakor navadno. »Luč ugaša... stopite vi tja... jaz moram domov,« je s težavo povedal. Jezik se mu je trdo obračal v ustih. Tedaj ga je Hana pozorneje pogledala: »Jezus! Kaj vam pa je, kakšni pa ste?« Bil je silno bled, prsi so se mu hitro dvigale, z levico se je oprijemal zidu, desnica mu je visela negibna navzdol.

»Eh, saj ni nič... nekam slabo mi je...« Sedel se je na stopnice.

»Umr! bo! Vode!« Hana je planila v kuhinjo in se vrnila s polnim lončkom vode. Roka se ji je tresla, da je voda pljuskala čez rob. Močila mu je čelo. Zagledala je rano na glavi. Krvav je! Le kaj mu je? Pijan vendar ni tako zgodaj. Tedaj je odprl oči in opazila je blodni, topi pogled. Takoj ji je bilo jasno, kje se mu je primerila nesreča.

»Malo je bolje,« je spet s težavo povedal. »Domov grem!« Dvignil se je ob zidu, toda desno noge je komaj premikal.

»Počakajte, grem po Jančija, da vas spremi, saj ne pridete sami!« Odšla je buditi hlapca, toda Januš ni maral čakati. Tipal je naprej in omahoval, kakor da je pijan.

Pri cerkvi se je hotel ozreti po zvoniku, pa ni mogel dvigniti glave. »Kdo bo... k maši...?« je blodil. Misli so se mu mešale, da že skoraj ni vedel, kaj se godi z njim.

Za cerkvijo je naredil še nekaj drsajočih korakov. Pri stari hruški ob jarku je omahnil. Krvavordeče sonce se je dvignilo izza goric. Uprl je vanj oči: kri, ogenj... Veke so se mu same zaprle; onesvestil se je. Takrat je pritekel hlapec.

Prenesli so ga domov.

K maši je odzvonil Jožek.

Čez dva dni pa so zapeli zvonovi in veliki mu je pel zadnjikrat.

Draga Krajnc

P O L E T J E

Poletni dan.

*Valovi zlati, kamor zre oko,
in v zlatu — poljskih nageljnov rdeča kri.
Škrjančki o poletju spev pojo,
v obzorju vroč trepet drhti.*

*Nad mano sinjega neba obok;
iz sonca lijejo slapovi vroči:
zazibali so polje v sen globok,
le v klasju valové trepeti vroči.*

*Ležim v dehteči travi sred kresnic,
poslušam petje daljnjih drobnih ptic:
življenja sok ko vino v vsem kipi.*

Poletni veter.

*Iz gozda prihrumel je, sonca poln
ter vonja gozdnega zelenja
in resja, smole starih borov, hojk,
in vročega, rjavega življenja.*

*Obstal kraj vrta je, morda prisluhnil,
potem se v grede rožne smelo
zagnal ter trgjal rožno listje,
da je tihoma zakrovavelo.*

*Na čelo burno, toplo me poljubil:
»Prinašam z juga vroč in tih pozdrav.«
In zopet odhrumel je, sonca poln —
in kakor naša zemlja: lep in zdrav.*

OBISK

Z vseh strani buči, bobni, rohni in buta. Tema je kakor v rogu, a dež lije in lije. Včasih se zazdi staremu Matevžinu, da sliši globoko iz tal kakor šumenje listja ali vode, a šum se kmalu oddalji in slišati je le enakomerno padanje dežja.

Kadar potegne posebno močan veter, se na vrtu ječe upogiba drevje, hrešče se odkrhne nalomljena veja in trešči na razmočena tla. Dež udarja na okno, vrši po slamnati strehi in lije, lije. Moj Bog, kakor da ne bo nikoli več konca tega neurja.

To je zdaj že četrta, peta taka noč. Vse je prepojeno z vlago, še misli so kakor vlažne. Matevžin je brez dela truden, po udih ga trga in zbada, oči se mu zapirajo, a spati le ne more.

Dasi je samote vaju, mu je zdaj le že začela presedati. Ker ne more nikamor izpod strehe, romajo v spominu njegovi k njemu. Toliko jih je bilo, a nazadnje je ostal Matevžin čisto sam.

Spodaj pri cerkvi počivajo najprej trije majceni. To so angelci, ki si jih je Bog izbral, ko so poznali samo še smeh. Tem je dobro, čuti Matevžin. V tujini nekje, tam daleč na Francoskem, spita Jaka in Tone. Šla sta za upi v široki svet, se zarila v črne rove, trpela in sanjala o domu. Na polici hrani Matevžin še nekaj njunih pisem in kart, med njimi pa ono, ki tovariši sporočajo v njem,

da je oba Matevžina v rudniku zasulo. Meta in Cila sta v Ameriki; že poldrugo leto ni glasu od njiju. Le kako se jima godi? Ali zdaj tudi tam tako lije dež? Nemara jima je hudo in mislita na dom, Bog vé.

Da bi bil vsaj Francelj doma, misli Matevžin na najmlajšega sina, ki mu je namenil malo kmetijo. Zdaj leži v bolnici. Ko so ondan popravljali cestni podzid, ga je stisnil težak rob za nogo in mu jo natrl v stopalu.

Tako hodijo svojci v spominih k Matevžinu, dež pa lije in lije in včasih preseka temo oster blisk in jo vznemiri grom. Včasih se zdržema pobliskuje. Tedaj vidi Matevžin skozi okno križ in jabolko na zvoniku, a njiva božja okrog cerkve ostane vedno v temi.

O, njih, ki spé tamkaj, ne motijo ne blisk ne grom ne nalivi. Matevžinova Katra, Bog ji daj dobro, počiva tam že petnajst let.

Kaj, ali je res že petnajst let zatonilo odtlej? Skoraj se Matevžinu ne zdi mogoče, da bi čas tako naglo mineval. Vse se mu zdi tako blizu: tista zima, ko je od mraza pokalo drevje v gozdih, neznanski zameti in potlej nalivi v zgodnji pomladi, ko je bilo videti, da morata utoniti zemlja in nebo. Takrat se je lotilo Matevžinove Katre. Kar nanagloma jo je prijelo; v desetih dneh je bila živa in zdrava in že tudi v krsti.

Petnajst let! Matevžin misli, bliski švigajo in grom rohni, da žvenketaje podrhtevajo šipe v oknih. Nekje na vasi vstaja hrup. Kadar za malo pojenja vihar, je čuti bobnenje naraščajoče vode.

Petnajst let! Matevžin se spravi v posteljo. Davi je bil še pri maši. Molil je za rajno, pa mu ni prišlo na um, da že tako dolgo živi brez nje. Zdaj moli, oči se mu same zapirajo in vse se nekam tiho odmika od njega.

Po vasi, zlasti v nje spodnjem delu, narašča hrup. Ljudje so povsod pokoncu, gonijo živino iz hlevov in nosijo iz hiš, kar kdo more; kajti voda narašča, vre na vsem lepem iz zemlje in dere in ruši, odnaša, karkoli doseže. Kmalu v niže stoječih hišah teče že skozi okna. Živina muka, psi tulijo in cvilijo, po svinjelih krulijo praseta in splašena perutnina kokotaje frfota na strehe, na drevje in beži kamorkoli navkreber. Otroci jokajo in kriče, tu se muči gospodar z živino, tam drugi z družino, vse je zbegano in kakor iz uma, a dež lije in voda narašča in bliski ostro režejo v temo, jemljejo vid in večajo grozo, da ljudje drgetajo in ne vedó ne kod ne kam. Nekaj hiš je že do strehe pod vodo. Tu odnaša voda voz, tam desko, vprego, prašiča, kokoš. Kjer so se ljudje umaknili v podstrešja in čutijo, kako se voda vztrajno dviga za

Po vodo. (Fot. Fr. Krašovec.)

njimi, se razlegajo kriki blazne groze v noč. Vmes topla molitev, jadikovanje, brezupen jok in stok, voda pa še narašča, dere in odnaša pridelke, živali in les. Zdaj tu, zdaj tam buši iz zemlje: vsi jarki so reke, žlebovi v strminah so hudourniki in tekmujejo med seboj v divjem razdevanju.

Prav za Matevžinovo hišo si voda izvrtla pot na površje in silovito buti na dan. Voda vre in izpodkopuje zemljo, njeno žrelo je vse širše in širše, umazani valovi pljuskajo ob hišo, odnašajo rušo in se lotijo tudi zunanjega ometa.

Petnajst let! Matevžin se čudi v sanjah. Pa saj Katra ni umrla! Razločno jo sliši, da dela na tnalu za hišo. Nemara sklada drva. Pa kako hiti, da je toliko ropota!

Nak, ni res! Joj, kakšen svetel dan! Matevžin si mane oči. Vsa hiša je polna svetlobe in iz sijaja kliče žena: »Pojdi no brž!«

Matevžin plane iz postelje, hiti za sijajem, v vežo, pred hišo in kar naprej. Ne sliši krika, ne čuje bobnenja, kar naprej in navkreber drvi. Le kam je izginila silna svetloba in kje je Katra, ki ga je poklicala.

Ves je še sanjski, ko obstoji in si mane oči, zadaj za njim pa se zlomi in hrumsne, joj, hiša se niža, nagiblje in — pade v valove.

Matevžin na pol v sanjah sklene roke in dreveni v grozi. Jutro se svita, ljudje kričé, ženske jokajo, otroci vriščé: »Matevžina je podsulo!«

Mož se strese. Nič ne vé, kaj se godi. Prav počasi se mu upogibljejo kolena, roke se sklepajo same in srce se zahvaljuje spominu rajne za zvesti obisk. Potem ga mrzlo oblije in zaziblje.

»Matevžina je odneslo s hišo vred,« kriče otroci. Matevžin pa jih ne sliši več.

Matej Vrzdenc

B L E D A N O Č

*Raztrgan je mladostni pajčolan,
ki mi ovijal je nekdanje srce,
ki bil je tkan iz samih mladih sanj,
saj tkal sem v urah zlatih ga za té!*

*Na mojem oknu rože zdaj vené,
in ni nikogar, ki bi jih zalil;
iz sobe prazne čaše mi zvone,
po belem prtju vino sem razlil.*

*Zdaj trudna ustna vpijejo: Ubil
nekdo je kelih mojih mladih sanj.
Vprašujem se, le kdo naj bi to bil.
Odmev odpeva v noč: To bil si sam!*

Božidar Jakac: Iz splitskega predmestja Varoša.
(Narodna galerija v Ljubljani.)

Dr. Angela Piskernik

CVET IN NJEGOVA VELIKA SKRIVNOST*

Ob luninem svitu je pripovedoval pravljico o tej skrivnosti mogočni hrast ljubeči sroboti, ki se je vzpenjala po njem navzgor, da so se njeni blesteči cveti izgubljeni v njegovem zelenju. Nežno je pripovedoval, z zamolklim glasom. Vedno tiše je govoril, kakor bi šepetal uspavanko. Srobot je neskončno srečna zaspala v njegovem naročju. Takrat je hrast nehal s pripovedovanjem. Začuden se je srobot prebudila in se privila še tesneje k njemu. V tihi noči je položila glavo na njegove prsi: »Še pripoveduj!« Nasmehnil se je hrast in nadaljeval:

»Vsako leto doživi rastlina to skrivnost. Spomladi, ko se vračajo ptice z juga, gnane od domotožja in ljubezni, ko sesalci v gozdu nemirno tekajo naokoli in iščejo sledov, ko se oprezno približujejo zelenim jasmom s pomandrano travo, s

* Glej tudi Mladiko 1926, stran 9—12.

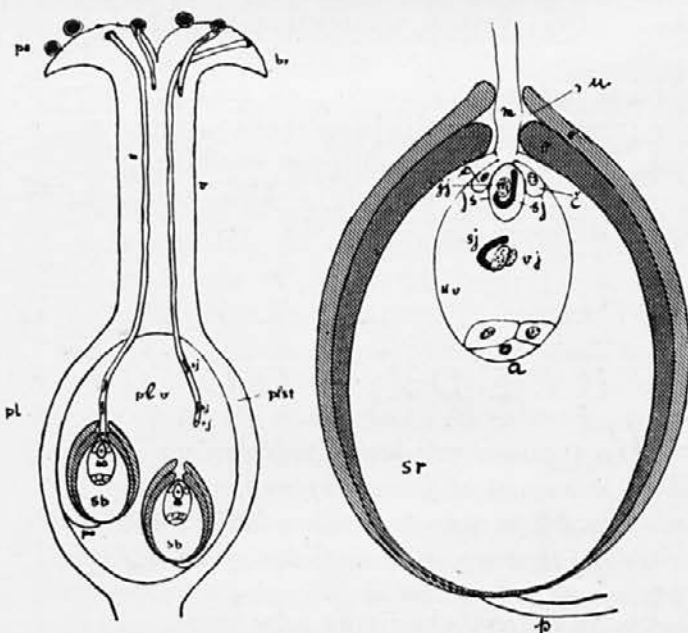
katerih je šele izginil sneg, takrat se to dogaja. Nad polji in gozdovi valovijo pesmi, pretrgane, proseče pesmi koprnenja, ki zvenijo tu kakor rahlo tekoče srebro in se slišijo tam kakor sunkovit smeh ali zategnjeno ihtenje. Z vlažnim dihom prebujene zemlje se spajajo ljubavni klici mršavih živali, vabeče melodije ptic in prijeten cvrkot žuželk.

V to prebujeno pomlad se nagne rastlina z dehtečo lepoto. Kakor človeški duši ljubavni sen, tako se razodene rastlina kipeči naravi. Sončni pramen se utrne izpod nebes in se iz neslutnih daljin nameri k njej, da jo zdrami. Kako se bo nekoč spominjala njega, ki ji zdaj nežno boža mlada lica in toplo strmi vanjo, da vsa medli in jo prešinja tisoč sladkih bolečin? Ali je njena sreča ali njena usoda ta nezavedno izzivajoči sončni pramen, ki nagajivo bega po spečem popju in ga rahlja? Le počasi, previdno in obotavljaje se, kakor bi se bala, se razklepa rastlina. Še vztrepetava v nemirnem sumu, a sončni sij razblini strah in nemir in hipoma, še v polsnu, odpahne luske na popju: cveti vseh barv in oblik zažarijo v mladem zelenju.

Rumeni in pisani metulji priletijo in se gugajo nad njimi, veter okorno gladi dražestne mačice grmov in dreves ter hladne, resne žitne klase, jih razigrano ziblje sem in tja, jih objema in poljublja. Ob tej pomladni igri se odpirajo napete godne prašnice, pelod prši v zrak v rumenih oblačkih, ali pa curlja navzdol in se obeša na kosmata telesca žuželk. Veter in živali odnašajo cvetni prah ter ga spuščajo na pestiče drugih, istovrstnih cvetov. Ne eno, po sto, po tisoč pelodovih zrnec hkrati odloži ljubezenski sel na lepljivo brazdo.

Neskončno majhna, samo pod mikroskopom zaznavna pelodova zrnca se vgrezajo v brazdo; na pol jo topijo, na pol se jim sama mehča in odpira, da se potaplja vedno globlje v njeno tkivo. Ob tem se pripravlja v njih prečudna sprememba: v vsakem zrnecu utriplje dvojnih malih srčec, dvoje jeder, eno, ki bo oskrbovalo rast, drugo, ki je namenjeno razplodu; prvo je rastno, drugo je spolno jedro. Zdaj, ko je pelodovo zrnce s svojimi silami že pri koncu in si je komaj moglo postlati prijetno gnezdece v brazdi, se spolno jedro v njem razkolje. Morda se je to zgodilo radi prevelike nestrpnosti, s katero pričakuje pelod še na koncu svoje življenjske poti novih razodetij, morda pa je počilo srce od ganjenosti, ko je mislilo na novo življenje, ki ga bo ustvarilo. Vsekakor nosi pelodovo zrnce od tega trenutka naprej v sebi troje jeder, eno rastno in dvoje spolnih.

Po tem vznemirljivem dogodku se najprej znajde rastno jedro. Neprekosljiv organizator in inženir, ki ne pusti vnemar niti trohice razpoložljive snovi, začne graditi iz umirajočega pelodovega zrnca predor skozi brazdo in vrat v votlo plodnico. Predor je rahel mešiček, ki se spretno daljša skozi tkivo. Pelodovo zrnce vidno hira, mešiček pa venomer raste. Že je zanihal njegov konec v plodnično votlino. Iskaje cilj tiplje ta prenežna votla nit na desno, na levo in si izbere slednjič najbližji, še neoplojeni semenski brstič, zraste v njegovo ustje in se zavrti v sredico. Zgoraj v brazdi pa je pelodovo zrnce dotrpelo; z zadnjo kretnjo je še pognalo v predor spolni jedri in jima velelo, slediti rastnemu bratcu. In tako potujeta prijetno in brez ovir, kakor dva podmorska čolna, po valjastem, s tekočino zalitem mešičku, zavedajoč se svojega važnega poklica. Za petami sledita rastnemu jedru, svojemu sužnju in pionirju, ga odrivata, a zopet silita, da neprestano gnete snov in jo zlaga v oboke ter jima na ta način kar sproti pripravlja pot v obljubljeni, toda neznani svet. Ko rastno jedro od lakote izčrpano omahne, planeta brezobzirno naprej, se poženeta predrzno čez njegovo truplo in prerijeta nemudoma skozi mrenico mešička v semenski brstič.

Podoba 1: Pestič.

Podoba 2: Semenski brstič.

Pestič: br pomeni brazdo, v vrat, pl plodnico, plst plodnično steno, plv plodnično votlino, sb semenski brstič, po popkovino, pe pelodovo zrnce, m pelodov mešiček, sj spolno jedro, rj rastno jedro. — Semenski brstič: o pomeni dvojni ovojek, sr sredico, kv klično vrečico, js jajčjo stano, jj jedro jajčje stanice, č dve čuvarici, sj spolno jedro, vj vrečično jedro, a tri antipode, m pelodov mešiček, p popkovino, u ustje.

Semenski brstiči so ona bleada, jajčasta telesca v plodnici, iz katerih se po oploditvi razvije seme. Premnoge rastline imajo v plodnici en sam semenski brstič, zato pa hrani njihov plod tudi eno samo seme (češnja, češplja, marelica, breskev, oreh, lešnik, vrste žita); pri drugih pa ima plodnica več brstičev in v plodu radi tega več semen (buča, kumara, pomaranča, limona, fižol, grah, mak). Seme se razvija iz semenskih brstičev, toda samo iz onih, do katerih po mešičku priromajo jedra. Kolikor je semenskih brstičev v plodnici, vsaj toliko pelodovih zrn se mora vgrezniti v brazdo in vsaj toliko mešičkov morajo ti pognati do njih. Semenski brstič, do katerega se ni preril mešiček s svojo dragoceno vsebino, ostane neoplojen in se ne more razviti v seme. V grahovem plodu, to je v stroku, često najdeš med razvitimi semeni majčkene, neoplojene semenske brstiče.

Semenski brstiči so v resnici zanimive tvorbe. Sestavljeni so iz enojnega ali dvojnega ovojka in brstične sredice. Ovojek pušča na temenu odprtino, tako zvano ustje. V sredici pa sniva velika klična vrečica, ki zastira in varuje v sebi osem mladih stanic, med njimi kraljico brstičevega kraljestva, jajčjo stanico. Jajčja stanica, ki predstavlja žensko spolno stanico, kakor pelodovo zrnce moško, je zavzela oni vrh klične vrečice, ki je obrnjen proti ustju. Na desni in levi ji strežeta stanici čuvarici, njim nasproti na drugem vrhu klične vrečice pa so trije pazniki, antipodi. Sredino klične vrečice zavzema ostalih dvoje stanic, prav za prav samo njihovi jedrci, ki se često spojita v eno samo tako zvano vrečično jedro.

Ko se skozi plodično votlino bliža mešiček, ga vabijo semenski brstiči k sebi. Klična vrečica se pomakne prav do ustja in jajčja stanica opazuje skozi njeno kožico dogodke v ustju. H kateremu semenskemu brstiču se bo neki zavihtel mešiček, ki še vedno išče in tiplje naokoli? Vsi hočejo biti prvi, se prerivajo in iztegujejo, da bi s svojim ustjem ujeli konec mešička. Slehernega zavidajo, ki se mu je to posrečilo. Tako oklenjen raste potem mešiček še v ustju naprej, prodre v sredico in klično vrečico ter se ustavi ob jajčji stanici. Komaj se je to zgodilo — jajčja stanica se še ni utegnila zbrati od radovednosti in presenečenja — se mešiček že odpre in dvoje mladih, spočitih jeder ji pade k nogam. Ono, ki je silnejše in zato hitrejše, že izginja v njej in se spaja z njenim jedrom. Jajčja stanica je oplojena. Prej nezmožna vsakega nadaljnjega razvoja, se zdaj žrtvuje svoji edini in prevažni nalogi: venomer

se deli, ponoči in podnevi in ustvarja cele kupe novih stanic; potem jih samo še porazdeli, odkaže vsaki pravo mesto in že je izobličila mlado rastlinico, prenežni kalček.

Drugo spolno jedro se je pognalo za prvim proti jajčji stanici, toda čuvarici sta ga sprijeli in mu zabranili vstop. Užaljeno se je umaknilo proti sredi in se na hitro roko poročilo z jedrom klične vrečice. S tem je nehote in proti svoji nameri, da bi se maščevalo, povzročilo tudi to jedro splošni razvoj semenskega brstiča v seme. Ovojek se še stke v mičen plašček, ki obdaja seme, v semensko kožico, in seme je dovršeno.

Kakor je jajčja stanica najvažnejši del semenskega brstiča, tako je potem najznačilnejši del semena kalček, mlada rastlinica, ki se je razvila iz oplojene jajčne stanice. Ne gane se. Mirno ždi v semenu in kakor seme samo, tako tudi ta otrok v njem ne kaže na zunaj nobenih življenjskih znakov.

Če pa ga zagrebeš v vlažna, topla tla, kar vidno oživi, sesa hrano iz semena in raste. Ko pod semensko kožico nima več prostora, zabrcata porednež, se s korenčico prevrta na prosto, jo požene v zemljo, se tam močno zasidra in potegne izpod kožice tudi ostale dele svojega mladega telesca. Prvič stopa v svet. Dokler se skozi temo prsti ne prerije na svetlo, ga še vedno zaklada s hrano seme. Potem šele zaživi samostojno življenje.«

Tako je hrast svojo pravljico končal. Kakor da nečemu prisluškuje, zadržuje srobot v sebi vzklík pomladne radosti. V svoji globočini razgibana in vsa prevzeta od tolikih življenjskih čudes, ki jih je venomer opazovala na drugih rastlinah in jih neštetokrat občutila v lastnem telesu, ki pa jim do te noči ni vedela ne smisla ne pomena, je srobot navdušeno razprostrla svoje liste, se z njihovimi peclji oklenila hrasta ter se vzpela prav do njegovega obraza: »Življenje je kakor sanje!«

Vse še molči, vse naokoli je obzirno tiho radi teh dveh, ki sta bedela vso svetlo noč. Pritajeni mir, ki se bo ob prvem sončnem žarku prevrnil v živahno razgibanost in zmagovito sproščenost, leži nad toplim domačim krajem. V blagodejni tišini že čutiš prihajajoči dan. Na vzhodu se je v resnici že pozlatilo nebo in sončni žarki dramijo naravo. Kakor plameneči briljanti žarijo rosne kapljice v voščeno belih, sladkih čudes pričakujočih cvetih sroboti.

ŠKOF TOMAŽIČ POLNIH 60 LET

Dne 1. avgusta 1936 dopolni šestdeseto leto svoje starosti pokrovitelj Družbe sv. Mohorja, lavantinski škof dr. Tomažič, ki je bil rojen 1. avgusta 1876 pri Sv. Miklavžu pri Ormožu.

Njegova življenjska pot je znana. Dva in dvajsetleten je bil 5. decembra 1898 po dovršenem tretjem letu bogoslovnega učilišča v Mariboru posvečen v mašnika. Za doktorja bogoslovja je promoviral na teološki fakulteti v Innsbrucku. Po štirih letih dušnega pastirstva je bil leta 1905 poklican za škofijskega tajnika ter od te dobe vršil s priznano točnostjo in temeljitostjo najrazličnejše posle kn. šk. ordinariata, se dvigal od časti do časti, od odgovornega mesta do odgovornejšega. Njegovi ožji prijatelji trdijo, da ga ni bilo v škofiji in ga ni, ki bi tako dobro poznal ustroj, življenje in potrebe lavantinske škofije in apostolske administracije kot sedanji lavantinski škof dr. Tomažič. Dve maškofoma, dr. Napotniku in dr. Karlinu, je bil čislan svetovalec in priznan pomočnik.

Pred osmimi leti je bil imenovan od sv. Stolice za pomožnega škofa bolehnemu nadpastirju dr. Karlinu in pred tremi leti je prevzel sam vodstvo razsežne lavantinske škofije ter posle apostolske administracije.

Ni iskal odličnih mest, a božja previdnost, ki se v svojih sklepih nikdar ne moti, ga je poiskala in dvignila na slavni prestol lavantinskih škofov.

Ob svojem ustoličenju za lavantinskega škofa je slovesno izjavil: »Sveto vam obljubim, da se bom dal v vseh svojih sklepih in ukrepih voditi le po živi veri v Boga, po trdnem zaupanju v božjo previdnost, po vsestranski pravičnosti na desno in levo, navzgor in navzdol in po nesebični božji ljubezni. To je moj življenjski načrt: Ne jaz, ampak Bog!« (Oglasnik 1933, str. 54.)

Zvest temu geslu in prežet z globokim zaupanjem v božjo previdnost se je lavantinski škof zavzel takoj ob začetku z vso silo za versko obnovo svojih vernikov. Sam velik čistilec presvete Evharistije je iz izkustva vedel, da se ljudstvo brez evharistične vzgoje ter brez pogostnega svetega obhajila ne bo obnovilo v Kristusu. Na veličastnem evharističnem shodu v Mariboru septembra 1934, s katerim se je zaključila vrsta dekanij-

skih evharističnih prireditvev in ki se ga je udeležilo do 30.000 vernikov, so si posamezni stanovi močno poživili vero v evharističnega Kralja.

S sestavnim uvajanjem katoliške akcije po škofiji skuša škof Tomažič stopoma vzgojiti laičkih apostolov, ki naj bi bili desna roka dušnih pastirjev v apostolskem delu za božje kraljestvo. Katoliška akcija je v bistvu udeležba laikov na hierarhičnem apostolstvu Cerkve, a duhovnik je in ostane duša akcije. Prav zato je škofu Tomažiču globoka umska izobrazba in asketična vzgoja duhovniškega naraščaja ter brezgrajna duhovščina tako pri srcu.

Njegova izredna skrb velja mariborskemu bogoslovju, ki mora dobiti novo zgradbo in je načrt zanjo že izdelan, ter dija-

škemu semenišču, ki postaja za škofijo, ki šteje nad šest sto tisoč prebivalcev, odločno pretesno.

Ideal dušnega pastirstva so mu male župnije, v katerih dušni pastir »pozna svoje« in verniki njega. Zato podpira ustanavljanje novih župnij in zgradbe novih svetišč. Inteligenci in delavskim slojem hoče koristiti in jih navzlic materializmu in naturalizmu, ki jih odtujujeta Cerkvi, pridobiti za Cerkev in za praktično krščanstvo. V znameniti postni poslanici za leto 1935 je s prijetno jasnostjo in odločnostjo razblinil znane krilatice, s katerimi se hoče katoličanu zagreniti življenje s Cerkvijo in ga zazibati v versko brezbriznost. (Oglasnik 1935, str. 17—30.)

Za trpečega brata ima vedno »odprto srce in odprte roke«. O tem vedó govoriti dolge vrste rezev, ki dnevno trkajo na njegova vrata, in še večje število pismenih prošenj za pomoč in posredovanje. Zgodovina bo pričala, da se je za njega in z njegovim trudom ustanovila lavantinska Karitativna zveza, ki se leto za letom čvrsteje uveljavlja in pomaga lajšati revščino v dobi brezposelnosti in gospodarske ter denarne stiske. Po vsej škofiji so se karitativne ustanove ali poživile, n. pr. »župnijski ubožni zavodi«, ali se na novo ustanovile, kakor razne Vincencijeve konference, kolodvorski misijon v Mariboru, Društvo za varstvo deklet itd.

V kratki dobi svojega vladikovanja si je znal naš jubilent pridobiti srca Lavantincev, ki so mu v spoštovanju in ljubezni vdani. Kadar se mu po končanih birmskih slovesnostih duhovniki in verniki zahvaljujejo za duhovno veselje in tolažbo, ki jo prinaša župljanom, jih z iskrečim se očesom pogleda in odgovori: »N e j a z , a m p a k B o g !«

Mladika, ki v tesni zvezi z Družbo sv. Mohorja nadaljuje v slovenskih družinah delo svetniškega škofa Slomška, idejnega ustanovitelja Družbe sv. Mohorja, še s posebnim priznanjem podčrtava veliko vnemo škofa dr. Tomažiča za poveličanje služabnika božjega Antona Martina pred vesoljno Cerkvijo.

Ob šestdesetletnici se Mladika klanja velikemu pokrovitelju Družbe sv. Mohorja z iskreno željo, naj Vsemogočni ohrani lavantinskega nadpastirja zdravega in vedrega do skrajnih mej človeškega življenja, da bo na lastne oči gledal sadove svojega apostolskega dela.

Ivan Zorec

IZ NIŽAV IN TEŽAV PO STARIH PAPIRIH KOTARJEVEGA NANETA.

27. Valvasor.

Tisti hrast se mi je močno razrasel. Petošolec, moj ljubi dobrotnik, mu je pridno prilival, da se mi je vrsta prijateljev med dijaki prav široko razpotegnila. Skoraj vsi so bili dobri in ljubeznivi fantje in so mi nosili knjig, ki sem jih požiral na vse duške.

»Valvasorja še ne poznaš, kajne?« me je neko popoldne vprašal sostanovalec tretješolec.

»Valvasor? Kdo je to?«

In mi je povedal in da je nemško pisan.

»I, kako?« mi je bilo hudo. »Kako bi ga poznal, ko pa nemški še ne znam?«

»Veš, opisuje stare Kranjce, njih mesta in trge, gradove in navade — še tisto, kako hudič pase kranjske polhe.«

Kar privzdignilo me je.

»Pojdi z menoj v licealno knjižnico pa boš sam videl. Pojdeš?«

»Saj veš, da nemški ne znam.«

»Saj toliko znam jaz. Ti boš knjigo le zahteval, ker si velik, meni je ne dajo, pravijo, da še ni zame.«

Prevar in ovinkov nisem maral, zato sem rekel, da si ne upam.

»E, kaj! Če te vprašajo, v katero šolo hodiš, kar reci v tretjo, pa bo.«

»Saj res hodim v tretjo, čeprav samo ljudsko šolo; po besedi se ne zlažem preveč,« sem si mislil in šel z njim v staro gimnazijo, kjer je bila tačas licealna ali študijska knjižnica.

Srce mi je bilo nekje čisto pod vratom, ko sva v prvem nadstropju po dolgem hodniku prištorkljala v bralnico, neveliko in pusto sobanico s skoraj šolskimi klopmi. Za njimi so sedeli stari gospodje in dijaki, vsi pridno brali in si na poseben list nekaj zapisovali.

Porinil me je predse in mi zašepetal, kaj naj rečem.

Že je pristopil suhoten gospod z ozko, sivkljato brado in me vprašujoče pogledal. Bil je skriptor Štefan.

»Valvasorja, prosim,« sem zamrmral.

»V kateri?«

»V tretji,« sem se hrabro zlagal in ne.

Pogledal me je od vrha do tal, kakor bi mi hotel obleko umeriti, potlej se je obrnil in za seboj odprl vrata v veliko sobano.

Oči so mi, kolikor so zinila vrata, ujele sto in sto knjig, ki so se pokončno stiskale v dolgih in visokih policah po vsej veliki sobani.

»Oh, knjige!« mi je srce ponorelo, da sam nisem več vedel, kje sem.

Iz sobane je prišel majhen, čisto sivolas gospod in položil predme vse štiri debele zvezke starega Valvasorja.

S tretješolcem sva jih odnesla v prazno klop.

»Kaj bi rad videl najprej?« me je tiho vprašal.

»Kako hudič polhe pase.«

In mi je pokazal tisto sliko. Ali sem jo otroško gledal in ji strahoma čisto verjel!

Potlej sva gledala še mesta in trge, gradove, ljudi in noše. Vse mi je bilo čudovito všeč, prav posebno pa stiški samostan, ki sem ga poznal z doma, samo to sem prècej opazil, da ima na sliki samostanska cerkev dva zvonika in ob severnem delu samostanskega obzidja še neko majhno cer-

Božidar Jakac: Zágorska predica.

kvico, ki je dandanes ni več, kakor tudi drugega zvonika ne. Hm, začel se mi je buditi skoraj dvom, ali kaže tej knjigi vse verjeti ali ne. A ko sem zagledal višenjski grad, ki so ga zgolj še neke škrbine, Selo in Grundljevo, ki še stojita, Žužemperk, ki se podira, in Kravjek in Šumbreg, ki je za njima ostala komaj še majhna sled, sem spoznal, da je Valvasor nemara gledal prav, a da je čas za njim marsikaj pre naredil.

Tretješolec mi je slovenil besedilo, požiral sem ga na vso sapo in mi je bilo kar hudo, ko je čas minil in sva knjige morala vrniti.

Tisti obisk v licealni knjižnici, ki sva ga še večkrat ponovila, mi je bil velikanski dogodek.

Posihmal sem vrtal le po zgodovini, bral najrajši zgodovinske povesti in sanjaril o samih vitezih in trdnih gradovih.

Petošolec me je krotil, češ ni prav, če vse misli obračam le v eno stran in neumno blodim o mogočih in nemogočih stvareh.

Moja lakotnost po knjigah se je prijela tudi tretješolca, ki je dosihmal bil bolj zmeren bralec, pa njega je petošolec zmerom grajal, češ da premalo pazi na knjige.

»Knjige so nam najboljši prijatelji,« ga je učil. »Kakor kdo ravna s knjigami, tako bo ravnal tudi s prijatelji...«

Rek mi je bil hudo všeč, zapomnil sem si ga za vse življenje. Pokvarjene ali sicer onečlašene knjige še v roke nisem nikoli maral jemati.

Saj je res: samo dober in spodoben človek dobro in lepo ravna s knjigami in prijatelji...

28. D i j a k i.

Petošolec me je ljubil prav po bratovsko. In v strahu me je imel, kakor bi mi bil oče. O vsakem koraku, ki sem ga kam storil, sem mu moral dajati račun. Najbrž je precej spoznal, kako živ sem in vihrav.

»Nerodna leta se mu bližajo,« je zaupal tretješolcu, ta pa meni, »slaba družčina bi ga pogubila.«

Kadar sem odkod dobil kako knjigo, jo je najprej pregledal on, češ da ni vse za vsakogar.

»Še doma me niso imeli tako na kratkem,« sem včasih pogrešal večje svobode in godrnjal sam vase.

Pa kakor so me skrbno pasle njegove oči, so me včasih le premotili poredni dijaki, da sem mu ušel na potep, še večkrat pa v licealno knjižnico.

»Preveč hlastaš po knjigi,« me je krotil. »Kar požiraš jo. S prehitrim branjem ni nič. Beri počasni. Besedo za besedo moraš sprejemati z umom in srcem, sicer je bolje, da ne tratiš časa s knjigo. Preurno branje ti nič ne koristi, prej škodi: kvari ti smisel za lepoto knjižne umetnine.«

Hud, strog je bil, kar sitno mi je bilo, kadar me je obdeloval. Tako sem mu rad uhajal med dijake. Bili so veseli, dobri fantje, kaj nerodnega nisem nikoli opazil med njimi. Radi so me imeli, ker sem bil iznajdljiv za razne porednosti in ker sem bil močan in bi jim bil potreben v tepežu z dijaki drugih šol.

Prav po strani so se gimnazijci gledali z realci in s preparandi — učiteljiščniki. Realci so bili gimnazijcem nemškutarji. Nemškutarje moraš tepsti in mrziti. Ta miselnost pa je veljala le med nižjimi šolskimi razredi. Višješolci se niso pretepali, le zaničevali so se in prezirali. Gimnazijec je vedel, da je realec grd nemškutar, čez ramo pa je gledal tudi preparande, češ da so plitvi in domišljavi, pravi praznoglavci.

»Kdo je nemškutar?« bi bil rad vedel.

»Slovenec, ki po nepotrebnem govori nemško in se sili med Nemce,« so mi dopovedovali.

»Tako je vsa Ljubljana nemškutarska,« sem si mislil, ker sem povsod slišal toliko nemščine.

A da bi bil vsak preparand res praznoglavec, jim nisem verjel, ker še nisem pozabil svojega prvega učitelja Konrada Črnologarja.

»Saepe cadendo pride v refugium peccatorum,« so se posmehovali.

To mi je bilo preučeno, prav nič nisem vedel, ali je kaj lepega ali grdega. Doma sem vprašal petošolca, kaj pomeni.

»Kdor ne zdeluje gimnazije in ob koncu leta 'pada', se naposled zateče v pribežališče grešnikov, kakor nekateri imenujejo učiteljišče. Pa ne verjemi, zmerom ni tako.«

»Saj ne verjamem. Kako bi bil potlej Konrad Črnologar tako dober učitelj?«

»Vidiš, to si lepo povedal. Črnologar tudi sicer zasluži časti in hvale. Bister mož je, zgodovinar, starinoslovec, učenjak, ki dosti zna in tudi piše o kaj pametnih in učenih stvareh.«

Videl je, da ga nisem razumel prav po besedi, pa mi je razložil, kdo je zgodovinar, kdo starinoslovec in kako blizu sta drug drugemu.

Ali sem gledal in strigel z ušesi! In kar dobro se mi je zdelo, da mi je bil prvi učitelj tako učen in imeniten gospod.

Da, Bog ti daj vsega nebeškega veselja, ljubi Konrad Črnologar!

Ko sva se nagovorila o Črnologarju, mi je začel še drugače bistriti majhno pamet. Učiteljski poklic da je med najlepšimi in tudi najtežjimi. Če dijak spozna, da nima daru za gimnazijsko učenje, obenem pa začuti veselje do učiteljske službe in uskoči na učiteljišče, stori prav in pametneje kakor slabič, ki po nemarnem ostane v gimnaziji in — tudi saepe cadendo — težavno in zamudno omahuje od razreda do razreda. Kdor je res puhoglavec, ne postane učitelj, rajši se kam zrine za topega in klečeplaznega pisarja ali pa utone prav na dno malovrednosti in malopridnosti. Pametni ljudje spoštujejo učitelja, ne zasmehujejo ga in ne zaničujejo.

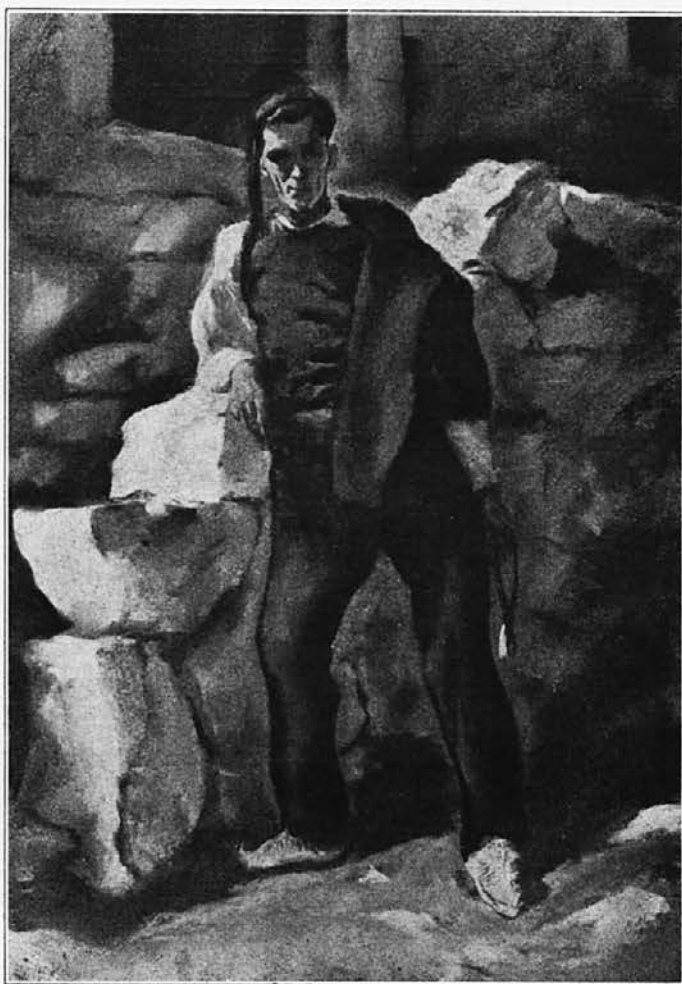
Da, taka plemenita duša je bil moj dobri, pametni petošolec.

29. Srečanje.

Pred škofijo sem nekoč srečal — gospoda Frica. Ni me spoznal, saj ni mogel vedeti, da sem naposled vendarle v Ljubljani. Tudi jaz ga nisem ogovoril, le postal sem in se ozrl za njim. Potegnil se je, zredil pa ne, še zmerom je bil prava suha južina, da bi bil nanj lahko zapiskal kakor na votel ključ.

»Kaj ga poznaš?« me je znanec dregnil.

»Ne vem,« sem se potajil, »ali znan se mi zdi.«

Božidar Jakac: Zágorec.

»Nemškutar je in še preparand po vrhu!« je zaničljivo odmahnil.

Debelo sem pogledal. Saj res: po tedanji preparandovski navadi je v zeleni vrečici tiščal gosli pod pazduho. Hm, takle nemškutar Fric naj bo učitelj? In morda prav tam, kjer je učil Konrad Črnologar? Hvalo, ki jo je petošolec vedel o učiteljih, sem si začel ogledovati bolj na drobno.

Doma sem petošolcu povedal, koga sem srečal in kako za malo se mi zdi, da bi tak človek tudi postal učitelj.

»Počakaj,« se mi je prizanesljivo smehljal, »ne sodi v jezi! Fant je morda boljši, kakor misliš ti, ki si najbrž preveč hud nanj.«

Že prej sem mu nekoč pravil, kdo vse mi je lani coklo podstavil, da nisem prišel v šolo. A povedal sem le o gospodinji vse, o Fricu pa samo, da sva se nekaj sporekla in fantovsko stepla. Ni se mi zdelo moško, da bi izdajal kaj več, bal sem se tudi za dobro ime tiste prevejane gospodične, ki me je spravila ob eno leto šolanja.

»Tvoje dobro srce le milo čuti do vsakogar,« sem si mislil o petošolcu in molčal tudi zdaj.

»Vsak preparand pa tudi ne postane učitelj,« mi je gledal v srce; »prenekateri omaga in po navadi rad zgine v še večji nič, kakor utegne zginiti kak slab gimnazijec.«

Potulil sem se sam v sebi in prav nekrščansko želel, da bi omagal vsaj ta. Bog ve, gorak sem mu bil. Anti za trdno sem ga dolžil, da je bil pred letom prav on močno podpihal in podkuril grdi zmenek gospodinje in gospodične, preden sta uganili, kako bi se me znebili in poslali domov.

»Drugič ga pa lepo pozdravi in prijazno ogori,« mi je še zmerom gledal v sovražno srce. »Morda ga peče vest. Pomiriš mu jo, ko zve, da se je tista malopridnost s teboj nekoliko popravila.«

Nisem se upiral, saj se nisem mogel, prelepo mi je trebil zamerljivo srce.

Tako sem res dan na dan stregel, kdaj ga bom spet srečal. Pa sem ga le.

Prebito je bil gosposki. Lepa obleka skrbno zlikana, ovratnik bel kakor mleko in trdo poškrubljen, okoli njega prelepa ovratnica, binglja-joča s široko pentljo po takisto belem in trdem, goljufu' čez srajco na prsih.

»Dober dan, gospod Fric,« sem se ponižno odkril in prijazno nasmehnil, kolikor sem se pač mogel. »Ali me še poznate?« sem na debelo požrl slino in mu pomolil lopatasto roko. »Jaz sem, Nane sem, če me še poznate.«

Oblila ga je rdečica, roke se pa ni dotaknil, kar dalje je stopal, nobene mi ni privoščil.

»E, preparand je in res domišljav, kakor menda vsi njegove vrste,« me je bilo hudo sram ponižanja. Najrajši bi bil skočil za njim in ga po fantovsko premlatil, pa me je mesto že opililo in olikalo, za očiten tepež nisem bil več.

Nejevoljen in ves poniglav sem klamal domov, kakor še nikoli, in gledal po sebi. E, oblečen sem bil prav ubožno. Obleka mi je bila vsa plate-ninasta, hlačnice 'cvetoče' in prekratke, na kole-nih pa piskrasto vzbuknjene, ovratnik mehak in pomečkan, lepo po domače prišit kar na srajco, ovratnice pa sploh imel nisem.

»Kajpak, sram ga je bilo, da bi se razkazoval z menoj,« sem spoznal in boleče čutil, kaj je revščina.

»Nič ne maraj,« me je petošolec doma tešil, »lepo si se vedel ti, prav grdo pa on, čeprav misli, da je gosposki in da te sme čez ramo gledati.«

Posihmal sem vendarle prav po kmečko mrzil pravo in jaro gospodo, srce se mi je nagibalo na stran ponižanih in razžaljenih; čisto rdeč socialni demokrat se je spočenjajal v meni, čeprav takrat še nikoli nisem slišal te besede in ne vedel prav, kaj pomeni.

(V drugo naprej.)

August Pavel

ČUDEŽI SE RODÉ TU DOLI!

Včasih se zagledam:
kako plove srebrni šcip!

In premišljam:
tam gori se podé veliki svetovi
na skrivnostni, voljni prvi.

Dnevi brez kadila
iz slepe neskončnosti beže v še bolj slepo neskončnost.
In večnokrožna, zvezdnoprašna pot
začetka nima in ne konca.

Tam gori se rojevajo svetovi,
šumeče se vane v naročje neznane usode.

Nam tu doli pa, slepim, gluhim,
krovavi srce
ob trdi besedi in hladnem pogledu.

Tam gori blodi in se ruši sto svetov.
In mi ne vidimo skoz svoje solze,
majcene človeške žaloigre
nas zdrobé!

Od zgoraj: gigantski svetovi
zapovedujejo zemskim potnikom
majhnost, molk.

A vendar trdno verujem,
da tu doli
na pustem, blatnem bregu življenja
— s človeškim pepelom zaraslim —
v solzi in smehljavu
neskončnejši, zagonetnejši
živijo ter se rušijo svetovi.

Vem, da je srce človeško
svetovja
najsvetlejše, a tudi najmračnejše bitje,
pa vendar iz dneva v dan vse bolj gigantsko blodi.

Tam gori krožijo
slepi le zakoni.
Čudeži rodijo se tu doli
v drgetajočih in stoskrivnostnih gubah
majcenih človeških src.

Prevedel Vilko Novak.

Vinko Möderndorfer

NARODNE PRAVLJICE

ZDANO MESTO.

Živel je grof, ki je imel tri sinove. Na zimo je zbolel, iskal pomoči pri vseh zdravnikih, toda nihče mu ni mogel pomagati. Kar videlo se je, kako gre z njim h koncu. Na spomlad je zvedel, da je edino zdravilo, ki bi ga še moglo rešiti smrti, voda iz studenca, ki je sredi zdanega (zakletega) mesta, katerega pa ne more videti človeško oko.

Ko so sinovi zvedeli, kaj bi moglo očetu vrniti zdravje, so se posvetovali, kaj jim je storiti. Najstarejši sin je stopil pred očeta in mu rekel, da gre iskat zdano mesto. Oče mu je dal na pot tri sto goldinarjev in svoj blagoslov. Sin je potoval več dni in dospel utrujen do gostilne, ki je bila že od zunaj zelo vabljiva. Iz nje se je slišala godba. Vstopil je, zapil vseh tri sto goldinarjev in napravil še prav toliko dolga. V tistem času pa so gostilničarji imeli posebne pravice. Če se je kdo zadolžil za pijačo in ni mogel poravnati dolga, je prišel na vislice; če pa je napravil toliko dolga, kolikor je že prej plačal, je prišel v oblast gostilničarja, ki je smel napraviti z žrtvijo, kar je hotel. Gostilničar je pridržal grofovega sina v jetništvu. Ni ga dal obesiti, ker se je nadejal bogate odkupnine.

Mesec dni ni dobil grof nobenega glasu od najstarejšega sina. Pa se je napotil drugi sin tudi s tri sto goldinarji na pot iskat zdravila. Tudi njega je zapeljala pijača in godba v gostilni, kjer

je zapil s starejšim bratom svojo potnino in napravil še toliko dolga, da je tudi sam prišel v gostilničarjevo oblast.

Oče je čakal, da bi se sina vrnila, a o njiju ni bilo ne duha ne sluha. Zato je prosil najmlajši sin očeta dovoljenja, da bi smel tudi on iti v zdano mesto po vodo in iskat brata. »Sin, ostani doma! Dva sem že izgubil. Če izgubim še tebe, ne bom imel nikogar, ki bi mi zatislil oči,« mu je odgovoril bolni grof. Najmlajši sin France pa le ni odjenjal in je končno dobil od očeta dovoljenje, da sme oditi. Bolni grof Avguštín je ostal doma sam.

Mladi grof France Avguštín je prišel do gostilne, kjer sta se zapila starejša brata. Tudi njega sta spravljala v gostilno, a France se ni zmenil za njiju. Rotila sta ga, naj ju vsaj odkupi, saj ima tri sto goldinarjev potnine. Mladi pa je bil trd in je odgovoril, da je odšel od doma, da reši očeta in za to mu je treba denarja. Nju hoče rešiti, ko se bo vračal. Ves žalosten je odšel in dospel na planino, kjer je zgrešil pot. Ker je bil lačen in utrujen in ker se je že mračilo, je legel v travo.

Iz dremavice ga je prebudil glas: »Grof France Avguštín, kam greš?« Prestrašeno je odgovoril: »Za svojega bolnega očeta grem po vodo k studencu, ki stoji sredi zdanega mesta.« Vprašal ga je puščavnik, ki se je bil pojavil pred njim, kakor bi zrasel iz tal. Puščavnik je prenočil grofa v svoji kolibi, mu dal v jutru orla in mu ukazal, naj sede nanj. Mladi grof je zmajal z glavo, ker je dyomil, da bi ga mogel orel odnesti. Puščavnik se mu je nasmehnil: »Kadar pomisliš name, moreš postati vran, orel, volk ali mravlja. Sedaj sedi kot vran na orla in pojdi srečno na delo, da rešiš očeta.« France je po teh besedah že sedel, spremenjen v vrana, na orlovem hrbtu. Orel se je spustil v višino. Iz nepopisne višave je grofov sin zagledal pod seboj zdano mesto. Spustil se je z orla kot vran naravnost v sredo mesta in se ustavil tik ob studencu. Napolnil je takoj steklenico z vodo, nato pa si radovedno ogledoval mesto. Bilo je mrtvo, imelo je veliko lepih ulic in hiš, a nikjer niti žive duše. France, spremenjen v vrana, se je čudil in korakal po trgu okoli studenca, ko je nenadoma zaslišal besede: »Kako in odkod je prišel ta vran? Tri sto let že nisem videla v tem mestu nobene žive stvari!«

V najlepši palači je slonela ob oknu krasna ženska, ki je presenečena govorila sama s seboj in gledala vrana. Vran je zletel k njej na okno, se spremenil v svojo pravo podobo in jo spraševal, kako je prišla v to mesto in kaj tu sama dela. Povedala mu je, da jo ima vrag ujeto, da je kra-

F. S. Stiplovšek.

Božidar Jakac: Cerkvica sv. Nikole na Marjanu nad Splitom.

znesel jajce. To jajce je treba v zraku prestreči. Kdor bi mi to jajce razbil na glavi, bi rešil tebe in mesto. Če bi ti tudi našla koga, ki bi te bil voljan rešiti, bi te le ne mogel, ker bi vse nič ne pomagalo, če bi zvedel iz tvojih ust, kako te je mogoče rešiti. Kako je rešitev mogoča, pa vem samo jaz in sedaj tudi ti, kar ti pa nič ne pomaga.« — Vrag je nato kmalu utrujen zaspal, mravlja pa je tiho in narahlo zlezla izpod zglavja nazaj k studentu.

Dan nato je dopoldne France zopet govoril s kraljico, potem pa šel k lipi, odprl vratca in izpustil zajca. Zakadil se je takoj za zajcem kot volk. Zajcu je huda predla, kajti volk ga je že držal za repek. V tem trenutku pa se je spremenil zajec v vrana, a volk

ljica tega velikega mesta, da pa je že tri sto let zakleta in je živa duša ne more videti in ji priti na pomoč, ker je mesto vidno samo iz nepopisne višine. France se ji je ponudil, da jo reši. Ona pa je žalostno zmajala z glavo: »Saj niti ne vem, kako me je mogoče rešiti, vem pa, da bi tudi ne pomagalo, če bi ti sama povedala, kako.« Mladi grof se je nato poslovil od kraljice in ji obljubil, da jo prihodnji dan zopet obiše, ona pa naj poskusi zvedeti od vraga, ali je rešitev sploh mogoča.

France se je spomnil puščavnika in se spremenil v mravljo. Splezal je kot mravlja po zidu, zlezal skozi špranjo v kraljičino sobo in se skrnil pod blazino v posteljo. Za to pot je porabil ves popoldan in še pol noči. O polnoči, ko je bil komaj srečno dobil pod zglavjem zavetišče, je prihrumel domov vrag. »Tu smrdi po krščanski krvi! Ti imaš skritega kristjana! Kje je, da ga raztrgam?« Premetal je vse, a mravlje ni našel. Kraljica je vraga mirila: »Saj vendar veš, da nihče ne more k meni in v mesto, ker ga nihče ne vidi. Prav jutri bo tri sto let, kar sem zakleta.« Vrag se je pomiril in legel. Kraljica pa je porabila to priliko in napeljala pogovor na to, če bi sploh bilo mogoče, da kdo reši njo in mesto. Vrag je izblebetal iz domišljavosti, da je mesto in kraljico tako izvrstno zaklel: »Zunaj mesta pod veliko lipo je votlina, ki je zaprta z majhnimi vratci, pred katerimi leži ključ. S tem ključem mora rešitelj odpreti vrata. Iz votline bi priletel zajec; zajca bi bilo treba tako poditi, da bi se spremenil v vrana, vrana pa zopet tako, da bi leteč po zraku

v orla in nadaljevala se je še hujša gonja v zraku. Vran je znesel med poletom jajce, katero pa je orel ujel.

V mraku je mladi grof spravil med pogovorom s kraljico jajce skrivaj pod zglavnik, kraljica pa ga je opomnila, naj se skrije v mestu, ker bo vrag skoraj doma. Grof je šel iz sobe. Zunaj se je spremenil v mravljo, zlezal zopet v sobo in se skrnil poleg jajca pod blazino. Vrag se je zvečer vrnil, nekaj godrnjal o prekleti krščanski krvi, legel in zaspal. France je v ugodnem trenutku razbil jajce na vragovem čelu ter s tem rešil kraljico in zdano mesto. Mesto je oživel in vzvalovilo, vrag se je spremenil v prah, ki ga je raznesel veter, kraljica pa je vzela rešitelja za moža. Po poroki ga je objela in takoj potem zaspala.

Mladi grof se je nekoliko odpočil, potem pa napisal na spodnji rob mize: »Grof France Avguštin, sin grofa Avguština, sem rešil kraljico in zdano mesto, vzel steklenico z vodo in odšel proti domu.«

Spotoma se je ustavil pred gostilno in rešil brata, ko so ju že mislili potegniti na vešala, ker ju nihče ni prišel odkupovat. Brata sta se Francetu s solzami v očeh zahvalila za rešitev, a ko sta zvedela, da ima vodo iz zdanega mesta, sta mu zavidala njegovo srečo in se bala očetove kazni. Dospeli so v senco, kjer je najmlajši brat zaspal. Tedaj sta mu brata ukradla steklenico, napolnila z vodo iz nje svoji steklenici, v bratovo pa nalila studenčnice. France ni slutil hudobije svojih bratov in je doma prvi objel očeta ter mu dal piti

iz steklenice. Oče je bil ves vesel in je rekel: »France, ti si mi bil vedno najljubši in boš moj vredni naslednik.« Komaj pa je izpil polovico vode, mu je bilo slabo in vsi so mislili, da bo pri priči umrl. Tedaj sta pomolila starejša brata očetu svoji steklenici: »Oče, midva imava pravo vodo, ki te reši tudi še sedaj, ko ti je dal France navadne vode, da bi ti takoj umrl in bi on dobil posestvo.« Stari grof je okreval takoj, ko je spil vodo iz studenca zdanega mesta. Gozdarju pa je ukazal, naj pelje Franceta v gozd in ga tam ustrelji.

Brata sta bila vesela, da sta se tako poceni rešila tekmeca in nevarne priče, ki bi mogla povedati, kako podlo sta ravnala. Franceta pa je peljal gozdar globoko v gozd. Tu je France mirno povedal gozdarju, da je nedolžen, da je on očetov rešitelj in da bo grofija nekoč še uničena, če bo tako krut in poslušen hlapec starega grofa. Gozdar je bil dober človek, ljubil je najmlajšega grofa, ker je bil vedno blag in prijazen z njim. Sedaj je imel gozdar priložnost, mlademu grofu povrniti njegovo prijaznost, zato ukaza ni izvršil. Skril ga je v svoji bajtici v gozdu in mu redno donášal hrane. Vendar pa je France veliko pretrpel, ker je moral opravljati vsa drvarska dela, da ga brata ne bi zasačila in spoznala. Bil pa je kljub temu dobre volje, zlasti ker ga je gozdar vedno zabaval.

Tako je minulo sedem let, kar je bil grof France rešil kraljico in zdano mesto. Meščani so ugibali, kdo je bil tisti, ki si je pridobil za zdano mesto toliko zaslug. Še bolj pa je želela kraljica najti rešitelja, posebno ker je z njim imela sina, ki je dopolnil že sedmo leto in bi rad poznal svojega očeta. Povabila je ob sedemletnici vso gospodo v palačo na pojedino, drugo ljudstvo pa se je gostilo na trgu. Zabavali so se pozno v noč. Izbrana družba je kvartala v kraljičini sobi. Nekomu so pri tem padle kvarte pod mizo in sedemletni kraljevič je hitro skočil, da bi jih pobral. Pri tem je zadel z glavo ob spodnji rob mize, pogledal kvišku in zavpil: »Tu je pa nekdo nekaj pisal!« Obrnili so mizo in zvedeli za ime rešitelja. Ker so vsi grofje in cesarji vedeli drug za drugega, so že dan nato poslali grofu Avguštinu pismo, naj pošlje svojega sina, ki je rešil kraljico in zdano mesto.

Oba starejša sina sta se zavoljo tega zelo prestrašila. Ker se je pa eden moral zglasiti, je šel na pot najstarejši. Ko je prišel pred zdano mesto, so ga tam pričakovali vsi meščani. Po cestah so bili položili preproge iz samega škrlata, pred mestnimi vrati pa so stala na vsaki strani vešala, ki jih je stražil rabelj. Najstarejši grof se ni

upal po škrlatu in je šel po levi strani, tik ob njem. Komaj je došel do vrat, ga je že potegnil rabelj na vešala. Stari grof je še tisti dan sprejel sporočilo, da ni poslal pravega sina in naj pošlje drugega. Ta se je branil, a pomagalo ni nič. Hodil je po desni strani preproge, da ne bi stopil na škrlat; zato ga je obesil desni rabelj. Stari grof je dobil nato povelje, naj pošlje pravega sina, resničnega rešitelja mesta, sicer bo po njegovi grofiji in po mestu. V grofiji je zavladata žalost, le gozdar je veselo žvižgal in pel. Grof ga je zato posvaril: »Kaj ne veš, da bomo že jutri vsi skupaj uničeni?« Gozdar pa mu je odgovoril: »Mesto rešim jaz, ker nisem ustrelil sina, kakor ste vi ukazali.« Grof se je zavzel in takoj ukazal, naj pripelje najmlajšega sina, da gre h kraljici. Francè je v raztrgani obleki, kakor je prišel iz gozda, šel naravnost v zdano mesto. Škrlata se ni ogibal, temveč stopal naravnost po preprogi. Kraljevič je že od daleč klical: »Oče gre, oče gre!« in mu stekel naproti, da se mu vrže v naročje.

V zdanem mestu je zavladata veliko veselje, kraljica in najmlajši grof sta zopetno svidenje slovesno proslavila ter napravila veliko gostijo.

Janko Samec

PTIČKA

*Ne vem, odkod mi vzklijejo besede,
ki čutim v duši jih takrat dehteti,
ko mi ta ptička na koleno sede
in začne sladko, sladko žorgoleti:*

*»Viš, oče, rožo sredi vrtné grede
pa malo muco še, ki tiho prede,
ko da hotela kruha bi imeti,
in zlato sonce, ki z nebá nam sveti.«*

*Potem zgodi se tisto čudo čudno:
da roža nama sama s tal se održe
in pókraj naju sede sonce trudno,*

*a muca, sita kruha, več ne strže.
Nato še moja ptička se priljudno
vsa srečna mi v naročje mehko vrže ...*

Ada Negri - Joža Lovrenčič

MATI ZEMLJA

O, mati zemlja kliče,
osa v sončno luč zajeta in odeta,
za rod razkrópljenih sinov zavzeta
preljubeznivo kliče.

In mati zemlja joče;
v brezmesčnih, bledih nočeh se drami,
samotna, zapuščena pod zvezdami
ko izgubljena joče.

In večje: Kam zbežali
ste mi, sinovi, ki sem vas rodila,
da bi ljubó vas nase priklenila
in sad bi moj uživáli?

Kaj divje hrepenenje
v prekleta mesta vas je izvabilo,
kjer zlo vse dobro je prevpilo
in vam mladó žioljenje

grozi končati kuga,
ki polne so je ulice in polni koti?
A vi o sreči sanjate, ko ste v slepóti
ločili se od pluga!

Vročično v blodni strasti
gori veliko mesto prav kakor grmada
in v plamen ta hlepí sla mlada,
ki vas ima v oblasti.

V vihar laži in hrupa
prehaja vse v prostranem mestu,
a vam še sen mamljiv v rahlem šelestu
budi, da srce upa:

Imeli bomo s časom
te ukročéno, mesto, kakor sužnjo vdano,
in klicalo ime boš naše neprestano
z ljubečim, sladkim glasom.

A zver ta zapeljiva
z vampirskimi vam usti kri izpije.
Vrnite v gozde se, kjer veter brije
in še prostost je živa!

Vrnite se ob reke,
kjer se kopali ste, in spet na kónje!
Jaz vem za sence v gajih in za vonje,
dehteče srečo v veke.

Jaz dam vam tudi bajne
noči, ko murnčki corčijo sredi trave
in se ti zdi, da utrinjajoč se iz višave
lijó ljubezni tajne.

In dam vam belo cvetje
ob majskih zarjah, ko človeku dnovi
na novo pridobljeni so svetovi
in samo razodetje ...

Na kup bodo zrušila
se blazna mesta, v zlatu in zablodi
napuhla, in tuleč ne ubeže usodi,
ki so jo zaslužila.

Jaz sama bom ostala
mogočna in imela hčere in sinove
bom spet in brazde, gaje in orteve
in gmajne jim bom dala.

Tedaj bodo nešteti
poklekali na rodno prst in vsi spoznali
resnico, ki slepi je niso verováli:
Tu sreča je živeti!

In materinske gródi,
ki so kipele tolikrat v bolesti,
odpro za ustnice, ki so začele cvesti,
prečudno tajni vodi

žioljenja svežo žilo
in bo, kakor biló je ob stvarjenju,
ko se v deviški moči po Očetovem hotenju
žioljenje je rodilo.

IZPOVED MLADEGA ZLOČINCA

Fant, čigar izpoved priobčujem, je eden izmed mnogih, ki sem jih srečal. Spodrsnilo mu je kakor neštetim njegovim tovarišem. Iz nadobudnega otroka je postal zločinec, ki je že z osemnajstimi leti prišel v ječo. Toda prva, enoletna kazen ni nič zalegla. Eno leto, odkar je bil izpuščen, se je spet vrnil v ječo, zdaj za nedoločen čas.

Ječa in zapor imata na mladega človeka le toliko časa vpliv, dokler sta mu neznanca. Ko pa ju je preстал, se jih privadi in se jih več ne boji. Pač pa se čuti po prvi kazni osramočenega in marsikoga sili že ta zavest v družbo, kjer se to ne šteje v zlo.

Za fanta mi je bilo resnično žal. Ker sem bil trmasto prepričan, da ga je še mogoče rešiti, sem ga često obiskoval v njegovi celici in se zaupno razgovarjal z njim. Tako priobčujem njegovo odkrito, pretresljivo, čeprav brez iskane lepote pisano izpoved, povzeto po njegovih lastnih zapiskih. Naj bo mnogim staršem v razmišljanje, kdo je kriv, da se je njihov otrok izgubil. Ni le revščina, lakota in brezposelnost vzrok zločinov, temveč tudi zgrešena vzgoja, za kar so starši tako bridko odgovorni...

Šola in prvi potep.

Rodil sem se v neki zakotni vasi pri Budapešti na Madžarskem tik pred vojsko. Kraja, kjer sem se rodil, se ne spominjam več, ker se je oče takoj, ko se je začela vojska, preselil v Slovenijo. Spomin mi sega nazaj do šestega leta. Oče je delal v tovarni papirja. Bil je zelo zaposlen in zato sem ga malokdaj videl doma. Radi tega se menda tudi ni mogel mnogo brigati za našo vzgojo in jo je prepuščal materi. Začel sem hoditi v vaško šolo. Takoj spočetka, kakor tudi pozneje, sem se vedno rad učil. Posebno veselje sem imel za zgodovino in naravoslovje, samo fizika mi ni in ni hotela v glavo, tako da sem jo skoraj zasovražil. Imel sem dve leti starejšega brata, ki je hodil v drugi razred osnovne šole, lko sem jaz stopil v prvega. Tudi on je bil velik prijatelj narave in tako mi je že v zgodnji mladosti razkril mnogo skrivnosti iz njenega življenja, da sem jo vzljubil.

Spominjam se, kako sva nekoč prebila ob mravljišču od jutra do večera, ne da bi se spomnila kosila. Mravlje so vrele iz mravljišča na delo in nazaj. Zasedovala sva jih, ko so odhajale daleč v gozd, in se z njimi vračala.

Bilo je nekega zimskega dne popoldne okrog ene. Pojužinali smo in z bratom sva se odpravila v šolo. Tisto zimo smo sezidali hišo, prav onega popoldne pa je mizar polagal v sobe pod, zato sem pozabil napisati domačo nalogo. Ker smo imeli strogo učiteljico, ki je trdo kaznovala vsako malenkost, sem se resno zbal za svojo zadnjo plat in sem svetoval bratu:

»Ferdo, pojdiva se rajši potepat, bova pa jutri šla v šolo.«

On se je obotavljal in pomišljal: »Kaj pa, če bodo zvedeli doma, da nisva bila v šoli?«

Brž sem mu odgovoril: »Nič ne bodo zvedeli, saj naju ne bo nihče videl.«

Brat se je vdal in tako sva se res šla v gozdove potepat. Ko sva se na večer vrnila domov, naju je oče že čakal s palico. Nesrečno naključje je hotelo, da naju je videl sošolec in takoj zažgal učiteljico. Ta je napisala očetu pismo ter naju priporočila.

»Ali sta vse znala, kar vaju je gospodična vprašala?« naju je vprašal čisto nedolžno.

»Vse,« sva oba hkrati pričela zatrjevati očetu.

»Nič ne lažita, po pravici povejta. Saj vaju ne bom nič kaznoval,« je še enkrat poskusil oče. Vedel sem, da jih bom kljub temu dobil, če govorim po laži ali resnici, zato sem še dalje vztrajal, da sem vse znal, kar sem bil vprašan.

»Slišal sem, da sploh nista bila v šoli,« je pripomnil oče, toda midva se nisva vdala. Hipoma pa potegne iz žepa pismo učiteljice in ga da bratu ter zapove: »Beril!«

Brata je posilil jok in ni hotel brati.

»Vidiš, zakaj si pa lagal in nisi hotel govoriti po resnici? Hajdi v kot klečat!« Nato se je obrnil k meni in rekel: »Čakaj, nadlega, midva bova pa zvečer obračunala.«

Miklavžev večer.

Prišel je večer. Bil je Miklavžev. Mati s starejšim bratom in mlajšima dvema je odšla v Društveni dom na miklavževanje, samo jaz in oče sva ostala doma. Da sem moral ostati samo jaz doma, je bilo zame najhujše razočaranje v življenju, kar sem jih kdaj doživel. Sedel sem za mizo, oče pa na rob štedilnika.

Nenadoma me pogleda in reče: »Pojdi sem, ti —«

Čemu naj bi ponovil psovko, s katero me je krotil tisti večer? Pripomnim naj le, da me še danes neizmerno zapeče, kadar se spomnim nanjo. In skoro ne morem razumeti, da je mogel oče

kdaj tako opsovati svojega sina. Stopil sem k njemu, on pa je velel: »Sleci se!«

Slekel sem gornjo obleko. Upal sem pač, da me bo spodil spat, pa sem se bridko motil. Sledenemu mi veli: »Prinesi palico!« Prinesel sem mu jo. »Poklekni!« In sem pokleknil. Prijel me je za vrat, me potisnil k tlom in začel pretepati. Takrat me je nekaj prevzelo in tisti trenutek sem sklenil, da ne bom niti jokal niti prosil milosti. Stiskal sem zobe, ko so padali udarci po meni, in nisem ne jokal ne prosil milosti. Ko se je oče utrudil in me izpustil, sem omahnil. Po hrbtu me je peklo, kakor bi imel po njem raztreseno žerjavico. Še vedno sem stiskal zobe in nisem črhnal besedice.

»Prosi odpuščanja in obljubi, da se boš poboljšal.«

Molčal sem.

»No, ali bo kaj? Misliš, da te bom prosil?«

Molčal sem tudi tokrat.

Oče je nekoliko počakal. Ko je videl, da ne bo odgovora iz mene, je odprl vežna vrata, posvetil z lučjo, dvignil pokrov od kleti, me potegnil za roko in pahnil po stopnicah v klet. Z glavo sem tako trdo udaril ob tla, da sem zgubil zavest. Ko sem se prebudil, me je močno zeblo, saj sem v sami srajci ležal decembra meseca v vlažni kleti na cementu.

Tisti večer je bil zame grozen. Česa se otrok v letih, v katerih sem bil takrat, bolj veseli kot Miklavževega večera? Vse leto sem se ga veselil, nazadnje je bil pa tak! Grizlo me je tudi to, zakaj sem vprav jaz moral biti tako kruto kaznovan, da sem moral sedeti v mrzli kleti, tepen in v sami srajci, na sam Miklavžev večer, medtem ko starejši brat ne le ni bil kaznovan, marveč je smel iti celó na Miklavžev večer. Saj če sem jaz zaslužil kazen, jo je zaslužil tudi on. Dolgo sem premišljeval, zakaj ta razložek. Z utrujeno mislijo sem razbral, da moj oče ni imel zame nikdar lepe besede, brata pa je imel vedno rad. In tisti trenutek, ko sem se dokopal do tega spoznanja, je bil odločilen za moje življenje. Zasovražil sem očeta iz dna srca in tisti hip sem si tudi želel, da bi očeta sploh ne imel. Po vsem tem sem pričel premišljevati svoje razmerje do staršev in razmerje staršev do nas otrok. In res sem se ponovno uveril, da me oče ni imel nikoli rad. Takrat smo bili doma štirje otroci in vsi so mu bili pri srcu, samo mene ni mogel videti. Ta zavest je bila zame grozna in za vse življenje usodna.

Nekoč, ne vem, kako je do tega sploh prišlo, sem ga vprašal: »Zakaj imaš Ferda rajši od mene?« Nič ni odgovoril, samo po ustih me je udaril. In kadar je prišel oče iz službe, ni nikoli vprašal: »Kje je Tine?« Nikdar! Zmeraj je vprašal: »Kje je mulec?« ali pa: »Kje je baraba?« Kadar pa smo imeli goste, sem se moral umakniti na dvorišče ali vrt, kajti oče ni strpel, da bi jaz ostal v sobi.

Mati je bila v tem vsa drugačna. Vse nas je imela enako rada in mnogokrat sta se sprla z očetom prav radi mene. Pogosto sem jo slišal: »Boš videl, kaj boš naredil iz tega otroka. Še žal ti bo, da delaš take razločke med otroki.« Mater sem imel rad iz vsega srca in jo imam še danes prav tako kakor takrat. Mati je to čutila in je mnogokrat jokala, ko me je oče pretepal.

Take in podobne misli so mi blodile po glavi, ko sem ležal v kleti, tepen, v sami srajci, na Miklavžev večer. Tedaj sem iz dna srca zasovražil očeta in toliko bolj vzljubil mater.

Gotovo je bilo že zelo kasno, ko se je vrnila mati z brati z Miklavževega večera. In tudi oče je že legel in mati je spravljal najmlajšega v posteljo. Gotovo se je močno začudila, ko je našla mojo posteljo nedotaknjeno. Slišal sem, kako je iz veže v sobo vprašala očeta: »Kje pa je Tine? Kaj si spet storil z njim?«

»V kleti je, baraba!« je zavpil oče iz sobe.

Mati je prišla v klet, kjer me je našla vsega premraženega in obupanega. Čelo sem imel od padca prebito in bil sem ves krvav. Zasmilil sem se ji, da je zajokala; zajokal sem tudi jaz, potem pa se je izirgalo iz mene: »Kaj sem vendar storil očetu, da me tako sovraži?« Tako sem se prvič pritožil nad krivico.

Ko sem legel, nisem mogel zaspati, naslednje jutro tudi vstati nisem mogel. Mati je poklicala zdravnika, ki je ugotovil močan prehlad. Povprašal je mater tudi, odkod imam rano na glavi in toliko bušk. Mater je bilo sram, da bi povedala resnico. Samo vzdihnila je: »Oh, otroci!« In zdravnik je tudi ni dalje izpraševal. Po prehladu je nastopila pljučnica, ki sem jo komaj prestal.

Po tem dogodku sem napravil še marsikatero hudobijo, in to iz kljubovalnosti do očeta. Mislim si: »Če me oče že videti ne more, naj ima vsaj vzrok za pretepanje in sovraštvo.« Nešteto krat sem bil še tepen ne glede na to, ali sem zaslužil ali ne.

Ko sem postajal starejši, sem pričel, če sem imel kaj na vesti, zvečer izostajati in se družiti

z najrazličnejšimi tovariši. Izmaknil sem to, izmaknil ono, pustil šolsko učenje in gazil vedno bolj globoko.

Krojaški vajenec.

Zadnji dve leti sem pričel v šoli popuščati. Namesto skrbi za učenje me je prevzela pustolovska strast. Mati je sicer na tihem vedno upala, da pridem v srednje šole. Toda ko sem prinesel ob koncu zadnjega leta domov nezadostno spričevalo, v katerem je bilo zapisano, da sem za prestop v višji razred nesposoben, je ta njen up splaval po vodi. Stal sem na razpotju in prav nič nisem vedel, kam naj se obrnem. Oče mi je dejal, naj se grem učiti kakega rokodelstva ali pa naj grem za delavca v tovarno. Izbral sem si prvi poklic in postal — krojaški vajenec.

V začetku sem se z dušo in telesom oklenil krojaškega posla. Napredoval sem tako hitro, da se mi je mojster čudil. Bil sem priden in skrben in nemogoče se mi je zazdelo, postati kaj drugega kot dober krojač. Toda vse to dopovedovanje samemu sebi je kaj malo zaleglo, vse je bil račun brez krčmarja. Naj povem še to, da sem se ob začetku učenja ločil od brata. Dolgo sva skupaj uganjala neumnosti in brat je bil za marsikaj še mnogo bolj navdušen kot jaz. Pa se je nenadoma spremenil. Pozneje sem zvedel tole: Gospod župnik je bil prijatelj naše hiše in nas je večkrat prišel obiskovat. Tako je zvedel nekoč, da je brat nekaj ukradel. Poklical ga je k sebi in ves popoldan brata ni bilo domov. Spominjam se, da je tisto noč jokal; zakaj, nisem vedel. Ko sem ga vprašal, kaj mu je hotel gospod župnik, je molčal. Od tedaj je bil brat drugačen.

V učni dobi sem pričel zahajati tudi v obrtno šolo. Tam sem se spoznal s tovariši vajenci. Bilo je mnogo pridnih in poštenih in tudi jaz sem se štel mednje, mnogo pa je bilo tudi pokvarjencev. In je že tako, da človek vedno laže najde slabo kot dobro družčino. Tudi z menoj se ni zgodilo drugače. Komaj sem spoznal svoje sošolce, so me že pritegnili. Uganjali smo vsakovrstne burke in neumnosti, ki nikakor niso v ponos mlademu fantu, takšnemu pa še posebno ne, kot sem bil takrat jaz. In ponovilo se je isto, kar v osnovni šoli: začel sem zanemarjati šolo in tudi delavnico. Res se mi je včasih oglašala vest, toda bil sem tako zakrknjen, da sem zatrl vsako dobro čustvo, še preden se je moglo ogreti.

Polagoma je zamrla tudi vest. Mojster je kmalu opazil spremembo in me nekajkrat rahlo

posvaril. Malo, prav malo se me je prijelo njegovo svarjenje. Samo nekaj dni sem bil priden in vesten, a po dveh, treh dneh sem postal še slabši. Spozabil sem se tako daleč, da sem okradel samega mojstra.

Tega takrat ni bilo doma. V delavnici sem ostal sam in delal. Spomnil sem se, da ima mojster na polici shranjene cigarete. Zadišalo mi je kajenje, ki sem se mu privadil že dolgo prej. Pristavil sem stol in segel po tuji lastnini. Tedaj se mi je odločno oglašila vest in mi začelo utripati srce. Zavedel sem se, da ni prav, kar delam, toda upreti se nisem mogel. Stegnil sem prvič po takem notranjem boju roko in — kradel. Da povem po pravici: po tatvini mi ni bilo več žal, še ponosen sem bil nanjo. A vendar se mi je še tisti dan zazdelo, da je v meni nekaj ugasnilo, da sem postal mrzel in trd.

Mojster se je vrnil. Kmalu je opazil, da so mu zmanjkale cigarete, in me je vprašal: »Ali kaj veš, kam so mi zginile cigarete?«

»Nič ne vem,« sem zatrjeval.

Mojster na te moje besede ni nič rekel. Mislil sem, da je prepričan, da mu jih nisem vzel.

Tatvine od moje strani pa so se nadaljevale. Zdaj nisem več kradel samo cigaret, marveč tudi druge stvari, nekoč sem vzel tudi žensko uro.

Mojster je večkrat opazil, da mu je zmanjkala ta ali ona stvar, pa je bil tak, da ni očital, dokler se ni popolnoma prepričal. In končno je tudi to prišlo.

»Mladina, kam zahajaš?«

Dokler se nisem šel učiti krojaštva, sem malokdaj prišel v mesto. Stanovali smo dobro uro zunaj njega. Ko pa sem se šel učiti, sem moral hoditi v obrtno šolo, ki je bila v mestu. Ščasoma je postal tisti dan, ko sem moral v šolo, najveselejši. Zakaj, je razumljivo. Ker sem hodil v šolo, sem moral v mesto in tako sem ga spoznal z vsem njegovim življenjem. Sprva sem hodil po končanem pouku naravnost domov v mojstrovo delavnico. Pozneje pa, ko sem se seznanil s tovariši, ki so se po večini vsi učili v mestu, sem ostajal v njihovi družbi. Bili so meščanski in delavski sinovi in tako že od ranega vajeni kina, gledališča in drugih podobnih hiš. Prav za prav sem se dolgo upiral njihovim vabilom, zakaj tako starši kot mojster so me mnogokrat opominjali, naj se varujem predvsem slabe družbe. V svojo nesrečo pa sem se kmalu preveč navezal nanje. Veseli smo bili, čim več nas je bilo.

Nekega popoldneva sem se vračal iz šole. Med potjo se mi pridruži znanec, čevljarski vajenec, ter me nagovori:

»Ti, Tine, si res čuden. Čemu pa domov? Ti pa res ne znaš živeti! Saj niti ne veš, kaj je življenje.«

Začuden ga pogledam in vprašam:

»Kaj pa je po tvojem mnenju življenje?«

Odgovori mi: »Kino, gostilna pa — dekleta!« Pri tem me je zvedavo gledal v obraz.

Molčal sem na vse to in mirno nadaljeval svojo pot, tovariš pa z menoj. Toda miren sem bil samo na videz. »Kino, gostilna pa — dekleta!« Pričelo mi je šumeti v glavi, sprva nalahko, potem pa vedno močneje. Odkrito povem, da sem se na koncu imel že komaj v oblasti. Ob slovesu mi je dejal tovariš:

»Pridi kaj v našo družbo! Zbiramo se na Grajskih utrdah. Vsak večer po šoli nas dobiš tam.«

Dolgo se nisem mogel odločiti, a odločil sem se. Nekega večera jo iz šole gredoč res mahnem na Grad, kjer so bili tiči že vsi zbrani. Ko me zagledajo, se vsi zgrnejo okrog mene in začno me hvaliti: »Tako je prav, vidiš, da si tudi ti prišel.«

Meni je bilo to zelo všeč. Kmalu sem se vživel v njihovo družbo in začetek je bil storjen. Za tisti večer so imeli načrt: vsi v predmestno gostilno. Ta gostilna ni bila na dobrem glasu, a v njej je bilo glavno zatočišče mojih tovarišev. Spominjam se tudi, da je nekoč v časopisu izšel članek z naslovom: »Mladina, kam zahajaš?« Bral sem tisti članek in občutil prav dobro, da meri na nas in na take gostilne, kakršna je bila ta.

Bilo nas je enajst. Gostilničar je bil vesel, ker nas je bila lepa družčina in je imel vsakdo od nas v žepu nekaj dinarjev. Šli smo v stransko sobo, posedli k veliki mizi in naročili pijače. Ko sem bil v družbi, sem kaj kmalu pozabil na mojstra, njegove opomine in na očitke vesti, ki se je oglašala. Po tretjem kozarcu se je utopila in potem sem imel mir.

Pijače nisem bil vaju, zato sem se kmalu opil, tako da sem umolknil tudi sam. Vsega, kar

se je dogajalo potem, se le medlo spominjam. Samo to še vem, da sem naročil sobico in tam prenočil.

Ko sem se zjutraj prebudil, sem še v polsnu začel premišljevati, kje sem. Motno sem se spominjal dogodkov minulega večera in glava me je zelo bolela. Zdrzil sem se, ko sem začutil, da nisem sam. Nekaj časa jo molče opazujem, potem pa vprašam:

»Kako si prišla sem?«

Ona se mi nasmeje: »Snoči ste pili. Poleg tebe sem sedela. Vabil si me.«

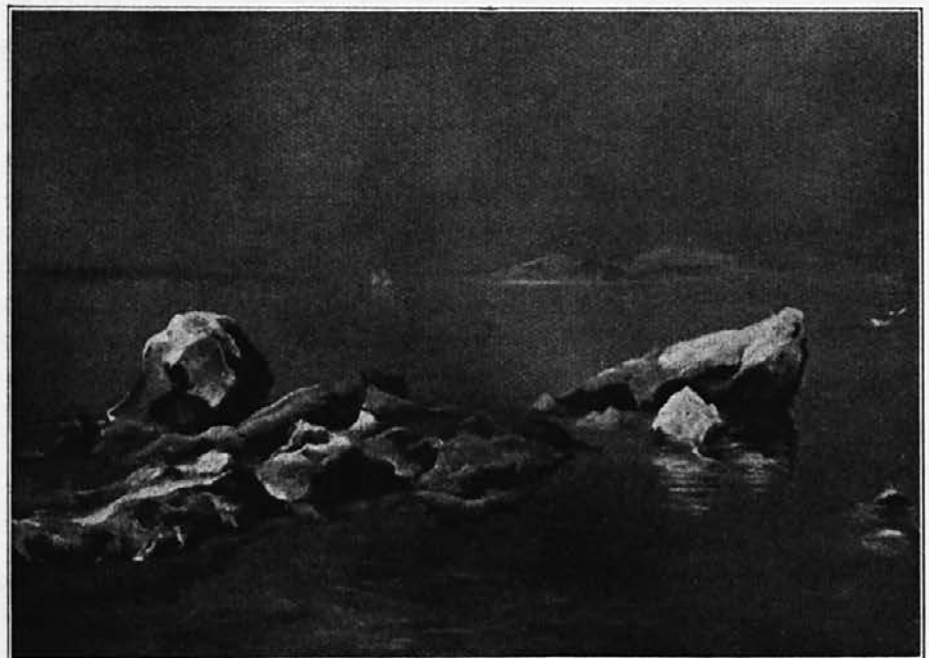
Okrog desetih sem bil na ulici. Kam naj se obrnem? Denarja nisem imel nič, krčmarju sem ostal še dolžan, k mojstru se nisem upal. Kako naj se izgovorim, da sem izostal vso noč? Stal sem ob Ljubljani, slonel na ograji in strmel v vodo. Sreča ali nesreča, Bog ve, je hotela, da je prišel mimo eden mojih tovarišev prejšnjega večera in se ustavil ob meni. Začudil se je:

»Kako to, da danes ne delaš? Ali si bolan?« me je ogovoril.

Grdo sem ga pogledal in zavrnil: »Včeraj ste me speljali s seboj, danes se pa k mojstru ne upam.«

Premišljeval je nekaj časa, nato pa mi svetoval: »Veš kaj, pojdi lepo k mojstru in mu povej, da te je včeraj srečal oče, ko si šel iz šole, in te peljal domov.«

Res sem šel k mojstru. Čudno me je pogledal, ko pa sem se mu nalagal po tovariševem nasvetu, se je potolažil in mi verjel. (V drugo naprej.)

Božidar Jakac: Pred Splitom.

Zdravko Novak

SINJSKA ALKA

Lani na praznik Marijinega vnebovzetja je preteklo dve sto dvajset let, kar se je v majhnem mestecu zagorske Dalmacije, v Sinju, odločila takratna usoda te dežele. Osmanski veliki vezir Damad paša je dal leta 1715 v Carigradu zapreti benečanskega poslanika; zato je beneški dož napovedal sultanu vojsko. Turška vojska je pod poveljstvom Serashira Mehmed paše poplavila vso vhodno in srednjo Dalmacijo in si hotela osvojiti tudi mesto Sinj, ki je bilo takrat važno in cvetoče trgovsko središče. Takrat so gospodarili v Dalmaciji Benečani. Ko so ti zvedeli, da se približuje velikanska osmanska vojska Sinju, so ga brž zapustili. Sinjani so bili prepuščeni sami sebi, a se niso dali oplahiti. Organizirali so obrambni odbor, ki je v najkrajšem času zbral sicer zelo preprosto oboroženo, toda z najboljšim duhom prežeto kmečko vojsko. Sinjani so znosili hrano, žito, volno in dragocenosti v cerkev, sami pa odšli na grad, ki stoji na visoki strmini in je dostopen samo od ene strani. S seboj so vzeli čudovito podobo Matere božje, katero so imeli v varstvu sinjski frančiškani, in jo obesili v grajsko kapelo. Vsi za boj nezmožni so pred to podobo molili in prosili Marijo pomoči. Mladiči in možje pa so se utaborili okoli zidu. Dne 14. avgusta, dan pred praznikom Marijinega vnebovzetja, je pridrla turška vojska. Nad Sinj je prišlo od reke Cetine sem skoraj šestdeset tisoč do zob oboroženih osmanskih vojakov; na gradu je bilo pa oboroženih samo šest sto mož. Turki so naskakovali grad tri ure, nakar so se začeli umikati in se končno spustili v beg čez gorovje nazaj v Bosno. Od takrat je bila Dalmacija obvarovana nadaljnjih turških vpadov.

Kronika poroča, da je zjutraj 15. avgusta, na Marijin praznik, pokrivalo bojišče deset tisoč padlih Osmanov. Zmagovalci so dobili neizmeren plen: orožje, konje, opremo in bogastvo vsake vrste.

V spomin na ta zgodovinski dogodek se je osnovalo v Sinju viteško alcarsko društvo, katero priredi vsako leto na Veliki Šmaren svojevrsten viteški turnir, alko.

Alka je v bistvu v tem, da tekmovalci skušajo skozi viseče kroge pognati sulice, za kar ni potrebna samo velika spretnost, ampak tudi telesna gibčnost, oster pogled, močna ramena in zanesljive roke. Visoko nad zemljo obesijo v določenih razdaljah železne obroče, ki imajo 13 cm premera. V vsakem obroču visé na treh prečkah manjši obroči s premerom 3,5 cm. Tako nastanejo v vsakem krogu štiri polja. Jezdec, ki morajo v najhitrejšem diru trikrat obkrožiti dirkališče, skušajo s sulicami zadeti obešene obroče v sredini. Vsak zadetek v srednji manjši krog šteje tri, oni v neposredno nižje ležeči krog dva, vsa ostala polja pa eno enoto. Zmagovalec postane tisti, ki ima največje število zadetkov.

Skoro vsi strokovni izrazi, ki se uporabljajo pri alki, so turškega ali arabskega izvora. Nekateri trdijo, da ima sinjski turnir ime po arabski besedi »alka«, kar pomeni na Balkanu navaden telečnjak, izdelan iz debelega domačega volnenega blaga. Verjetneje pa je, da je nastalo ime iz turške besede »halka«, t. j. železni krog. Alkari so torej jezdec, ki se udeležujejo turnirja, pri katerem zadevajo železne kroge.

Noša in oprema alkarov je podobna tedanji turški. Poleg »dolame«, to je čez kolena segajočega temnomodrega suknjiča, katerega nosijo Dalmatinci navadno ob slovesnih prilikah še danes, nosijo visoko krzveno čepico iz dolgolake, črne medvedove kože, ki je okrašena s čapljinim perjem. Izpod temnomodrega suknjiča gleda živordeč telovnik, ki je okrašen s srebrnimi ali zlatimi našivi. Z enakimi našivi so opremljene tudi temnomodre jahalne hlače. Črni lakasti škornji so zgoraj obrobljeni z zlatom, spodaj so pa pripete velike ostroge. Alkari so oboroženi s krivimi, starinskimi in na držaju bogato okrašenimi turškimi sabljami, zgodovinskimi predmeti, ki so večinoma še pravi deli plena iz turških bojev, in z dolgimi sulicami, ki se končujejo na zgornjem koncu v ostro jekleno konico, s katero zadevajo obroče.

Vsak alkar ima ščitonosca, ki je oblečen v dalmatinsko narodno nošo, prav tako spominjajočo na osmanske čase. V širokem pasu, ki je ovit okrog ledij in stkan iz debele domače volne, tičijo starinske pištole na kresilo, s srebrno okrašenimi kopiti iz slonove kosti. Ostro brušeni krivi turški meči, handžari, imajo prav tako lepo okrašene držaje. Čez pleča imajo alkari dolgo kremenjačo, starodavno puško na kresilo, s katero so znali že njihovi predniki prav točno zadevati. Ščitonosci nosijo znake zmage, dragocen ščit in vodijo konja svojega alkara.

Tudi konji so bogato opremljeni. Pokriti so z dragoceno, čez kolena segajočo sedleno odejo, katere ročno delo je večkrat pravcata umetnina kmečke hišne obrti. Tudi uzda in ostala oprema je često bogato okrašena.

Poveljnik jezdnege oddelka se imenuje »alajčavs«. Vodnik ščitonoscev je »harambaša«, dobesedno razbojniški poveljnik. Vse pa vodi »vojvoda«, v čigar spremstvu se nahaja »barjaktar«, zastavonoša.

Ko slišimo te povsem turške besede, vstanejo v duhu pred nami časi, ko so drvele divje osmanske čete z zeleno zastavo preroka, na kateri je vihral

konjski rep in blestel polmesec, kakor vihar proti severu in brez usmiljenja morile in pustošile vse, kar so dosegle.

Nagrada zmagovalcu na turnirju alke je častna nagrada, katero vedno pokloni vladajoči monarh. Turnir se konča vedno s slavnostno pojedino. Tega se ne udeležé samo alkari, ki so pripadniki najodličnejših sinjskih družin, ampak tudi cerkveni, vojaški in civilni dostojanstveniki.

AVGUST PAVEL

Kadar govorimo o Slovencih zunaj naše države, običajno pozabljamo na Slovence ob Rabi na Madžarskem. V osmih vaseh jih živi v bližini Monoštra okoli šest tisoč, mnogo pa jih je iz teh krajev v Ameriki. Zvesto hranijo svoj jezik in svoje običaje, kar vse čaka človeka, ki bo otel pozabljeno bogastvo naše skrajne narodne veje v nekdanji Panoniji. Pred leti je pričel proučevati narodopisje in jezik te dežele dr. Avgust Pavel, ki tudi živi na Madžarskem in je eden tistih slovenskih znanstvenikov, ki jim je usoda dodelila tujino za področje delovanja.

Avgust Pavel je doma v Slovenski krajini, kjer se je rodil na Cankovi meseca avgusta pred petdesetimi leti. Tamkajšnji župnik, pisatelj Jožef Borovnjak, je usmerjal njegove prve stopinje k izobrazbi. Po dovršeni madžarski gimnaziji v Monoštru in Sombotelju se je posvetil študiju madžarščine, latinščine in slovenskih jezikov na budapeštanskem vseučilišču. Večkrat se je dogodilo, da je sam poslušal predavanje o slovenskih jezikih. Po prvih letih službe je moral v vojsko. Po prevratu je preživel hude čase. Medtem so se ga spomnili tudi doma: prekmurski šolski svet si ga je izbral za šolskega nadzornika, ljubljanska univerza pa ga je skušala pritegniti k sebi. Žal, namere niso uspеле. Pavel se je naselil v Sombotelju kot gimnazijski profesor in namestnik ravnatelja v županijskem muzeju, v katerem je vodja narodopisnega oddelka in knjižnice. Tu je ustanovil tudi domoznansko revijo Vasi szemle — Folia Sabariensia (Pregled železne županije), ki ji je glavni urednik.

Kot slavist je Pavel že v dijaških letih posvetil svojo vneto proučevanju domačega narečja in zbiranju narodnega blaga. Dotlej so razni slovenski jezikoslovci upoštevali sicer že tudi prekmursko narečje, a smotrno in v celoti ga ni obdelal nihče. Tega dela se je lotil Pavel. Peštanska akademija je izdala 1909 njegovo v madžarščini pisano Glasoslovje cankovskega slovenskega narečja. Tu je podal pisatelj v uvodu narodopisno razdelitev Slovencev na tedanjem Ogrskem, v dodatku pa priobčil nekaj narodnih pesmi v znanstvenem zapisu; jedro dela pa ni le opis narečja domače vasi, marveč knjiga podaja v glavnem značaj celotnega prekmurskega narečja, zlasti osrednjega in severnega govora. Delo je zelo priznalno ocenil Pavlov profesor Asboth, profesor Ramovš pa je našel v njem dober vir za študij prekmurščine. Žal, da Pavel ni mogel objaviti še ostalih prispevkov s tega področja, ki jih ima v rokopisu. Tiskana je bila le še razprava Jezik novejšje prekmurske književnosti (v madžarščini 1916), kjer je obdelal jezik tiskov Slovenske krajine, pisanih v domačem narečju in pod vplivom knjižne slovenščine.

Avgust Pavel.

Narodopisju Slovenske krajine je namenil Pavel posebno študijo, v kateri je ocenil dotedanje zbirke narodnega blaga in objavil sam nove prispevke v znanstveno točnem zapisu. Po dolgih letih se je oglasil z razpravo Odprta ognjišča v kuhinjah Slovencev na Madžarskem, ki je izšla tudi v slovenščini (Etnolog 1931). To je edini večji spis, ki govori o hišah, jeziku in značaju porabskih Slovencev.

Pavel se bavi tudi s kulturnimi stiki med južnimi Slovani in Madžari, zlasti v zvezi z narodnim pesništvo. S tega področja je objavil več razprav. Posebno ga zanima snov o Kralju Matjažu v madžarskem in slovenskem izročilu, o čemer pripravlja večje delo.

Redko najdemo danes znanstvenika in pesnika v eni osebi. Avgust Pavel združuje oboje. Že kot dijak je pisal pesmi v domačem narečju ter jih priobčeval v domačih listih. Po teh poskusih pa je dolgo molčal in šele v svojih štiridesetih letih se je oglasil kot pesnik v madžarščini. Doslej je izdal dve pesniški zbirki: Tako pojem psalme v objemu slepe doline (1933) in Goreči gozd (1936). Že prva zbirka mu je prinesla nesporen sloves, ki ga uvršča med najboljše sodobne madžarske pesnike.

Kot pesnik je Pavel glasnik duhovne in družabne stiske sodobnega človeštva, klicar najčistejšega človečanstva. Snov njegovih pesmi je vsakdanje življenje v svojih nesoglasjih, ki jih povzročajo beda, duhovno tavanje in pomanjkanje ljubezni. Pesnikove misli in obsodbe pa so ožarjene s krepko vero v nov svet, urejen v bratstvu vseh narodov. Kadar govori pesnik o sebi, je njegova pesem izpoved bolesti in trpljenja človeka, v katerem odmeva sodobni nered; ta človek se krepi z lastno bolečino, sicer bi izgubil vero v zboljšanje današnjega sveta. Trpka smrt ga spremlja kot najboljši prijatelj. To je notranja vsebina njegove prve zbirke.

V najnovejši zbirki je ostal Pavel v bistvu isti, le njegov slog je postal bolj stvaren in preprost, dasi odlikuje tudi to knjigo blesteč pesniški jezik, poln drznih in učinkovitih okrasov in podob. Tudi na dogodke svoje mladosti zre pesnik v luči, v kateri doživlja svet okoli sebe. Ta svet primerja v mogočnih podobah gorečemu gozdu, pesnik sam bije plat zvona — njegove pesmi so donenje tega zvona, ki mogočno spremlja rušenje in uničevanje gorečega sveta, obenem pa kliče k reševanju. Tako je vsa zbirka veličastno ubrana enotna melodija, katere osnovni zvok je ljubezen do človeka, bežečega iz rušečega se sveta. Knjigo ubrano krasé ilustracije.

Pavel je najbolj poklican, da posreduje sosednemu narodu slovensko slovstvo. Prevel je že Cankarjevega Hlapca Jerneja, ki mu bo sledilo še več drugih del. Zato mu za njegovo petdesetletnico želimo, da bi mogel izvršiti vse svoje obširne osnutke.

V. N.

Ivan Bučer

ČLOVEK V GORAH (Dalje)

4. ZGODOVINA PLANINSTVA.

a) V tujini.

Planinstvo ni staro. Njegovi začetki segajo komaj v prejšnje stoletje. Prej, ko je bil človek vezan na naravo, da se planinstvo ni moglo pojaviti. Z nastopom osvajanja željnega duha pa je nastopilo tudi planinstvo. Takrat zaznamujemo povsod drzne osvajalce, ki so prodirali na sever in jug, blodili po afriških puščavah in zmrzovali ob tečajnikih. Želja po spoznavanju sveta je prignala tudi prve raziskovalce v gorovje. Sredi Evrope, sredi civiliziranega sveta so se nahajali predeli, kjer človek še ni bil, bili so tu orjaki, katerih se človek še niti dotaknil ni.

Spočetka so bile gore človeku nekaj tujega, nekaj strašnega. Bal se jih je, ker je bil prepričan, da so prebivališče čudovitih bitij. Čudni glasovi so prihajali od njih, spomladi je v njih bobnelo, pred nevihto so se njih glave ovile s temnimi oblaki, iz katerih so sršele strele, potem so se spet njih vrhovi kopali v soncu in lesku, kot ga ne more človek doseči kljub vsem umetnijam. Zato ni čuda, da so postavili stari narodi na te nepristopne višine svoje bogove, ki naj bi od tam vladali ljudi pod seboj. Ta vera in splošen strah pred kamenitimi orjaki sta dolgo branila ljudem, da bi se približali goram.

V srednjem veku so bile gore prebivališče hudobnih duhov. Nihče ni maral za gorate dežele. Rado vednež, ki je le hotel prodreti v gorske skrivnosti, je bil od oblasti občutno kaznovan; zakaj kaj drugega bi gnalo človeka v gore, kakor želja, stopiti v stik s hudobnimi duhovi, ali pa bi človek s svojo rado vednostjo lahko razdražil hudobne duhove, da bi se maščevali nad dolinci. Za take prestopke so bile seveda občutne kazni.

Umevno, da pri takem mišljenju ne moremo zaznamovati kekega planinstva ali sploh poizkusov, približati se goram.

Res so tudi iz zgodovine znani pohodi v gore in čez gore, a ti obiski goratih predelov so imeli čisto druge vzroke, kot jih ima današnje planinstvo. Prvi

človekov stik z gorami, ki nam je bolj znan iz zgodovine, je Hanibalov pohod leta 218 pr. Kr., ko je prekorčil Alpe bržkone tam nekje pri prelazu Mt. Cenis. Znani so še drugi primeri, da se je človek semintja povzpел na višji vrh, a ta dejanja so bila izvršena iz vzrokov, ki se s planinstvom niti malo ne skladajo.

Nihče ni takrat dojel lepote gorá. Skoro do 16. stoletja ne omeni gorá nihče kot nekaj lepega, kot izrazit stvor prirodne lepote, ki bi mikal in vzbujal v človeku kaka višja čustva ali misli. Šele Leonardo da Vinci je prvi pričel slutiti vplivnost narode in začel v njej iskati pouka in novih pogledov. Leta 1511 se je vzel na Mt. Bó (2550 m). Nagib, ki ga je privedel do tega, je bil čisto planinski: spoznati narodo in z njeno pomočjo pridobiti novih življenjskih sil. Tudi pesnika Petrarca je zvalo na goro Ventoux, zato je opeval lepoto Alp. Pri njegovem opevanju je ljubezen do nebotičnih vršacev tesno zvezana z verskim čustvom. V veličini gorá je iskal primere za veličino Stvarnika.

V dobi humanizma in romanticizma se je pričela jasneje pojavljati težnja po prirodnih doživetjih. V prvih nejasnih obrisih se nam kaže takratno hrepenenje po odpočitku v naravi. Tedanja doba je iskala v narodi romantike, prijetnih pogledov na cvetne trate, zelenih gozdov in mirnih bivališč po zagorskih gradiščih. Pojavili so se izleti v narodo v družbi ali posamič, plemenita gospoda je zapravljala čas na pojedinah v lovskih dvorcih in na prešernih izletih v bližnjo okolico. Namen jim je bil, vzbuditi ob romantični narodi otopela čustva, da so se mladi ljudje laže zaljubljali med seboj in da so bili — razdraženi po zunanjih vplivih narode — njih užitki vse bolj prijetni in občutljivejši.

V tej dobi se je pojavil francoski mislec J. J. Rousseau, kateremu se je prvemu zahotelo razen z mesečino oblitih pokrajin tudi divjega skalovja, viharjev in brezdanjih globin ter — udejstvovanja v narodi. Prvi je bil, ki je jasneje spoznal, da je človek brez prirodnosti zapisan propadu. Škoda je, da ga je zajela tedanja prevratna tvarna doba in se je izgubil v naukih, ki jih mi ne moremo sprejeti. Je pa podal mnogo-kaj, kar je za nas in za naše ter bodoče čase veljavno. Pokazal je, da je človeška narava zelo tesno, čeprav morda podzavestno, zvezana s prirodnimi zakoni in da se vsako nasilno oddaljevanje od tega maščuje nad človekom samim.

Z Rousseaujem se je nova misel začela polagoma širiti in je počasi dobivala vidne oblike v delih in dejanjih mnogih. Komensky, Förster in Pestalozzi — vsi znani vzgojitelji in dušeslovci — so gradili ob njegovem nauku in čistili, kar je bilo napačnega, in izpopolnjevali, kar je bilo pomanjkljivega.

Takrat je nastopil čas vsesplošnega osvajanja. Človek je premagal strah pred nepoznanimi prirodnimi pojavi in pred neznanimi kraji.

Težnja po spoznavanju narode in po izrazitem udejstvovanju v njej je postajala vedno večja. Znanost je zahtevala novih dokazov za svoja spoznanja, učenjaki vseh strok so obrnili pogled v narodo in hodili k njej povpraševat za svet in pouk. Prirodoslovci in geologom so se odprli novi pogledi, ko so pričeli prodirati v gore. Novi izsledki so izpodbujali ostale, da so se bližali doslej nedotaknjenim veličinam, ki so se dvigale pod modro nebo.

Bili so med njimi posamezniki, ki so videli v gorah več kot zgolj mrtvo snov, ki naj bo le za njihov študij. Tudi neznanstveniki so se pričeli podajati med strmice, ker jih je gnala želja po osvajanju in po predrznih ter nenavadnih dogodbah. Angleški osvojevalni duh je v 19. stoletju prignal prve može v evropske Alpe, ki so čakale odkritja. Te ljudi je gnala čista želja po zabavnem udejstvovanju v gorah in hrepenenje po čudovitih dogodkih. A ko so se vračali v Anglijo, so se jim v meglenem londonskem ozračju med vrvežem in drvežem velikega sveta pričeli vzbujati spomini na prelestne dni v Alpah, na čudovita doživetja in spoznanja med silnimi orjaki. Začutili so, da mrtva narava čudovito vpliva na razvoj vsega živega, misel jim je postala ostrejša in treznejša. Zbrali so se in svoja dognanja, spoznanja in hotenja izrazili z ustanovitvijo Alpine Cluba. To je bilo leta 1857.

Z ustanovitvijo Alpine Cluba je bilo začeto planinstvo, ki je pričelo zavzemati vedno širši obseg. Spočetka so sicer člani naleteli na hud odpor, mnogi so se jim rogali in se norčevali iz »norcev, ki ne vedo kam z denarjem in s svojo življenjsko močjo«. A ob petdesetletnici tega kluba, ustvaritelja planinstva, je bil v klubu marsikateri »norec«, katerega ime s ponosom izgovarja Anglež: predsednik USA Roosevelt, vojvoda Luigi Savojski, plezalci Wills, Hudson in Kennedy, znanstveniki Whymper, Tyndall, Tuckett, umetnika Watts in Walten. To so le najznamenitejša imena, ki jih pozna ves svet. Ob petdesetletnici je bil starostni predsednik bristolski škof, ki je s ponosom poudarjal klubovo geslo: »Where is the will, there is the way — kjer je volja, tam je pot.« In vprav volji, ki so jo pridobili pri planinskih dejanjih, se morajo zahvaliti svojim uspehom.

Brž ko si je utrla klubova misel pot med domačimi, je v nevzdržnem poletu pohitela po vsem svetu. Leta 1862 so ustanovili Nemci na Dunaju »Österreichischer Alpenverein«, istega leta Švicarji svoj »Schweizer Alpen Club«. Leta 1863 so se združili Italijani v Turinu v »Società Alpina«, ki se je prelevila leta 1867 v »Club Alpino Italiano«. V Norveški so se zganili leta 1868 in se združili v »Den Norske Turistforening«. Leta 1869 se je ustanovil »Deutscher Alpenverein«, ki se je združil leta 1873 z avstrijskim v »Deutschösterreichischer Alpenverein«. Istega leta se je pojavilo »Polskie Towarzystwo Tatrzańskie« na Poljskem v Krakovu. Madžari so si ustanovili »Ungarischer Karpatenverein«. V Franciji se je »Club Alpin Français« ustanovil leta 1874, istega leta se je pojavilo »Hrvatsko planinarsko društvo« v Zagrebu. Močna in važna so še: leta 1876 ustanovljeno »Centre excursionista de Catalunya«, iz leta 1833 »Klub čeških turistov« in leta 1855 švedska zveza »Svenska Turistföreningen«.

Vsem tem društvom so sledile neštene združbe po vsem svetu: v Ameriki, v Avstraliji, na Japonskem in drugod. Nova misel in nov način človekovega udejstvovanja sta se razmahnila po vsem svetu. Pri vsem tem pa je bilo takoj vidno, da so bila vsa ta društva nacionalna, da je vsako zastopalo ozek krog, ki je vladal v mejah njegove domovine. Razumljivo je to, zakaj planinstvo je tesno vezano na domačo grudo in z njenim spoznavanjem jo pričinjaš ljubiti in spoštovati. A ta ljubezen ni prenapeto hotenje, ki hoče osvojiti vse, ne glede na levo in desno, temveč sveta in

tiha spoštljiva ljubezen, ki ljubi vse, kar je njenega: človeka, zemljo, njeno zgodovino, sedanost in bodočnost.

Z nastopom združenih planincev se je pričelo osvajanje vrhov in planinstvo je dobivalo polagoma jasne in točne oblike. Povsod je naletelo pri množici na hud odpor. Le posamezniki so zaslutili vrednost tega novega pojava in so se z dušo in telesom lotili novega področja.

Počasi je prodirala planinska misel in v kulturnih državah je postalo planinstvo prepotreben del življenja. Nepregledne so danes množice, ki romajo v Švico, ki je zaživela in vzevela vprav radi planinstva. Osemdeset odstotkov tamkajšnjega prebivalstva živi samo od tujcev, ki prihajajo v ondotne kraje. Tako je lahko tudi gospodarska plat naroda odvisna od planinstva. Ni pa bilo to le delo posameznika. Prava misel o planinstvu je morala zaživeti v množici, potem šele je postalo vsakomur vidno koristno. Dokler se je pa posameznik otepal nepotrebnih nasprotnikov, ni bilo to za nikogar koristno.

Planinstvo, ki vpliva tudi na duševni razvoj, se je moralo vsekakor pojaviti tudi v znanstvu in umetnosti.

Neštene silne in silna so dela, ki jih je vzbudilo planinstvo. Neizbrisna so imena znanstvenikov planincev: dr. E. Suess, C. Sonklar, S. Sarsure, Girardini in drugi, ki jim je planinstvo dalo moči za njih dela. Zemljepisci, geologi, prirodoslovci — kako pomanjkljiva bi bila njih znanost brez proučevanja gor! A to niso suhoparni učeniki, njih znanost se že bliža umetnosti. Nikjer ni tako jasno pokazano, da se veda in umetnost izpopolnjujeta, kakor pri planinstvu. »Edino opazovanje prirode obogati našo domiselnost, brez domiselnosti ne more človek ustvarjati znanosti,« pravi Chamberlain. Vprašajte junake Mt. Everesta, če bi mogli razdružiti znanost od planinstva in obratno.

Še večjo možnost razvoja pa ima v planinstvu umetnost. Največji umetniki so iskali doživetij v prirodi. Nepregledna je vrsta njih, ki so se skušali vživeti v žitje in bitje prirode, da bi čim preprosteje, a tem jasneje in lepše podali svoja spoznanja. Čudovita čustva so se vzbujala ljudem ob stiku s prirodo in že Petrarca je razmišljal ob sestopu z gore Ventoux takole: »Če sem se toliko mučil, da je bilo moje telo malce bliže nebu, zakaj bi ne storil vsega, da spravim tudi svojo dušo tja gori?« Vedno prijetno in z doživetjem zvené besede našega prvega pevca, Valentina Vodnika, ki je navdušen od gorskega veličastja vzkliknil na vrhu: »Večni mojster ukazuje: ‚Prid, zidár, se lés učit!«

Preobširno bi bilo razpravljati o vsem, kar se je storilo pod vplivom planinstva. V vse strani se je razvijalo, povsod je zaoralo in povsod je pustilo sledove. Težavna je bila pot, da je doseglo to stopnjo, ki jo ima, še težavnejša pa bo pot, da potegne množice za seboj. Bodri nas pa misel največjih mož, ki s svojim delom izpodbujajo k novim dejanjem. Takrat bi malokdo razumel besede, ki jih je duhovnik Ratti, sedanji papež Pij XI., zapisal v steni Matterhorna, ko je zagrmljal v bližini plaz: »Čutili smo novo sveto spoštovanje, vzbujajoče razodetje vsemogočnosti in veličine božje. Doživeli smo globoko resnico besede: ‚Jahve blagoslavlja vrhove sveta.‘ Danes pa jih marsikdo razume.

(V drugo naprej.)

O INSTRUMENTIH

III. ORGLE.

Kdo jih ne pozna! Od otrok, ki so jim še bolj kakor glasovi vseč svetle piščali, do starih ljudi, ki poznajo zvok domačih orgel kakor glas dragega znanca, s katerim se sleherni teden snideta, od preprostega človeka, ki se čudi, kako more organist izvabiti toliko različnih glasov, do veščaka, ki natanko pozna zamotani stroj instrumenta — vse jih pozna in ljubi. Za veliko večino ljudi so orgle glasbilo, ki ga največkrat slišijo; z glasom orgel je najtesneje prepleteno naše življenje, saj so orgle instrument naših katoliških cerkvá! Za vernega človeka pomenijo več kot druga glasbila, ker zvesto spremljajo njegova verska čustva ob vseh prilikah življenja. Zato so že iz tega razloga na prvem mestu med vsemi glasbili. Sicer uporabljajo orgle že oddavnaj tudi v koncertnih dvoranah za izvajanje velikih glasbenih del (oratorijev, kantat, latinskih maš itd.), vendar poznamo Slovenci orgle le kot cerkven instrument in ga kot takega tudi visoko cenimo. Za uho preprostejšega slovenskega človeka je nekaj nenavadnega, če sliši po radiu, s plošč in iz raznih kinematografskih dvoran na orglah razne »šlagerje«, toda razumljivo je, da uporabljajo ta odlični instrument s pridom v vseh smereh glasbenega udejstvovanja, za orgle same pa je vse to le dobro spričevalo, kako vsestransko so uporabne. Po pravici jih imenujejo že od nekdanj kraljico instrumentov.

Ime orgle je izvedeno iz grške besede *ὄργανον* (órganon), kar pomeni v prvotnem pomenu orodje, v ožjem pa glasbeno orodje ali glasbilo. Ime je tako podobno v vseh jezikih, da točno kaže na grški izvor. Zanimivo je, da se imenuje kot predhodnica orgel preprosta pastirska piščalka (syrix), katere iznajdbo pripisuje latinski pesnik Vergil poganskemu bogu Panu, ki je baje različno dolge piščali združil in jih z voskom stôpil v en instrument, na katerega je potem piskal. Iz tega zasnutka se je polagoma vedno bolj razvijalo glasbilo, pri katerem človeška sapa ni več zadostovala. Treba jo je bilo proizvajati z mehomo. Tudi prsti človeških rok kmalu niso več zmogli igranja drugače kakor z raznimi zaklopkami, tipkami itd. Stara d u d a, ki jo še dandanes poznajo v našem Primorju, predstavlja prvotno načelo, na katerem so zgrajene orgle.

Zgodovinsko je mogoče prve orgle ugotoviti v 2. stoletju pr. Kr. Imenovali so jih *hydraulis* (vodne orgle), popisujeta jih pa Hero (*Pneumatica*) in Vitruvius (*De architectura* X, 13). Kakor ime kaže, je morala imeti pri teh orglah velik pomen voda, ki je morda pomagala, da se je zrak zgostil v močno sapo za proizvodbo tonov. Pozneje so vodne orgle večkrat podrobneje popisane. Na spomenikih so našli tudi slike. Dognano je, da so se orgle lepo razvijale v bizantinskem cesarstvu, kjer so jih uporabljali v prvi vrsti v svetne namene, zlasti na cesarskem dvoru. Zgodovina govori o prenosnih orglah (postativih) z dragocenimi, s srebrom in z zlatom okrašenimi piščalmi. Rimski kronisti govoré, da je v drugi polovici 7. stoletja papež Vitalijan odredil, naj koralno petje spremljajo z orglami. Kakšno je bilo to spremljevanje, je težko dognati.

V zapadni Evropi se govori o orglah šele, ko je bizantinski cesar Konstantin V. leta 757 podaril frankovskemu kralju Pipinu orgle s svinčenimi piščalmi. Kasneje, leta 812, je dal cesar Karel Veliki postaviti v stolni cerkvi v Aachenu razmeroma velike orgle, ki so neki tako mogočno, a tudi tako »sladko« donele, da so se ljudje onesveščali in je neka žena od tega celó umrla. Leta 880 prosi papež Janez VIII. brižinskega škofa Anna, »naj mu preskrbi prav dobre orgle in orglavca, ki jih bo umel uglasti in za praktično igranje pripraviti, da bodo za pouk v glasbi«. Orglarji (ta izraz bomo uporabljali namesto izraza: izdelovalec orgel) so bili v tistih časih največ menihi, ki so izdelovali orgle za ono dobo dokaj umetelno. Obseg tedanjih orgel je bil od c^1 do c^2 (ena diatonična oktava). Igrali so nanje tako, da so pokončne lesene deščice, kjer je bilo napisano ime tona, zleknili v vodoravno lego in jih spet postavili pokonci, ko je bilo treba ton zapreti. Največja piščal je merila štiri čevlje. Igrali so le enoglasno, večglasja tačas sploh še niso poznali (prim. naše prejšnje razprave o enoglasju in večglasju).

Od 9. stoletja dalje napreduje razvoj orgel zelo hitro. Že leta 980 so stale v Winchesteru na Angleškem za oni čas velike, stalne orgle z dvema vrstama tipk, po dvajset v vsaki vrsti; imele so 400 piščalk in 26 mehov. Igrala sta nanje po dva organista hkratu, mehove pa je pritiskalo 70 mehačev. Vsaka tipka je imela že po več piščali (10). Tipke še daleč niso bile tipke današnje velikosti in oblike, mehovi so bili kakor kovaški in majhni, zato jih je moralo biti toliko. Registrov v današnjem smislu, o katerih bomo podrobneje govorili pozneje, še niso poznali; zato je na eno tipko vedno pelo vseh 10 piščali. Tedanje orgle so torej proizvajale tone vedno iste barve in iste moči. Radi rastoče velikosti instrumenta in iz tega izvirajočega zamotanejšega notranjega stroja se je sčasoma igranje tako otežilo, da so morali »tipke« pritiskati kar s pestmi in celó s komolci. Že okrog leta 1100 so vpeljali tipke po sedanjem načinu in prav kmalu nato so že delili tudi skupine piščali v razne registre, v 13. stoletju pa so dotedanjo diatonično vrsto tonov izpopolnili z dodajo kromatičnih poltonov. Vse to je notranji stroj spet zapletlo in orglanje otežilo. Tipke so bile široke do 10 cm, razumljivo je, da jih je bilo treba pritiskati s pestmi. Od tod baje tudi izvira latinski izraz »organum pulsare« — na orgle udarjati.

Orgle so se v poznejših stoletjih silno razvijale in do danes dosegle tako popolnost, da človek strmi nad silno umetnim mehanizmom tega sodobnega instrumenta. Ker bi bilo popisovanje nadaljnega razvoja za bralca, ki orgel поблиže ne pozna, nerazumljivo, se bomo lotili takoj kar moč razumljivega opisa orgel, vmes bomo pa navedli zanimive razvojne podatke za posamezne dele.

Notranji stroj orgel pokriva z u n a n j e o g r o d j e, ki ima večinoma tako obliko, da soglaša s slogom prostora, kjer instrument stoji. Doživljalo je mnogovrstne oblike od svoječasne prav preproste omarice starih portativov (t. j. majhnih prenosnih orgel) preko večjih stalnih orgel (pozitivov, od lat. *pó-nere* = postaviti), ki so jih v času baroka in rokokoja obložili z vsemi mogočimi umetelnimi okraski, do današnjih, ki skušajo učinkovati s preprosto zunanostjo. Zaradi ovalnih romanskih in šilastih gotških

stropov naših cerkvá se tudi zunanjščina orgel giblje v pravcu simetrije s težiščem v sredini, razen kjer čelno okno v cerkvi, ki razsvetljuje kor, zahteva delitev v dva enaka obstranska lika. To načelo, naj se zunanjščina orgel sklada z arhitekturo cerkvá, še tudi danes dosledno izvajajo. Tudi nove in najnovejše orgle po slovenski zemlji se skoraj vse držijo poudarka v sredini, kjer stoji v čelni stranici orgel najdaljša od zunaj vidna piščal. Vendar opazujemo že tudi odmik od tega načela. Šentpeterske orgle v Ljubljani imajo po načrtu arh. Ivana Vurnika poudarek na straneh, kakor bi hotele podstaviti stropnemu svodu nasprotno črto. Prav značilno zunanost imajo nove orgle v Kočevju, kjer so piščali vse iste velikosti in zbrane ob vsaki strani kora v mogočen steber, sredino pred oknom pa izpolnjuje prelep kip sv. Frančiška Asiškega, ki mu po ramah in po razprostrtih rokah prepevajo ptičice. Nekaj povsem izrednega so po zunanjščini nove orgle v cerkvi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani (po načrtu prof. arh. Plečnika), ki zametujejo simetrijo; oblika vidnih piščali sledi nekako naravni dolžini piščalk od največje navzdol; od drugega konca jim pritekó nasproti piščalke manjšega registra, obe vrsti se potem srečata in prekrížata. Te orgle zunanjščine prav za prav nimajo. Medtem ko imajo drugod orgle visoko spodnjo omaro, v kateri je mnogo praznine, ker tako zahteva pozicija instrumenta na visokem koru z ograjo, je omaro orgel v cerkvi sv. Cirila in Metoda zelo nizka in popolnoma izpolnjena. Tu je kor dvignjen komaj 1 m nad cerkvena tla in nizek, strop je raven, kor leži ob velikem oltarju in čelo orgel je obrnjeno proti vernikom. Do sedaj so te orgle pri nas menda edini primer nesimetrične zunanosti orgel in edini primer, da je na tako majhnem prostoru postavljen razmeroma velik instrument (20 pojočih registrov).

Ugotoviti je treba, da lepe oblike orgel po slovenski domovini prav izrečno poživljajo naše cerkve in so jim v velik okras. Ponekod je lepota kora z orglami in ograjo tako izrazita, da ji veliki oltar komaj vzdrži ravnotežje.

Po navadi stoji v sredini pred orgelsko omaro posebna manjša omarica, podobna moderni pisalni mizi. To je igralnik, v katerega se stekajo, kakor žile in žilice v srce, iz vseh delov instrumenta žice ali cevke ali paličice — kakršen je pač notranji mehanizem. Notranji ustroj je pri najnovejših orglah električen (tak ni samó pogon meha, marveč vsa notranja funkcija — v Sloveniji takšnih orgel do zdaj še nimamo), pri dosedanjih pnevmatičen (vse funkcije opravlja sapni pritisk; grško pneuma = veter), pri starih mehaničen (od tipke do piščalke prenašajo pritisk tanke paličice). Gotovo je, da so najpopolnejše tiste orgle, ki imajo električno funkcijo, t. j. s pritiskom tipke ali registrskega gumba se sklene električni tok, ki hipoma izvrši pri piščalki potrebno opravilo in prav tako v hipu spet preneha, ko tipko spustiš. Še to veliko prednost imajo električne orgle, da se igralnik lahko prestavlja, če ima dovolj dolg kabel, in je funkcija vedno enako točna in hipna, pa najsi bodo piščalke od igralnika oddaljene 1 m ali pa 100 m. Če pa tok odpove, je v trenutku orglanja konec. Popravila pa so bolj sitna in zaradi vlage se kaj lahko nabere na magnetnih ploščicah oksidacija, ki preprečuje spoj toka.

Dandanes izdelujejo še največ pnevmatičnih orgel. V teh prenaša od igralnika piščalim »naročila« stisnjena sapa, ki z majhnimi mešički opravlja to delo po posebnih svinčenih cevkah. Če pogledaš v drobovje takega igralnika, vidiš vse polno drobnih cevk, ki v večjih skupinah vodijo od igralnika v notranost orgel in se tamkaj cepijo na vse strani. Seveda vlaga tudi malim mešičkom v notranosti orgel ne prija, vendar je izdelava že toliko napredovala, da se prav redko kaj pokvari. Funkcija pnevmatičnih orgel pa je počasnejša od električnih, posebno na večje razdalje. Zato ni moči s tem ustrojem misliti na orgle, kakršne imajo po Ameriki, kjer jih stoji prvi del ob igralniku (glavni del), drugi deli pa so razvrščeni po cerkvi ali dvorani kakor lastovičja gnezda in ti zadoné glasovi zdaj od te strani, zdaj od one, zdaj od blizu pa hipoma spet recimo izza oltarja itd. Vse pa igra en sam organist na enem igralniku. To je izvedljivo izključno z elektriko. — O starem mehničnem sistemu, ki se je že preživel, ne bomo razpravljali. Takšne orgle, vsaj večje, je mogel igrati s polnim glasom (pleno) le človek, ki je imel močne prste.

Ako igralnik odpremo, vidimo v njem eno, dve, tri ali celo štiri vrste tipk; vsaka taka vrsta se imenuje *manuál* (od lat. manus = roka, ker na manual igra mo z rokami). Prav majhne orgle imajo samo po en manual, srednje po dva, velike po tri ali še več. V Sloveniji nimamo orgel nad tri manuale, tudi s tremi so redke (n. pr. v ljubljanski stolnici, v ljubljanski frančiškanski cerkvi, na Brezjah in še ponekod); največ jih je z dvema manualoma. Pred igralnikom opazimo na tleh skupino velikih tipk, na katere organist igra z nogami in se ji pravi *pedál* (od lat. pes = noga).

(V drugo naprej.)

MUZEJ SPOMINOV NARODNEGA OSVOBOJENJA V PRAGI

Velika pridobitev današnje »velike Prage« je veličastna zgradba, v kateri je Muzej spominov narodnega osvobojenja. Poslopje stoji na vrhu Žižkova. Zgrajena je po načrtu arhitekta Jana Zázvorke, majorja češkoslovaških legij na Ruskem. V tej zgradbi so dobili svoje prostore številni spomini na najznamenitejši dogodek češkoslovaške zgodovine — na osvobojenje; tu bodo pa zbrali tudi tiste vojne spomine, ki so danes še v zasebnih rokah po Češkoslovaški pa tudi izven njenih mejá. Največ spominskih predmetov so za ta muzej prispevali češkoslovaški legionarji, ki so med svetovno vojsko daleč od doma pripravljali svobodo svojemu narodu.

Potreba po kulturnem življenju tudi med svetovno vojsko ni popolnoma zamrla. Češkoslovaški prostovoljci, zlasti oni v Rusiji, ki so bili številčno najmočnejši, so si za fronto navadno takoj priredili malo gledališče, sestavili si pevske zборе in godbe, pisali dnevniške, risali in fotografirali ter izdajali časopise. Tako je nastajala legionarska literatura. Vsaka edinica je imela navadno tudi slikarja, ki je, čeprav včasih zelo preprosto, posnel pokrajino, kamor ga je vrgla usoda, karikiral sovražnika, narisal svojega sosedo na straži, oklopni vlak, razstreljen most, tipično rusko vas, ulico, trg, orožje itd. Zlasti mnogo spominov je ostalo iz dobe 1918—1920, ko so se češkoslovaški

prostovoljci pomikali v dolgih vlakih iz evropske Rusije v Sibirijo proti Vladivostoku in Tihemu oceanu.

Večina teh spominov je ohranjenih v tem muzeju na Žižkovu. Z ljubeznijo so urejeni in smotrno razdeljeni po oddelkih, časovnih in krajevnih pododdelkih s statističnimi in grafičnimi pojasnili. Vse — od najpreprostejšega pisma, ki ga je pisal sin vojak iz daljnih krajev svoji materi v domovini, pa do najstrašnejšega morilnega orožja — najdeš v teh modernih zgradbah. Po stenah visé prapori prostovoljskih polkov, sovražniku odvzete bojne zastave, slike padlih junakov, kipi, uniforme, časopisi, proglesi in letaki v vseh jezikih, pesmi ter razni ročni izdelki.

Čehi so rešili in še rešujejo dragocene spomine svojega narodnega osvobojenja, da se bodo tu zgledevali bodoči rodovi in se mladina učila ceniti svobodo, tako težko pridobljeno.

NAŠE SLIKE

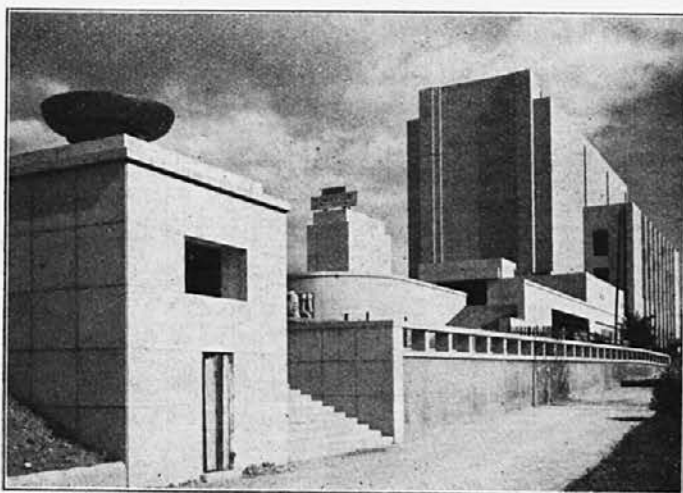
JAKČEVE SLIKE IZ DALMACIJE

Koliko od vseh deset tisočev potnikov, ki obiskujejo leto za letom Dalmacijo in občudujejo sinjino morja, vé, da je to obrežje, posejano s starinskimi slikovitimi mesti, lepo poraslo z južnim, večno zelenim rastlinjem in opasano z neštetimi otoki, le en, dasi lepši in bolj znani del Dalmacije? Le potnik, ki prihaja z vlakom, dobi vsaj nekaj površnih vtiskov tudi o ozadju te raztegnjene dežele, ki se vleče od Velebita do Skadrskega jezera. Malo jih pa je, ki bi jih radovednost in želja po spoznanju novih, še tako malo poznanih krajevnih lepot in ljudskih posebnosti gnala v to skalno zaledje, da si ogledajo tudi ta zapuščeni kos zemlje. Skoraj prav do naših dni je bilo dalmatinsko Zágorje tako daleč od vsega prometa in je še danes tako vstran od naglice sodobnega vrvenja, da se zdi, kakor da se je onstran obrežnih gorá ustavil čas tam nekje pred stoletji, morebiti pred tisočletjem. Res živé ti Zágorci preprosto življenje, ki se ni prav za prav skoraj nič spremenilo vse do našega veka.

Tod, v dalmatinskem Zágorju, ki je najlepše od Knina čez Vrliko do Sinja in še naprej do Imotskega, živi zdravo in krepko ljudstvo, prirodno in preprosto, ki mu tujci še niso skazili značaja. Junaška je ta zemlja, prepolna spominov na davne in še komaj minule boje s Turki, ta zemlja harambaš in slepih guslarjev, stasitih žena in krepkih mož. Prav v tej zemlji se je rodil véliki umetnik Meštrović, odtod je bil tudi pisatelj Dinko Šimunović, najbolj zágorski poet svoje revne, pa lepe domače grude.

Predlani je slikar Božidar Jakac, katerega smo baš zadnjič ponovno predstavili našim bralcem, prepotoval ta malo obiskovani del Dalmacije, ki ga je z nepričakovanim bujnim rastlinstvom sredi nepregledne puste sivine kraškega kamenja tako prijetno presenetil, ki pa mu je tudi v ljudskih nošah, v narodnih običajih in vsej romantiki prirodnega življenja nudil toliko umetniškega užitka, kakor ga more dati malokatera dežela.

Zlasti ga je zanimala Vrlika z okolico, kjer so se stare navade pa tudi noše ohranile še najbolj žive in nepokvarjene. S pastelnimi svinčniki je ujel množico najznačilnejših domačinov v slikovitih starinskih nošah, bogato vezanih in pisanih, da so prava očesna paša slikarjem. Tudi pokrajinski motivi so ga privlačevali.

Narodni spomenik osvobojenja v Pragi. (Arh. Ján Zázvorka.) Na podstavku v sredi bo stal kip Jana Žižke s Trocnova, delo kiparja B. Kafke. V njem je Muzej spominov.

Močvirni travniki ob Cetini, kjer v sočno zeleni travi stojé vrste vitkih jagnjedi, so močno značilni za to pokrajino, prav tako kakor obupno razklana pobočja skalnih gora in prepadne stene Dinare. In v tej pokrajini, ki je tako svojska, se belé vrh prepadov razvaline gradov, ki obujajo umetniku domišljijo.

Iz Zágorja je peljala Jakca pot čez Klis v Split. Neizbrisno se mu je vtisnila v spomin mogočna kliška trdnjava, kakor za veke postavljena vrh skalnega grebena prav sredi prevala, kjer se potniku, prihajajočemu iz notranjosti, prvič odpre prečudno lepi pogled na splitsko polje, na staro mesto Dioklecijanovo, na venec otokov in na daljno, brezkončno morskó gladino. Trdnjava sama, ki jo je večkrat naslikal, je živa zgodovina od srednjega veka do naših dni. Benečani, Turki, Avstrijci, vsi so pustili v njej sledove svojega gospostva in v nekdanji džamiji, ki je bila kasneje spremenjena v cerkev, se še dandanes ob slovesnih praznikih opravlja bogoslužje. Lega trdnjave je veličastna, prav edinstvena.

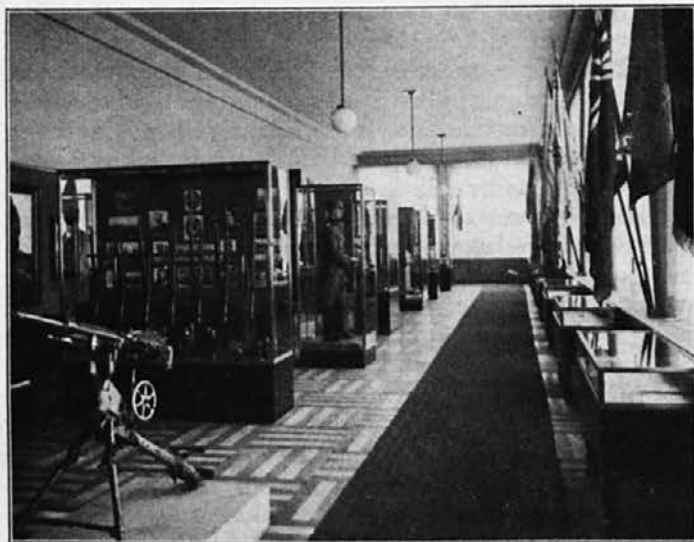
Iz Splita je Božidar Jakac razen venca pomorskih razpoloženj prinesel številne, značilne ulične prizore iz predmestij, ki so še tako popolnoma kmečka. Na Marjanu je naslikal starodavno cerkvico sv. Nikole, postavljeno že v ranem srednjem veku pomorščakom za pogled, kadar so pluli iz domačega mesta ali se vračali domov. Zanimal ga je tudi razgled z Marjana: pogled na slikovito morje splitskih streh, kakor panorama otokov, nanizanih kakor na ogrlici. Tudi iz splitske okolice ima več spominov. Sočna pokrajina malo pod izvirom Jadra, ki privre iz skalne stene nedaleč nad Solinom, je kakor sveža zelenica sredi kraške puščave tako močno pritegnila slikarjevo pozorno oko, da jo je ohranil na sliki.

Lepa je Dalmacija: lepa ob morju, prozornem in čistem kakor kristal, pa nič manj lepa tam, kjer sredi Krasa zelené rodovitne dolinice. Ni čudno, da privlačuje slikarje vsega sveta, ki jim ta mnogotera pestrost, ta nenavadna ohranjenost in izredno skladna povezanost prirode s človeškim delom nudijo tisočere užitke. Tudi po Jakčevih pastelih je kar razlit sijaj sonca, odblesk živih, toplih barv in jasnina neba, ki vabi, vabi...

K. Dobida.

NOVE KNJIGE

Dr. Fran Sušnik: Pregled svetovne literature. Str. 456. Založila Tiskarna sv. Cirila v Mariboru, 1956. — Naše znanstveno slovstvo, bodisi za šole bodisi za široke sloje izobražencev, je zelo borno. Na vseh straneh nam še manjka priročnikov iz najrazličnejših strok in le polagoma bo mogoče zamašiti te vrzeli. Neko tako vrzel izpolnjuje Sušnikov Pregled svetovnega slovstva, saj so ga bile potrebne šole in izobraženci. Obseg knjige sam po sebi prosi, da ne bi postavljali glede popolnosti prestrgovih zahtev, saj je končno to naš prvi poskus, zajeti duha evropske besedne umetnosti. Znanstveniki bodo mestoma ugovarjali nekaterim trditvam, našli vrzeli, ki bi bile nujno potrebne dopolnitve, zametali razvrstitev gradiva in njegovo ureditev. Za splošno uporabo pa bo knjiga izredno prijetno berilo, ker je pisana živahno in pregledno. Pisec podaja najprej književnost vzhodnih narodov ter klasično literaturo Grkov in Latincev, opiše krščansko slovstvo ter oriše srednjeveško literaturo, ki jo končuje z Dantejem. V sledečem poglavju Renesansa pa ni podana literatura samo renesanse, ampak literatura vseh stoletij in narodov prav do 19. stoletja. Do tu obsega knjiga 170 strani, ves ostali del, to je okrog 260 strani, pa je posvečen 19. in 20. stoletju in pod naslovom Naša doba podaja literarne tokove obeh stoletij in vseh narodov od romantike do naših dni. To, da opisuje najbolj natančno prav tisto dobo, ki je nam najbližja, daje knjigi posebno ceno. Ob začetku vsakega poglavja podaja pisec oznako dobe, enako je deležen kratke oznake tudi vsak posamezen pisatelj. Pri pisateljih so naštetja njih dela in tudi vsebina glavnih del. Na koncu posameznih poglavij je naštetje nekaj najvažnejše (največ nemške) literature o pravkar opisanem slovstvu, s čimer je dana možnost, da se človek po svojem lastnem zanimanju lahko še posebej ozre za podrobnejšimi znanstvenimi obdelavami kate-regakoli slovstva ali pisatelja. Končno so naštetji vsi slovenski prevodi in vsi slovenski članki o posameznih pisateljih. Prav s tem dobiva knjiga posebno vzgojno vrednost, ker nam pomaga naše prevodno slovstvo vsaj približno spraviti v neko enoto, da se v njem ne

Jugoslovanski oddelek v Muzeju narodnega osvobojenja v Pragi.

zgubimo. Knjiga ima tudi nekaj slik največjih svetovnih pisateljev. Knjiga je zares dobrodošla. Našla bo svojo znanstveno oceno; taka, kakršna je, pa je brez dvoma zelo priročna, zanimiva in izredno prijetno pisana. Pisana je z izrazito katoliškega stališča. V. S.

Stanko Petelin in Anton Krošl: Pregled občne zgodovine. Mohorjeva knjižnica 67. Založila Družba sv. Mohorja v Celju, 1954. Str. 587. — Približno dve leti po izidu prvega zvezka je izšel sredi letošnjega maja četrti zvezek Pregleda, s katerim je delo zaključeno. Profesor Petelin je opisal stari vek in prvi del novega veka (do leta 1789), profesor Krošl pa srednji vek in drugi del novega veka. — V primeri z obširnim opisom politične zgodovine je gospodarska in kulturna zgodovina dobila nekoliko premalo prostora, tako da je nastal marsikje, kjer bi bralec lahko videl nepretrgan tok zgodovinskega dogajanja, umeten prepad (n. pr. med starim in srednjim vekom). A to je zaradi našega srednješolskega učnega načrta, kajti Pregled je namenjen v prvi vrsti dijakom kot pomožno učno sredstvo. Dijakom je bil tak Pregled nujno potreben. Doslej so krožili po srednjih šolah različni zasilni, deloma tipkani deloma tiskani pregledi, ki so jih sestavili dijaki sami. Poleg velikega pomena za dijaštvo, ki bo knjigo uporabljalo zlasti pri študiju za maturo, ima Pregled veliko važnost za vso našo inteligenco. Znanje zgodovine je namreč skoraj najvažnejše znanje za vsakega inteligenta, a to znanje je treba od časa do časa osvežiti, pri čemer bo Pregled odlično pomagal. Med podrobnostmi bi opozoril zlasti na pametno besedo o klasični mitologiji, ki jo je avtor razčlenil na njene elemente, tako da sije iz nje stari indogermanski monoteizem; isto velja tudi o pohvale vrednem dejstvu, da je avtor pri opisovanju najstarejše slovanske vere pomedel s kasneje iz germanske mitologije privzetimi božanstvi in se oprl na sodobno Prokopijevo poročilo o njej. Dalje naj omenimo prepotreben, obširen opis svetovne vojske, ki ga doslej v slovenščini še nismo imeli, opis organizacije Zveze narodov, raznih njenih zasedanj, različnih poveljnih mednarodnih pogodb in dogodkov v tujih državah, kjer je ponekod nakazana tudi njihova karakterizacija. Pozornosti je vreden analitični, tu in tam morda nekoliko prenatantni pregled poveljnih dogodkov v Jugoslaviji, kar vse uvaja že v razumevanje sodobne domače in tuje politike. Jasno je, da je pri takem delu, kot je Pregled, zlasti ker je namenjen študiju dijaštva, treba izredne pazljivosti, da se ne vrine kakršnakoli napaka. V tem Pregledu se jih je, žal, v prvem in drugem delu nekaj vrinilo, drugod manj. Tudi bi bilo treba paziti na to, da bi se oba avtorja glede rabe posameznih izrazov dogovorila. Petelin rabi ime Arijeji za Irance in Indijce (25), Krošl pa za vse Indogermance (111), oba avtorja govorita o prvih barikadah, Petelin (526) jih stavi v leto 1588, Krošl (412) pa v leto 1830. Slog je tu in tam nejasen (n. pr. stilizacija o Ciceronu kot filozofu str. 100). Tudi dinastična imena na -iči (n. pr. Karloviči, Otonoviči, Henrikoviči itd.) bi bilo bolje navajati v ustaljeni slovenski obliki: Karolingi, Otoni, Henriki. — Pregled, ki ga nam je dala Mohorjeva, je neprecenljiv, tako za dijake kot za inteligente sploh, kajti je prvi te vrste pri nas. B. G.

Henrik Sienkiewicz: Križarji. Roman, II. del. Iz poljščine prevedel dr. Rudolf Mole. Jugo-

slovanska knjigarna v Ljubljani 1935. — Brez dvoma je Sienkiewicz najslavnejši poljski romanopisec. Njegova slovita dela so v celoti prevedena skoraj v vse večje evropske jezike in tudi v slovenščini imamo že dovršen del njegovih romanov. Nekateri so prevedeni že po dvakrat, tako zdaj tudi Križarji. Da bi na tem omejenem prostoru navedel vso vsebino Križarjev, je nemogoče. V glavnem je Sienkiewicz tu zajel poljsko-nemške boje v srednjem veku. To je okvir, v katerega je pisatelj postavil zgodbe poljskih vitezov in glavnih oseb, zlasti mladega in pogumnega Zbiška. V teh živo pisanih zgodbah zajame ves tedanji poljski svet, da do potankosti vidimo življenje tedanjih vitezov, dvora, kmetov, sužnjeve, vojakov in najrazličnejše narodne običaje. Prav tako so živo poudarjene in podane tudi tiste globlje, notranje osnove življenja in ljudi, ki so Poljski ustvarile bogato in slavno zgodovino, zlasti v bojih z Nemci. Tako Sienkiewicza imenujemo pevca poljskega nacionalizma, saj je naslikal in proslavil vse tiste tvorne sile, ki so ustvarile močan, zaveden narod vprav po najbridkejših preizkušnjah v njegovi zgodovini. Delo kaže neprekosljivega pripovedovalca. Zgodovina mu je dala okvir, vse podrobnosti, zgodbo in osebe pa je umetnikov duh ustvaril iz sebe. Tudi beseda je ljudska, pripovedovanje tekoče, napetost ne upade do zadnjega. Poudariti moram, da delo ni samo umetniško dovršeno, da ni le zgodovinski roman, ki spada med najboljše svetovne, ampak da je tudi zajet iz močne etične plemenitosti in ga lahko imenujemo ne samo zgodovinski roman poljskega nacionalizma, marveč tudi poljskega katolicizma. Dokazov za to najdemo skoraj na vsaki strani. Prav zaradi te visoke etike je delo pravi ljudski roman, ki ima svojo pomembnost tako za Poljaka kakor tudi za vse druge. Prevod je gladek, sočen in mu ni kaj oporekati razen morebiti neslovenskega veznika i-i, kar včasih moti.

Joža Vovk.

Bogumil M. Remec D. J.: Sveta maša, dar Srca Jezusovega. Glasnikova knjižnica, zvezek 7. Vrtnice za leto 1936. Izdal Glasnik presv. Srca Jezusovega v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. Naslovno risbo naredil St. Gladnik. — Kakor pisatelj sam v uvodu poudarja, je hotel napisati 1. poljudno, 2. liturgično ascetično razlago sv. maše, da s tem pomaga versko, zlasti evharistično poglobljati slovenskega vernika. Razlaga je posneta po raznih domačih in tujih liturgičnih, pridigarških in poljudno verskih piscih, z zgodovinsko liturgično razlago knjiga rahlo in uvidevno združuje sem in tja tudi simbolično, ostaja vedno stvarna in vendar topla. Škoda, da se pisec ni naslonil še na dogmatično plat in več spregovoril o sadovih in potrebi daritve, predvsem nedeljske, zakaj za versko življenje ljudstva so danes to bistvena vprašanja. Knjižica pa je pisana zelo prijetno in lahko, kar je ob taki snovi težko zadeti. Za ljudstvo bo ta razlaga mnogo koristila, za izobražence pa nam je nujno potrebna dogmatično in strogo liturgično zgodovinska razlaga krščanske daritve, ki naj bi bila uvod v slovenski misale, ki ga Vodušek, žal, že predolgo samo obljublja.

Jože Pogačnik.

Pearl S. Buck: Mati. Roman. Poslovenil Vladimír Levstik. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1936. Mojstri in sodobniki 10. — Za romanom »Dobra zemlja« je to drugo delo iste pisateljice v slovenščini. Tudi ta

roman prikazuje kitajsko življenje. Osrednja oseba je brezimna kmetica: žena moža, ki jo je zapustil, mati otrok, ki so ji v bridkost; najstarejši sin se poroči, pa nevljudna snaha nima otrok; hči je slepa in umre pri tujih ljudeh, mlajši sin pa odide v mesto med komuniste, kar mu prinese smrt. Za vse pa se dan na dan žrtvuje mati, ki pri vsem tem vendar ne more zatajiti svojega hrepenenja: želje po novem materinstvu. — Okameneli mir je razlit čez pripovedovanje preproste, a prav zato močne zgodbe. Kitajska nprav je poustvarjena zelo verno in prepričevalno nazorno. Preprosti in nam skoro tuji slog veje iz dela posebno svojstveno. Dasi je moč dela zlasti v barvitosti zemlje, iz katere je zajeto, vendar raste njegova vrednost v obče človeško veličino. Roman je spomenik materinskemu žrtvovanju in se dostojno uvršča med podobna dela svetovnega slovstva. Prevod je prav posrečen, motijo le nekatere pravopisne nedoslednosti. Levstik je uporabil nekaj besed, ki jih redko srečamo. V. N.

Knjige Goriške matice. Goriška matica, ki se pri vsem svojem idealnem stremljenju bori za obstanek svojih knjig in za obstanek slovenske besede, je po vseh nepojmljivih težavah izdala tudi letos petero knjig. — **Ferdo Plemič: Po krono, dekle in vino.** Zgodovinska povest s podobami. Pisatelj s svojim psevdonimom, ki se bori na Goriškem kot učitelj jezika za svoj grenki kruh, nam je znan iz mnogih posrečenih del. Ta zgodovinska povest nam pa razodeva pisatelja, ki bi bil v lepših razmerah zmožen večjega koncepta. Povest je po svoji gradnji in po svojem jeziku prav prikladna za našo razrvano dobo. Srednji vek je dobro zajet, prirodna veselost naravno se razvijajočih dogodkov pa povest poživlja, kar je za delo največje vrednosti. Razsežna Opomba na koncu knjige pa je dragocen zgodovinski prispevek. — **Damir Feigel: Pot okoli sveta.** Tudi ta knjiga je polna pristne veselosti, čeprav je vsebinsko zgolj fantastična povest, katere dejanja se godé v ruskih stepah. A junaki so živi ljudje, ki znajo raznemati in — to pa je za to ljudsko povest še večjega pomena — nas pravno dvigati. S posrečenimi ilustracijami je knjiga znatno pridobila. — **John Godyn: Naseljenci, divjaki in otroci.** Priredil Jerko Dermol. Povest se godi v pragozdu Avstralije. Ni vsakdanja indijanarica; je visoko etična, v napete zapletljaje iz dejanja v dejanje se dvigajoča epopeja naravi, opisujoč pri tem odnose med praprebivalci in priseljenci. Prireditev pa kaže vrzeli. Ilustriral je knjigo Bambič. — **Nandé Vrtnjakov: Pravljice iz tujih logov.** Tu so zbrane pravljice raznih narodov. Vseh devet pravljic nas prevzame, veseli jih bo otrok in razvajan stariček. Bambičeve ilustracije so dragocen okras. — **Duševna vzgoja otrok,** sestavila Gizela Majeva, je preprosta knjižica o vzgoji za matere, ki razklada otrokov duševni razvoj v predšolski dobi, pripoveduje, kaj naj matere otroka ta čas naučé in kaka slaba nagnjenja naj mu izbijajo. Spolno vprašanje bi lahko odpadlo. — **Jakob Trnovc: Z orodjem v rokah.** To je pa knjiga, ki je potrebna kmetu, obrtniku, dijaku in gospodinji. Snov je prav posrečeno odbrana: razni škodljivci lesa, spajanje kovin, lepiva, barve itd. Le jezik bi bil lahko boljši. — **Koledar za leto 1936** pa očituje goriško bedo; je res le koledar s prav kratkim člankom Svena Hedina: Boj za življenje.

Joža Likovič

ŠMARNI ROMARJI

Na Žalostni gori so vnovič udarili zvonovi; njihove bronaste prsi so se zablestele pri odprtih linah. Slovesno se je razlegala praznična pesem, namenjena šmarnim romarjem, ki so se poslavljali od božjepotnega svetišča. Vsi so bili deležni zagotovila, da jih ne bo zapustila Žalostna Marija, priprošnjica v revah in bridkosti.

Tudi mi smo se napotili na goro, z našo Marijo smo napravili popoldne družinski izlet. Spotoma smo srečavali vračajoče se romarje, ki so nas veselo ogovarjali in nam želeli vse dobro. Pot se je naglo vila čez strmcne v reber; iz senčnatih globeli je vstajal dehteč hlad in nas opajal. Na rdečih in belih cvetkah se je blestela še rosa. V goščavi se je radovedno oglašal kos, murni so krikali na košenini, nešteto brezimnih spevov nam je donelo naproti in poveljevalo avgustovski popoldan. Zdelo se mi je, da se zgrinja vsa narava okoli naše Marije. Včasih jo je nalahno pobožala leskova veja; nato se je splasil mimo njenega ličeca zal metuljček. Poreden sončni žarek je šinil preko mojih ramen, se obotavljal okoli njenih oči in jo zdramil iz polsna. Veverica se je pognala visoko čez pot in ljubko pomahljala z repom. Češmilje, grmički brinja, makovnice, vse se je dobrikalo otroku.

Nad vsem tem tihožitjem pa so plavali jasni zvoki zvonov; praznična ubranost nas je prevzela, da smo pospešili stopinje. Sredi božjepotnega sveta se je razgrnilo belo stopnišče, ki vodi k cerkvi. Kakor da je ta svet odmaknjen prahu in grehu! Na trati so se nabrali prosjaki, ki so s pojočim glasom blagrovali zdrave in srečne ter razkazovali pohabljenе in prirezane ude. Družbe zapoznelih romarjev so se mudile pri sejmarjih. Nekaj ostarelih ženic je opravljalo pobožnost pred križevim potom zunaj cerkve, ki je ostal častiljiv in svet. Podobe so ohranile nekdanji sij, Jezusov obraz je ostal krotak, Judje krvoželjni, jeruzalemske žene blede in plahe. Z Marijo sva obšla vse postaje

in stopila v svetišče, ki je bilo polno srebrnčastega somraka, večnost se je tihoma prelivala pod oboki. Po ozkih stopnicah, ki vodijo nekam na kor, so se sramežljivo umikale svetniške sence, sv. Jukund v stekleni rakvi je bil podoben belemu odsevu večnega poveličanja.

V svetišču je še vedno dišalo po kadilu in blagoslovu. Sončni žarki so se kradli skozi okna nad velikim oltarjem, se tisočkrat razbistrili na ramenih lestence in se razpršili v neznatne pramenčke, ki so se končno ujeli na rdečem platnu obredne knjige, da so njeni zlati robovi skrivnostno zagoreli, kakor bi jih prekalil plamen iz božjih rok. Marijo sem nesel pred mali oltar, na katerem kraljuje Žalostna Mati božja, ogrnjena v trpkordeči plašč. Na stopnici so se še blesteli poljubi romarjev. Semkaj so poklekale naše matere, da potožijo svoje bridkosti. Vdano so se zaobljubljale veliki Trpinki, njihove ustnice so šepetale prastare molitve, ki so se končavale s tisočerinimi križi. Pa saj je bilo njihovo življenje en sam križ, ena sama težava. Semkaj smo se vračali otroci, občudovali zaobljubljene svetinje in slutili v somraku svetišča nekaj veličastnega in nedopovedljivega. Tu sem obstal s svojim otrokom, da ga pridružim vrsti prednikov, ki so iskali tod utehe in duhovne tolažbe. Luč, hlad in mir so naju prevzeli. Marija je nepremično zrla svojo nebeško zaščitnico, njen obrazek je bil resen, kakor da se vsega zaveda, romarske poti in milosti.

Ko smo odpravili pobožnost, smo posedli v toplo reber, razvezali culico in srca ter se dolgo veselili z Marijo, ki je bila podobna moji mladosti. Dvoje prijaznih oces me je neprestano motrilo in me spominjalo na tisto belo, drobno in nasmejano mladost, ki ne pozna zadreg in težav. Kdo se ne bi razvedril! Ali bi ji segel v roke, ali bi jo poklical z najslajšim imenom, ali bi ji kupil rdeč odpustek? Ah, ne! Saj je bila sama dovolj srečna in mična.

Medtem se je zvečerilo, odpravili smo se domov. Sonce se je zagnilo v škrlatni plašč in naslonilo lice na teme polhograjskih gorá. Tisočero zlatih okenc se je odprlo v kraljestvu Sv. Treh kraljev in nad Ljubljanskim vrhom. S srede svetlega vesoljstva se je ozrl Bog na nas, šmarne romarje. S svojim pravičnim prstom je šel od zvezde do zvezde in jih prižgal, prižgal pa tudi tiho upanje v človeških srcih in blagoslovil tudi našo romarsko družbo. Večer je bil eno samo iznenadenje, polno zlatih spreminkov, prizvanjanja in prekipevajočega zadovoljstva. Najlepše iznenadenje pa je bila naša Marija, ki je čemela v mojem naročju. Njej je bil namenjen ta šmarni dan!

Krista Hafner

BEG Z DEŽELE

ŽENA NA VASI.

4. V hrvatskem Primorju.

Prav posebna usoda je odločena ženi v hrvatskem Primorju in na sosednih kraških otokih. Njej je Bog odločil še posebej zvrhano mero trpljenja, dela, skrbi in zaničevanja, dal pa ji je obenem tudi čednosti, po katerih bi bila lahko vzor vsem ženam na svetu. Potrpežljiva je, vdana, požrtvovalna do brezmejnosti, zvesta, neutrudljiva, poleg vsega pa moralna kakor malokatera druga po širnem svetu.

Primorka je vitke postave, žilava, ima kmalu zguan, starikav obraz in je že zgodaj brezzoba. Naglas njene govornice je pevajoč. S košem na rami je menda že prišla na svet in poslej se ne loči več od njega. Vsak dan hodijo te kmetice, upognjene pod težkimi koši, v gorski Kotar, da tam nakupijo kaj boljšega, kar potem prodajajo za neznamen dobiček na Sušaku. To je skoraj edini vir dohodkov za preživljanje vse družine. Delajo vse, stare in mlade. Zjutraj vstajajo že ob treh, štirih in gredó na pot, hodijo ure in ure daleč v Čaber preko kamenite pokrajine, raznašajo mleko in zelenjavo. Spotoma predejo, da ne zgubé dragocenega časa. Na pot hodijo ob vsakem vremenu, v soncu, v dežju in burji. Žilave so in vztrajne. Potne in prašne se vračajo domov, kjer jih po dolgi in mučni poti čaka še vse delo pri hiši. Mož, čeprav je brez opravka, se ne dotakne v njeni odsotnosti nobenega dela. Sploh je Primorec slab zakonski drug. Žene ne ceni. Najboljši med njimi gre mogoče v planine po krmo za živino, kar pa ima že za hudo delo.

Vsega tega napora ne reši Primorke niti nosečnost. Zato se rodi v teh krajih mnogo mrtvih otrok. Higiena je nizka, nosečnost brez zaščite, klicanje zdravnika neznano. Pri vsem tem pa je Primorka skrajno moralna. Prešuštvovanja tam ne poznajo, prav tako ne bele kuge. O ženi, ki bi imela nezakonskega otroka, se spletajo cele bajke.

Možje radi pijejo in kockajo in se za dom in družino ne menijo. Vsa briga za družino je prepuščena ženi. Razočaranje, ki ga doživi žena v zakonu, je veliko, vendar žena nikoli ne obupa. Zaviha rokave, stisne zobe in se pogumno uvrsti v procesijo, ki se pod težkimi koši sopihajoč vije preko brd in goličav v daljna mesta. Pri vsem tem pa je Primorka skrbna mati. Za otroka bi dala in žrtvovala vse. Silno je varčna, vsak dinar desetkrat obrne, preden ga izda. Tudi če pride kdaj katera v boljši položaj, je ta lastnost ne zapusti. Poznam učiteljico iz teh krajev, ki še danes vzdihuje za vsak dinar, ki ga mora izdati, in kliče na pomoč vse hudiče, kadar ji kovača ali dva utrgajo na plači.

Še bolj nenavadna je usoda mornarjeve žene. Mornar si zbere dekleta, ki mora potem dolga leta čakati nanj, da se zopet povrne s svoje dolge poti križem sveta. Ljubezen med takima zakoncema, ki se tako redkokdaj vidita, pa je trajna in taki zakoni so po večini srečni. Od otroka do otroka poteče navadno več let, otroci, ki svojega očeta le v dolgih presledkih vidijo, so silno navezani nanj. Če se otroci v šoli dobro učijo, je to največji ponos staršev. Vendar pa ljudje v teh krajih niso preveč častihlepni. V burnih, viharjih nočeh se zbira vsa družina okoli matere in prečuje noč v molitvi, da bi jim Bog ohranil očeta, ki križari v strašnem vremenu Bog ve kje po morju.

Vendar dandanes mornarstvo izumira in dvojno breme lega na ramena žene. Mati, starši in hčere hranijo može in odrasle sinove, ki ne dobé več zaslužka na morju, za drugo delo pa niso sposobni. (Poznala sem mornarja, ki je postal brezposeln in je dobil dobro plačano službo v tovarni v industrijskem kraju. Že čez nekaj mesecev pa je delo pustil, češ da je zanj pretežko, in se je povrnil domov, kjer skrbi zanj odrasla sestra, ki varčuje in si dobesedno pritrjuje od ust, da njen lagodni brat ne umre od lakote.)

Žena, ki ji je mož umrl, se ne omoži več. Po moževi smrti obleče vdovsko obleko, ki je ne sleče do smrti.

5. Drugod po svetu.

V Romuniji vrši žena najtežja dela. Nobenemu delu se ne more odtegniti. Sama orje, vodi brano in seje. Medtem pa domača hčerka, dostikrat še pravi otrok, skrbi za dom, pripravlja kosilo, ki ga nato prinese družini na polje, skrbi za perutnino, opravlja živino in druga dela okoli doma. Pozneje pospravlja mati koruzo in fižol, žanje in mlati, da ne naštevam posebej še dela v vinogradu in v sadovnjaku, kjer navadno sama obira sadje. Ko gre na polje, vzame s seboj dojenčka, ki ga položi v albijo, neke vrste zibelko, spleteno iz protja. Tam dela ves dan poleg moža in prekine delo le od časa do časa, da nadoji otroka.

Pozimi, ko mož počiva, sedi za kolovratom in tke blago iz volne ali konoplje, včasih tudi iz svile, za kar goji vse leto sviloprejke in po večini sama skrbi zanje. Poleg tega pa še vedno najde časa, da dela prekrasne vezenine, s katerimi okraši svojo srajco in hišo. Te vezenine so pravi ponos vse dežele.

Na Poljskem je žena vajena vsemu poljskemu delu. Že v nežni mladosti gre deklica na polje in to delo jo spremlja vse življenje. Komaj zapusti šolo, opravlja mlada Poljakinja vsa dela in deli vse skrbi s svojo materjo. Ker v deželi sami ni kruha za vse, se veliko Poljakinj izseli. Poljakinje najdeš skoraj po vsej Evropi. Ponekod so služkinje, iz večine pa dekcle ali le sezonske delavke. Za boljše delo jih ne marajo skoraj nikjer.

Domača obrt je med Poljakinjami redka. S temi izdelki bi ne zaslužile toliko kakor z delom na polju in ob pocenitvi manufakturnega blaga se domače izdelovanje obleke ne izplača več. Na polju pa je poljska žena vztrajna, navajena revščine in se ne ustraši nobenega dela. Večidel se žene izselijo zaradi revščine in najrajši gredó v druge poljedelske države. Veliko, zlasti mladih deklic, gre za poljskim delom na Dansko, kadar pospravljajo sladkorno peso. Izseljujejo se v skupinah po štiri sto do pet sto. Na Danskem jih potem porazdelé po posameznih veleposestvih. Nastanjene so v posebnih poslopjih, ki so po velikih farmah nalašč za to sezidana. Pri tem moram pripomniti, da so te sezonske delavke z meddržavnimi pogodbami dosegle v tujini boljše stanovanjske in prehranjevalne pogoje, kakor so sicer navadne v deželi, kjer delajo. V splošnem pa so stanovanjske razmere za delavke na Danskem zelo ugodne. Skoraj vsako stanovanje ima poleg kuhinje še dve do tri sobe. Tudi elektrika sveti že skoraj po vseh vaških hišah.

Na Poljskem, zlasti še v okolici Krakova, je poleg velikih posestev, ki jih posestniki sami obdelujejo ali jih v celoti oddajajo v zakup, tudi veliko malih posestnikov, ki nimajo več kakor en ali dva hektara zemlje, zraven pa še dosti bajtarjev, ki razen koč nimajo nikake posesti. Tu žene pomagajo možem pri delu na polju, najrevnejše pa hodijo na dnino k sedom. V pokrajinah, kjer je prebivalstvo premožnejše, vlada veliko pomanjkanje delavcev. Tam najemajo delavke iz hribovskih krajev, ki jih iz večine plačujejo v poljskih pridelkih.

K U H A R I C A

Poletna juha.

Olupi in zreži na rezance srednje debelo vrhnjo kolerabo, pest na poševne kosce zrezanega stročjega fižola in srednje debelo korenje ter kuhaj v litru vode pol ure. Nato prideni pest graha, debel, na kocke zrezan krompir in pest na rezance zrezane solate ali špinacije ter osoli. Prilij liter juhe od svinjskega mesa in kuhaj vse skupaj do mehkega. Nato prideni dve žlici redkega prežganja. Ko vse prevre, vlij juho v skledo, v kateri si zmešala rumenjaka z žlico kisle smetane. Primešaj še žlico drobnjaka in postavi na mizo.

Nadevana jajca.

Skuhaj dve jajci v trdo, kuhani olupiti in prereži podolgem čez polovico, vzemi rumenjaka iz njih, ju deni v skledo in primešaj za oreh sardelnega masla ter ščep soli. Nato naloži mešanje v jajčne skledice in postavi jajca okrog solate na mizo.

Jajčna omaka z gorčico.

Skuhaj jajce v trdo, ga olupiti in sesekljaj, prideni sol, sok polovice limone, žličico gorčice, dve žlici olja in žličico petršilja ali drobnjaka. Vse dobro premešaj in postavi z mesom na mizo.

Kuhano goveje meso v hrenovi omaki.

Napravi svetlo prežganje iz žlice masti in pol žlice moke, prilij majhno zajemalko juhe in ko zavre, prideni žlico kisle smetane, $\frac{1}{4}$ kg kuhanega, na majhne kocke zrezanega in v juhi kuhanega govejega mesa, osoli in prideni žlico nastrganega hrena. Vse skupaj premešaj in stresi v pomazano, pred ognjem varno skledo, po vrhu polij žlico razpuščenega surovega masla, potresi žlico drobtin in postavi v pečico, da se nekoliko zapeče. Postavi jed v skledi na mizo, zraven pa daj rižibiži.

Sirnati riž za v juho.

Mešaj 5 dkg surovega masla in dva rumenjaka deset minut, primešaj 6 dkg nastrganega bohinjskega sira, ščep soli, sneg dveh beljakov in toliko krušnih drobtin, da je testo srednje mehko. Pretlači zmes v osoljeno vrelo vodo skozi strgalnik, da nastane riž. Ko prevre, ga poberi na penovko, da se nekoliko odteče, stresi v dobro govejo juho in postavi takoj na mizo.

Pasteta iz svinjskih jeter.

Praži $\frac{1}{4}$ kg svinjskih jeter z zrezano čebulo toliko časa, da jetra niso več krvava. Nato jih v stroju dvakrat zmelji in jih zmešaj z 10–12 dkg surovega masla in nekoliko soli. Zelo dober nadev so za krušne rezine.

Goveji jezik zabeljen.

Goveji jezik primi za koničasti konec in ga ob desko dobro potolci, ga operi, položi v lonec, nalij vode in ko zavre, prideni vso zelenjavo za juho, ga osoli in kuhaj do mehkega tri do štiri ure. Nato ga vzemi iz juhe in položi za minuto v mrzlo vodo, da

se dá laže olupiti. Potem ga zreži na prst debele kose, položi v kozo, zraven prilij zajemalko juhe, eno do dve žlici kisa, potresi po jeziku pest krušnih drobtin, žlico drobno zrezanega petršilja in zabeli z nekaj žlicami razgrete masti ali surovega masla. Naloži jezik na krožnik, oblij ga z omako in obloži z rižibiži. (Vzemi zajemalko, jo pomoči v juho, naloži v zajemalko riž, ga potlači in pokladaj kupček za kupčkom na krožnik.)

Jezik s kuhanim hrenom.

Kuhan, olupljen jezik zreži in naloži na krožnik. Posebej pa daj zemljev hren in pražen krompir.

Marelični narastek.

Mešaj 5 dkg surovega masla, 5 dkg sladkorja in tri rumenjake, nato primešaj sneg treh beljakov, nekoliko drobno zrezane limonove lupine, 5 dkg zmletih mandeljnov, pest v rum pomočenih drobtin in žlico moke. Vse narahlo premešaj in stresi v dobro pomazan tortni model, po vrhu pa naloži marelice, preklane čez pol. Marelice potresi s sladkorjem in vse speci. Narastek postavi gorek ali mrzel na mizo.

Borovničev liker.

Stlači liter borovnic in jih pusti stati tri dni. Vsak dan jih premešaj. Nato jih pretlači in pusti sok za dan na soncu, da se očisti; nato precedi sok in ga kuhaj pol ure s $\frac{1}{4}$ kg sladkorja, nekaj klinčki in koščkom cimeta. Ohlajenemu prilij $\frac{1}{4}$ l špirta ali drugega dobrega žganja.

Goreče breskve.

Breskve olupiti, povaljaj v sladkorju in polij z rumom, ki mu primešaj nekoliko špirta. Preden neseš na mizo, zažgi.

Marelični olupki.

Ako lupiš marelice, jih zmešaj med jabolka, kadar pripravljáš mezgo.

Kako ohraniš meso.

Da se meso nekaj dni obdrži, ga zavij v tanek, v mrzli, slani vodi namočen in ožet prtč, in sicer vsak dan na novo zmočen.

Ali pa ga zavij v prtč, ki si ga zmočila s kisom in ožela.

Jabolčni narastek.

Deset jabolok (mošancgarjev ali gambovcev) olupiti, prereži čez polovico, jim odstrani pečke, jih položi drugega poleg drugega v kozo, jim prilij dve žlici vina in dve žlici vode in potresi s sladkorjem. Pokrij in duši, da se prav malo zmešajo. Nato jih poberi na krožnik, da se nekoliko ohladi. Namaži skledo ali krožnik, položi jabolka z odprtino navzgor in položi v vsako jabolko pol žličice mezge. Posebej razmotaj $\frac{1}{10}$ l mleka, žlico sladkorja, žlico moke, ščep cimeta, sol, en rumenjaka, prideni sneg enega beljaka, stresi mešanico po jabolkih in postavi za 15 do 20 minut v pečico.

M. R.

ČARODEJEVA DELAVNICA

Sedež za silo.

Nekoč je naredila manjša družba izlet. Zelo so bili že trudni, pa se niso mogli posesti po tleh, ker je bila zemlja še mokra od močnega dežja. Navsezadnje pa si je eden od gospodov vendar izmislil izhod iz zadrege. Ugotovil je, da bo vsak od njih lahko za silo sedel, čeprav ni bilo nobene klopi in nobenega stola v bližini.

Kaj si je izmislil ta gospod?

Postavil je tovariše v krog in jim nato ukazal, naj vsak od njih počepne in na ta način sede v naročje tovarišu za seboj. Če je króg zaključen, dobi vsak svoj sedež.

Ta šala se tudi v sobi lahko naredi, ali pa tudi na odru. Že štiri osebe zadostujejo za tak poskus.

Risba na sadju.

Ko je jabolko že precèj debelo, pa vendar še zeleno, nariši na tisto stran, ki je obrnjena proti soncu in ki se bo kasneje lepo rdeče obarvala, preprosto risbo, črko ali monogram iz drobnih, lepo oblikovanih voščenih črt, s katerimi obložiš jabolko.

Z voskom pokrita mesta na koži bodo ostala zelena, ostalo jabolko pa bo lepo rdeče barvano od sonca in tvoja risba se bo pokazala na rdečem ozadju.

A NEKDOTE

Angleški romanopisec Rudyard Kipling je stopil nekega dne v knjigarno, si izbral knjigo in potem vljudno vprašal knjigarnarja, ali je delo zanimivo.

»Nisem ga bral,« je odgovoril knjigarnar.

»Kako, prodajate knjige, ki jih niste niti prebrali?«

»Pri moji veri! Ali bi hoteli, če bi bil jaz lekarnar, da bi sam okusil vse strupe?«

Slavni slikar Rembrandt je odgovoril svojim učencem na vprašanje, kako naj slikajo:

»Vzemite čopič v roke in začnite!«

Cesar Jožef II. je nekoč prosil glasbenika Mozarta, naj mu presodi sonato, ki jo je sam skomponiral. Mozart je cesarju previdno odgovoril:

»Sonata je pač dobra, toda ta, ki jo je naredil, je vendar še veliko boljši!«

Kralj Friderik Veliki je prepovedal častnikom v Potsdamu, da bi prišli na maskeradni ples v Berlin. Mlad častnik pa si je sam dovolil in odpotoval v Berlin ter se udeležil maskeradnega plesa v opernem gledališču, ker je pač mislil, da ga bo maska obvarovala pred vsakomer. Kralj pa, ki je bil tudi preoblečen, ga je vendar spoznal in mu rekel: »Kaj niste vi potsdamski častnik?«

»Da,« je brž odvrnil častnik; »toda sram naj ga bo, kdor bi to komu povedal!«

Kralj je odšel in častnik je pohitel, da bi čimprej prišel nazaj v Potsdam; tam se je vsak trenutek bal, da ga bodo zaprli.

Naslednjega dne je prišel kralj k vojaški slovesnosti v Potsdam. Poklical je mladega častnika k sebi in mu na skrivaj rekel: »Imenujem te za stotnika; toda sram naj ga bo, kdor bi to komu povedal!«

Častnik se je priklonil. Povpraševali so ga potem, kaj mu je kralj povedal. Seveda ni smel pripovedovati niti o kraljevem obisku na plesu niti o svojem povišanju, dokler ni čez eno leto dobil kraljevega dovoljenja.

Neki župnik se je nekoč pritoževal pri svojem tovarišu, da imajo njegovi župljani slabo navado, da pred koncem pridige hodijo iz cerkve.

»Meni se to ni še nikoli primerilo,« je odgovoril stanovski tovariš. Župnik ga je nekaj časa spraševal po vzroku in mu skoraj ni mogel verjeti. Navsezadnje sta stavila. Župnik je bil prepričan, da bo stavo dobil.

Prihodnjo nedeljo je namesto župnika stopil na prižnico njegov sosedni stanovski tovariš in začel govoriti: »Predragi! Moja pridiga se deli v dva dela: prvi je za brezbožne, drugi za pravične! Začenjam seveda s prvim delom.«

Ta del je bil zelo kratek in se je končal z naslednjo pripombo: »In zdaj, vi zakrknjeni grešniki, ki grešite zoper Jezusa Kristusa in sramotite pred svetimi njegov nauk, vi pogreznjeni v brezna pregrehe, lahko zapustite hišo božjo, kajti drugi del moje pridige je namenjen poslušalcem, ki so čistega srca!«

Niti eden ni odšel pred koncem pridige iz cerkve. Vsi so bili čistega srca.

★

Smola.

Napoleon je vprašal nekega častnika, koliko let ima.

»V tridesetem sem, Sire!«

»Pa še niste nič napredovali?«

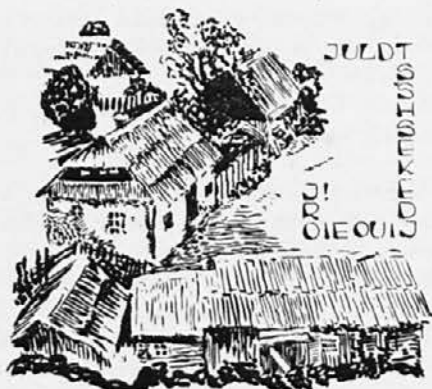
»Žal, Veličanstvo, sem zaradi sovražne usode in velikanske smole zaostal.«

»Kar kmalu se poslovite odtod,« je rekel Napoleon. »Častnikov, ki imajo smolo, ne morem trpeti!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

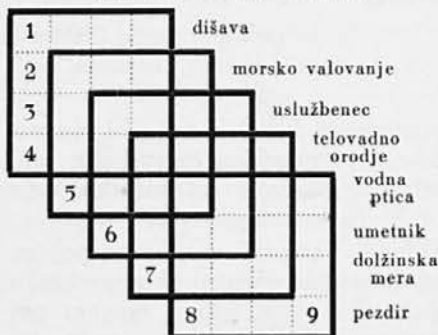
Hiše.

(S. O., Sele. — 13 točk.)

Kvadratnik.

(Al. Š., Ljubljana. — 14 točk.)

1 - 9 = kar si ti in jaz

Številnica.

(Radoš, Stari trg. — 11 točk.)

15 - 14 + 4 + 8 + 3 - 8 - 2 + 13 -
- 3 + 1 - 1 + 7 - 4 - 3 - 11 + 7 -
- 1 - 5 + 12 - 7 - 5 - 2 + 9 + 3 +
+ 7 - 17 + 14 - 8 - 2 + 8 - 2 - 11.

Posetnica.

(Tek, Ljubljana. — 10 točk.)

Krumež Anka

Suha

Kaj je njen mož?

Obvestilo.

(France, Mošnje. — 8 točk.)

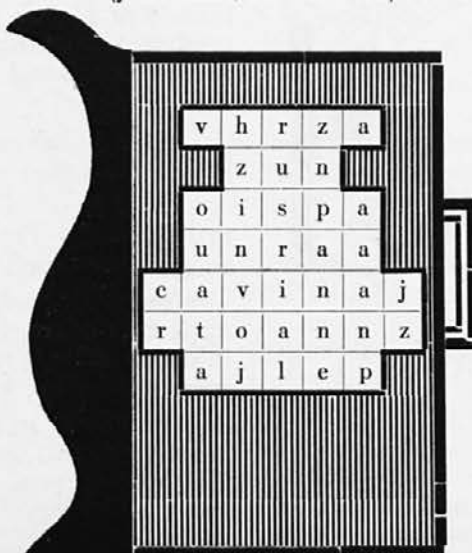
Smrečje 27. maja 1936.

„V petek se je pri nakladanju hlodov hudo ponesrečil Drvarjev stric Jože. Prepeljan je bil v bolnišnico, kjer pa je čez deset dni umrl.“

V časopisih je pomotoma izostala letnica rojstva. Žato ti določi njegovo starost.

Majol'ka.

(Janko Moder, Dol. — 12 točk.)

Koledar.

(Janko Moder, Dol. — 9 točk.)

- 9 Roman, m.
10 Lavrencij
11 Suzana, d.
12 Klara, d.
13 Hipol. in Kas., m.
14 Evsekij, sp.
15 Vel. Šmaren

Magična črkovnica.

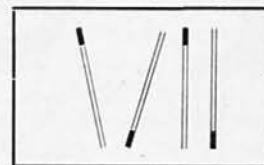
(S. Demšar, Poljane. — 3 točke.)

1	2	3
2		
3		

Črke a, a, a, a, n, n, d, d, g postavi v prazna polja tako, da dobiš besede naslednjega pomena: 1. žival, 2. žensko ime, 3. del časa.

Žveplenke.

(Pepe, Kropa. — 2 točki.)

Prestavi eno žveplenko, da iz sedem dobiš tisoč.

Vraza.

(Gorenje, Radovljica. — 5 točk.)

Iz svojega žrela bučim kakor grom, potresam ravnino, višino; če bereš nazaj me, te vedem na dom, k sosedu in v daljno tujino.

Besednica.

(D. Pleničar, Litija. — 6 točk.)

Žeja, kletev, ježa, reve, lipa, moka, dete, Mislav, cevkar, saje, mati, salo. Vzemi iz vsake besede en zlog!

Skrit pregovor.

(France, Središče. — 7 točk.)

Očitek, ozara, obrat, jedro, ničla.

Fiziognomična uganka.

(Jakob Šešerko, Sv. Jurij ob Ščav.)

Rešitev ugank v julijski številki.

Drevo. Glej na število malih lokov v oblakih ter jemlji po tem redu. — Iz malega raste veliko.

Kvadrat. 2^{1/4}.

Enačba. C je tretja črka v abecedi; c³ = 27, 27 - 4 = 23 = v. Dobiš: Vsak je svoje sreče kovač.

Konjiček. Če prideta na dom mi dva pomoči prosit siromaka, sovražniku najprej se dá, prijatelj malo naj počaka. J. Stritar.

Številnica. Vodoravno: 1. čep, 3. Olt, 6. vez, 12. sir, 14. hrt; navpično: 1. čast, 2. por, 3. oreh, 5. tast, 7. eden. Dobiš: Pot leden časti hitro zvozeni.

Navzkrižnica. Ofelija, kolek, kriza, sirotka, potoček, capin, kopel, kositer, oglas, Atila, Korošec, Korotan, kotichek, apostol, popek, kipar.

Odbiralnica. Jemlji spredaj in zadaj po tri črke. Dobiš: Vsak pes gostoljubje v postelji z bolhama plača. Pr(egovor).

Črkovnica. Začni v sredini, potem v levem kotu zgoraj in tako nadaljuj. Dobiš: Kdor druge opravlja — greši, kdor sebe hvali — smrdi. A. M. Slomšek.

Vraza. Noč in dan.

Nageljčki. Po številčnem redu vzemi vsako naslednjo črko (2. za N = a, 3. za a = j, 4. za j = l itd.). Dobiš: Najlepši nageljčki doma cveto.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljalci ugank naj pošiljajo tudi vse rokopise na isti naslov.

Joža Lovrenčič:

MIMOGREDE

1. Naš čas

Članke pišemo in govorimo,
dokazujemo, utemeljujemo,
iz prepričanja se vsi borimo
in navdušeno zborujemo...

Mane smo se — prenajeli,
kaj bi z jerebicami,
ko v obljubljeni deželi
med in mleko se cedi!

Čas papirja in čas tiska,
čas programov dan na dan —
za gorami se že bliska:
ni več daleč v Kanaan!

Ljudstvo vzklika ko nikoli
in prečudno se vrtili:
lačno — zlato tele moli...
Mozes, vrzi table in oči zakrij!

2. Pesem o zadnji pesmi

Čudno, čudo je na svetu,
a ga še nihče ni pel:
bridka pesem o poetu,
ki je umirati začel.

O, ta mir, ki vreden je življenja
in vseh klasičnih peripetij —
z ironijo tragično, ko srenja
upa in se še boji,

Umirati? Ne, to se pravi:
pamet ga je srečala
in nič več ne vrtoglavil
s sanjami neumnega srca.

a junak se smeje, smeje
in je kar noro vesel —:
konec je začetek epopeje,
ki ne bo je nikdar pell!

3. Počitniška

Na deželi pod orehom —
zdrava je njegova senca —
sem spozabil se in v róke
vzel nedeljskega »Slovenca«.

Berem...
»Dober dan, gospod, kaj piše?
Ali bo kaj kmalu boljše
ali bomo še ob hiše?...«

»Bog ga daj!« — moža pogledam
in sem dobre volje:
»Če verjeli bi besedam,
bi biló že davno vse najboljše!«

UGANKARJEM

REŠILCI UGANK IZ JULIJSKE ŠTEVILKE

Jeglič Stanko (100), Kalan Luka (100), Kržišnik Angela (100), Kržišnik Helena (100), Jan Lovro (100), Mihelčič Franc (100), Knjižnica Marijanišče (100), Bulovec Ivo (100), Pavlin France (100), Justin Mihaela (100), Primožič Ivan (100),

Sodja Franc (100), Mlakar Jožef (100), Cesar Anton (100), Savica Srednja vas (100), Počivalnik Danica (100), Steiner Vilko (100), Demšar Viktor (100), Jeraša Janez (100), Perkavec Albin (100), Žibret Marjeta (100), Briški Jože (96), Aleš France (96), Lukovšek Ivanka (100), Papler Marija (100), Kalan Minka (100), Petelin Marija (96), Petelin Francka (96), Vovk Joža (100), Toman Tine (100), Dobrovolje Lojze (100).

Trebše Alojzij (63), Modrinjak France (63), župni urad Pišce (63), Rošker Justina (63), Videnšek Ana (69), Brezar Marica (67), Imperl Peter (63).

Benedik Franc (48), Rakovec Josip (47), Lipoglavšek Slava (47), Knafeljc Franjo (50), Kocjančič Anton (45), Nartnik Marija (40), Papler Julka (42), Kantušer Božo (55), Benedičič Jakob (50), Gruden Franc (50), Ornik Cilka (35), Oberstar Franc (8).

Posebno uganko so rešili: Trebše Alojzij, Jeglič Stanko, Kalan Luka, Kržišnik Angela, Kržišnik Helena, Benedik Franc, Jan Lovro, Knafeljc Franjo, Mihelčič Franc, Knjižnica Marijanišče, Bulovec Ivo, Pavlin France, Justin Mihaela, Primožič Ivan, Sodja Franc, Mlakar Jožef, Cesar Anton, Savica Srednja vas, Počivalnik Danica, Steiner Vilko, Demšar Viktor, Jeraša Janez, Kantušer Božo, Perkavec Albin, Žibret Marjeta, Briški Jože, Aleš France, Gruden Franc, Lukovšek Ivanka, Papler Marija, Kalan Minka, Petelin Marija, Petelin Francka, Vovk Joža, Toman Tine, Dobrovolje Lojze, Brezar Marica, Imperl Peter.

Izrečani so bili: Za prvo nagrado: Kalan Luka, Ljubljana, Vidovdanska cesta 2; za drugo nagrado: Trebše Alojzij, zvan. drž. železnice, Zidani most; za tretjo nagrado: Lipoglavšek Slava, dipl. phil., Ljubljana, Sv. Petra nasip 71.

POMENKI

Novi, Ljubljana. Mogoče bom popravil in priobčil.

Franc Sodja, Jereka. Tvoje pošiljke sem vesel in bom večidel vse priobčil.

J. P., Doslovče. Škoda, da si risala na tako majhen format. Če bi bilo v formatu 12 × 15 cm, bi »Stenski prtiček« najbrž priobčil. Uganke »Mrtvi govore« sploh ne razumem. Tudi »Rebusa« ne doumem prav. Razloži!

RAZPIS NAGRAD ZA AVGUST

Izrečani dobé knjige iz Mohorjeve založbe: za 1. nagrado v vrednosti 80 din, 2. nagrado 40 din, 5. nagrado 20 din.

Ponovno opozarjamo, da je naročnina Mladike plačljiva vnaprej. Zato prosimo cenjene naročnike, ki nam še niso poslali naročnine za 3. četrletje oziroma 2. polletje, naj nam nemudoma nakažejo zapadli obrok. Kdor pa je s plačilom v zaostanku, naj pošlje dolžni znesek takoj, če hoče, da bo list še nadalje v redu prejemal.

UPRAVA "MLADIKE"

Vsakovrstne tiskovine

---

kakor: knjige, časopise, revije, letake, lepake, vabila, cenike, pisma, dopisnice, razglednice, račune, vizitke itd. izvršuje po zmernih cenah

MOHORJEVA TISKARNA
r. z. z o. z. V CELJU

Pisarniške potrebščine

---

za trgovce, obrtnike, zasebnike in urade Šolske knjige in šolske potrebščine za vse šole Podobice, kipe, slike itd. nudi v veliki izbiri

Knjigarna Mohorjeve tiskarne
CELJE LJUBLJANA
Prešernova 17 Miklošičeva 19

Vezavo knjig

---

revij, časopisov itd. od najpreprostejše do najfinnejše izdelave – trpežno, elegantno in ceneno – prevzema

KNJIGOVEZNICA
MOHORJEVE TISKARNE V CELJU

Razne knjige

---

domačih in tujih založb, leposlovne in strokovne, v veliki izbiri na zalogi Po naročilu dobavlja hitro in poceni

Knjigarna Mohorjeve tiskarne
CELJE LJUBLJANA
Prešernova 17 Miklošičeva 19

DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

ima v zalogi najrazličnejše knjige: nabožne, leposlovne, znanstvene, zgodovinske, mladinske, poučne in še mnoge druge
Seznam teh knjig lahko dobi vsakdo brezplačno